

тема:

**Делегація
НААУ взяла
участь у 50-й
конференції
президентів
адвокатських
асоціацій
Європи**

с. 3

**ССВЕ
рекомендує
спростити
визнання
кваліфікації
українських
адвокатів
у Європі**

с. 7

**Дайджест
діяльності
комітетів
та секцій
НААУ
за травень-
червень 2022
року**

с. 11

**Практика
ЄСПЛ щодо
збройних
конфліктів**

с. 42

ЗМІСТ

Новини та події

Делегація НААУ взяла участь у 50-й конференції президентів адвокатських асоціацій Європи	3
НААУ приєдналася до Декларації європейських юристів на підтримку верховенства права	5
Валентин Гвоздй взяв участь у Зустрічі керівників адвокатур International Bar Association	6
ССБЕ рекомендує спростити визнання кваліфікації українських адвокатів у Європі	7
UNBA NextGen приєднався до Міжнародної асоціації молодих юристів	9
Представники НААУ взяли участь у презентації концепції програми Ради Європи Supporting women in the legal profession in the EU eastern partnership countries.	9
Валентин Гвоздй взяв участь у засіданні Ради федерації Асоціацій адвокатів Канади.	10

Комітети НААУ

Дайджест діяльності комітетів та секцій НААУ за травень-червень 2022 року	11
---	----

Трудове законодавство

Я. Мельник

Колізійні питання щодо реалізації права на працю та організації праці за кордоном.	21
---	----

Н. Кайда

Діяльність Міжнародної організації праці. Її вплив на працевлаштування Українців у ЄС	26
---	----

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ізовітова Л. П.

Голова Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Гвоздй В. А.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Кухар О. І.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Вилков С. В.

Голова Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Крупнова Л. В.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Місяць А. П.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури

Болдін М. Я.

Голова Вищої ревізійної комісії адвокатури

Дроздов О. М.

Член Науково-консультативної ради при НААУ

Офіційний бюлетень Національної асоціації адвокатів України

Реєстраційне свідоцтво
серія KB № 20370-10170 P
від 19.11.13 р.

Засновник

Національна асоціація
адвокатів України

Юридична та фактична адреса засновника:

04070, м. Київ, вул. Борисоглібська, 3,
поверх 2

Секретаріат НААУ

(044) 392-73-71
факс: (044) 392-73-70
E-mail: info@unba.org.ua
www.unba.org.ua

Партнер НААУ

Сімейні справи

О. Семенюк

Яку форму навчання батьки можуть
обрати для своєї дитини?29

Цікава тема

О. Розгон

Особливості поховання померлої
особи та спадкування її майна
в умовах воєнного стану32

Практика ЄСПЛ

О. ДЕМЕНЕВА

Практика ЄСПЛ щодо збройних
конфліктів42

Міграційне законодавство

І. Василик

Особливості міграційної політики
Польщі: спецзакон про підтримку
громадян з України57

Зразки документів

Заява про списання недоїмки,
штрафних санкцій та пені з єдиного
внеску відповідно до п. 9-22
Прикінцевих та перехідних
положень Закону України
«Про збір та облік єдиного внеску
на загальнообов'язкове державне
соціальне страхування» 60

Повідомлення про неможливість
вивезення первинних документів,
на підставі яких здійснюється облік
доходів, витрат та інших показників,
пов'язаних з визначенням об'єктів
оподаткування та/або податкових
зобов'язань61

Повідомлення про втрату
первинних документів, на підставі
яких здійснюється облік доходів,
витрат та інших показників,
пов'язаних з визначенням об'єктів
оподаткування та/або податкових
зобов'язань63

Головний редактор
Ізовітова Л. П.

Редактор
Ковтун М. С.

Загальний дизайн
Гладченко Ю. О.

Реєстраційне свідоцтво:
серія KB № 20370-10170P

Видавець
ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА»

Редакція:
вул. Сумська, 106а,
м. Харків, 61002, Україна
тел.: (057) 76-500-76

e-mail: mskovtyn@gmail.com

www.i.factor.ua

Періодичність виходу
раз на місяць

Дата виходу
30.06.2022

© ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА», 2022.
Усі права на публікації захищені.
Відтворення та поширення
(розповсюдження) у будь-який
спосіб творів (окремих частин

творів), розміщених у бюлетені
«Вісник Національної асоціації
адвокатів України», допускається
лише за дозволом Національної
асоціації адвокатів України.
При відтворенні матеріалів,
що містяться у бюлетені «Вісник
Національної асоціації адвокатів
України», посилання на видання
і вказівка імені (псевдоніма)
автора твору обов'язкові.

ДЕЛЕГАЦІЯ НААУ ВЗЯЛА УЧАСТЬ У 50-Й КОНФЕРЕНЦІЇ ПРЕЗИДЕНТІВ АДВОКАТСЬКИХ АСОЦІАЦІЙ ЄВРОПИ

9 — 11 червня Голова НААУ, РАУ Лідія Ізовітова та заступник голови НААУ, РАУ Валентин Гвоздій взяли участь у 50-й конференції президентів адвокатських асоціацій Європи, що відбулася у Відні.

У заході взяли участь, зокрема, міністр юстиції Австрії Альма Задіч, голова ССВЕ Джеймс Макгілл, голови національних асоціацій адвокатів. Також із відеозверненнями виступили федеральний президент Австрії Александер ван дер Беллен та Європейський комісар з питань юстиції Дід'є Рейндерс.

Під час виступу Лідія Ізовітова подякувала учасникам конференції за підтримку і допомогу, яку вони надають Україні в ці важкі для країни часи, підкресливши справедливості тези, яку нещодавно озвучив Пре-

зидент Володимир Зеленський: архітектура світової і європейської безпеки крихка і потребує оновлення.

НААУ активно співпрацює як із національними асоціаціями адвокатів країн Європи, так і з міждержавними структурами, зокрема Радою адвокатських та правничих товариств Європи (ССВЕ), для надання правничої допомоги українцям, які виїхали з Батьківщини через вторгнення Росії.

Також представники української адвокатури вже не перший рік ведуть активний діалог зі своїми колегами з інших країн та європейськими структурами щодо всіх питань, пов'язаних із гармонізацією національного законодавства із законодавством ЄС та іншими напрямками інтеграції.

Міністерка ЄС та Конституції Австрії Кароліна Едтштадлер, виступаючи на 50-й конференції президентів адвокатських асоціацій Європи, відзначила, що *Європейський Союз уже пообіцяв Україні європейську перспективу і тепер має виконати свою обіцянку під час розгляду заявки на надання країні статусу кандидата до ЄС.*

Вона зазначила, що верховенство права, демократія та права людини є наріжними каменями європейської співпраці, а також основою співпраці в безпеці. Адвокати боронять ці цінності постійно, але «особливо за часів кризи потрібні юристи, які гарантують верховенство закону та безпеку».

Foto: BKA/Wenzel

Звертаючись до голови НААУ Лідії Ізовітової, яка на конференції представляла українську адвокатуру, Кароліна Едтштадлер висловила солідарність та підтримку Україні. Вона також відзначила роль української адвокатури та її керівництва у прогресі, якого країна досягла на шляху євроінтеграції і досягнення стандартів ЄС.

Вона зазначила, що статус кандидата на вступ до ЄС є вкрай важливим для України. І представники Євросоюзу раніше неодноразово заявляли, що країна може отримати цей статус, і про жодні додаткові умови не йшлося.

«Ми просто повинні виконати свої обіцянки», — наголосила міністерка.

Під час заходу голова Національної асоціації адвокатів України Лідія Ізовітова та заступник голови НААУ Валентин Гвоздій провели низку робочих зустрічей.

Так, 11 червня голова Національної асоціації адвокатів України Лідія Ізовітова та заступник голови НААУ Валентин Гвоздій провели робочу зустріч із керівництвом Федеральної палати адвокатів Німеччини (BRAK).

З німецької сторони присутні були президент BRAK Ульріх Вессельс, керівник секретаріату BRAK та директор з питань міжнародної співпраці BRAK Вероніка Хьоррер.

Українська делегація подякувала німецьким колегам за надзвичайно важливу роботу, яку вони здійснили та продовжують здійснювати на підтримку українських адвокатів, які тимчасово перебувають у Німеччині.

«Зокрема, ми вдячні за ту фінансову підтримку, яку німецькі адвокати та палати адвокатів Німеччини надали українським адвокатам. Ця допомога була отримана тими, хто її потребує згідно з розподілом опікунської ради», — наголосила Лідія Ізовітова.

Також Німеччина стала однією з перших країн Європейського Союзу, яка надзвичайно швидко спростила доступ до практики на своїй території для українських колег. «Ми вдячні за довгі роки дружби та підтримки між нашими адвокатурами та дуже цінуємо це», — підкреслила Лідія Ізовітова.

Пан Вессельс висловив усіляку підтримку і запевнив, що німецькі колеги продовжать надавати посильну допомогу українським колегам без будь-яких вагань.

НААУ ПРИЄДНАЛАСЯ ДО ДЕКЛАРАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЮРИСТІВ НА ПІДТРИМКУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Голова НААУ, РАУ Лідія Ізовітова взяла участь у церемонії підписання **Декларації європейських юристів на підтримку верховенства права**, яка відбулася у Відні 11 червня.

Документ став спільним напрацюванням юридичних спільнот країн-членів Ради Європи та Європейського Союзу.

У преамбулі Декларації сторони висловлюють стурбованість посяганнями на верховенство права і на принцип примату права Європейського Союзу в декількох державах-членах Союзу, а також різко засуджують «повернення війни на європейський континент через напад Росії на Україну та спричинені нею гуманітарні кризи». Через це підписанти Декларації закликають «європейські інституції та держави-члени ЄС підтримувати тих, хто шукає допомоги через війну, в тому числі підтримувати країни, які прийняли тисячі українців».

У розділі Декларації, який присвячений доступу до закону та правосуддя для переміщених осіб, сторони привітали «європейську солідарність та ініціативи, спрямовані на приймання переміщених осіб після збройного конфлікту в Україні та, зокрема, на застосування Директиви 2001/55 про мінімальні стандарти надання тимчасового захисту в разі масового напливу переміщених осіб». Наголошується, що **невід'ємним елементом верховенства права є право кожної людини на доступ до чіткої правової інформації з метою відстоювання своїх прав**. У зв'язку з цим сторони закликають інституції ЄС підтримувати країни, що межують з Україною, у прийнятті та управлінні мільйонами переміщених осіб.

«Вважаємо, що доступ до правової інформації та правосуддя, що надаються незалежними юристами, є компонентом гуманітарної допомоги і повинен бути гарантований на території держав-членів Європейського Союзу за будь-яких обставин, незалежно від національності або причин, що призводять до переміщення», — ідеться в Декларації.

Документ загалом націлений на зміцнення верховенства права в Європі в нових умовах, зокрема, че-

рез подальше утвердження незалежності юридичних професій та авторитету Європейського суду з прав людини.

«Наголошуємо на відданості принципам Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та незалежному механізму контролю за дотриманням положень через індивідуальні скарги до Європейського суду з прав людини, які становлять неоціненну спадщину та спільне надбання, що захищає основні права 700 мільйонів громадян 46 держав-членів.

Засуджуємо національні рішення, що підривають ефективність рішень Європейського суду з прав людини та Суду ЄС через національні судові накази, та запрошуємо європейські інституції вжити адекватних заходів протидії таким явищам», — ідеться в Декларації.

У цьому контексті сторони документа привітали європейські ініціативи щодо посилення ефективності верховенства права, і, зокрема, впровадження загального механізму, що передбачає доступ держав-членів до коштів з бюджету ЄС за умови дотримання принципів верховенства права, наведених Судом ЄС у своєму рішенні від 16 лютого 2022 року, та закликали Європейську Комісію імплементувати його.

У Декларації пропонується інституціоналізувати структурований діалог з ключовими професіями, що забезпечують верховенство права (суддями,

адвокатами, журналістами, правозахисниками) для сприяння обміну інформацією та попередженнями про загрози верховенству права.

Відтак, підтриманий запит Ради правничих та адвокатських товариств Європи (CCBE) до ЄС щодо структурування регулярного діалогу з юридичною професією через її представників щодо доступу до адвоката та верховенства права.

Також сторони Декларації пропонують створити систему раннього попередження для європейських інституцій про виникнення постійних та/або структурних загроз, що впливають на ці професії.

У документі висловлені окремі позиції щодо посилення захисту юридичної професії та напрацювання єдиних стандартів законодавства, яке б гарантувало адвокатам незалежну діяльність та професійні імунітети, насамперед адвокатську таємницю.

«Підтримуємо зусилля, які в цей час докладає Рада Європи для розробки обов'язкового міжнародно-правового документа для зміцнення захисту та незалежності юридичної професії. Закликаємо держави-члени та європейські інституції підтримувати цей документ», — ідеться в Декларації.

Окремі розділи документа присвячені проблематиці екології та цифровізації правосуддя. Сторони

закликають ЄС «розробити план дій, спрямований на зміцнення кібербезпеки ключових професій у сфері верховенства права та розробити відповідні рішення на рівні ЄС».

Декларація європейських юристів на підтримку верховенства права. URL: unba.org.ua/assets/uploads/07d1e0f74e5f5275f45d_file.pdf.

Декларація європейських юристів на підтримку верховенства права (неофіційний переклад). URL: unba.org.ua/assets/uploads/343408e1f6e82de2b031_file.pdf.

Перелік підписантів. URL: unba.org.ua/assets/uploads/8b6cd972e5bd8b09b96a_file.pdf.

ВАЛЕНТИН ГВОЗДІЙ ВЗЯВ УЧАСТЬ У ЗУСТРІЧІ КЕРІВНИКІВ АДВОКАТУР ІNTERNATIONAL BAR ASSOCIATION

Валентин Гвоздій взяв участь у Зустрічі керівників адвокатур International Bar Association (IBA) — (IBA Mid-Year Leadership Meetings), організованій IBA в Литві (Вільнюс) 18 — 21 травня 2022 року.

Виступаючи перед керівництвом IBA, керівниками комітетів та секцій, Валентин Гвоздій подякував міжнародному юридичному співтовариству за підтримку українських біженців, переміщених осіб, адвокатів та Національної асоціації адвокатів України. Також він тепло відзначив допомогу Федерації адвокатських асоціацій Японії, яка нещодавно надіслала благодійну грошову допомогу українським адвокатам у розмірі понад \$20000.

Валентин Гвоздій розповів про діяльність Національної асоціації адвокатів України в умовах воєнного стану, про створення та діяльність опікунської

ради НААУ і закликав до максимального об'єднання зусиль представників юридичного фронту всього світу

для якнайшвидшої перемоги в ім'я верховенства права в Україні.

Президент Міжнародної асоціації правників Стенфорд Мойо виступив зі словами підтримки Україні та українським адвокатам. Він наголосив, що жакливі військові злочини, які вчиняються російською армією в Україні і наразі перебувають в епіцентрі уваги світової юридичної спільноти, обов'язково будуть розслідувані, а винні будуть притягнуті до відповідальності.

Учасники зустрічі провели активне обговорення взаємодії по спеціальному вебпорталу MatchPortal, де адвокати з будь-яких юрисдикцій зможуть запро-

понувати свою допомогу українським колегам щодо працевлаштування, стажування, грантів, проживання тощо, який наразі активно розробляється американським IT-гігантом LexisNexis.

Також під час проведених двосторонніх зустрічей з керівниками адвокатур світової спільноти Валентин Гвозд'їв закликав їх максимально сприяти допуску українських адвокатів до практики в іноземних юрисдикціях і поділився практичними порадами функціонування такого механізму, адже в Україні Законом «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» така процедура вже давно передбачена і успішно застосовується.

ССВЕ РЕКОМЕНДУЄ СПРОСТИТИ ВИЗНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ АДВОКАТІВ У ЄВРОПІ

Постійний Комітет Ради правничих та адвокатських товариств Європи (ССВЕ) затвердив Рекомендації ССВЕ щодо українських адвокатів. Цей документ є засвідченням високої підтримки української адвокатури та відзначення її вагомості в дотриманні верховенства права у світі. Рекомендації розробили спільно Комітет з питань міжнародної практики ССВЕ та НААУ.

ССВЕ пропонує правничим та адвокатським товариствам держав-членів ЄС вжити таких заходів при визнанні кваліфікації українських адвокатів:

- намагатися зменшити формалізм процесу визнання професійної кваліфікації українських адвокатів (наприклад, зменшити/скасувати суми щорічних внесків);

- враховувати, що в Україні діє Національна асоціація адвокатів України — єдина професійна організація адвокатури;

- опублікувати чітку, прозору та легкодоступну інформацію (доступну також онлайн), за можливості українською мовою, щодо процедури визнання дипломів та професійної кваліфікації у відповідній країні, чи роз'яснення про процедури доступу до професії, або дозволити провадження діяльності у сфері юридичних послуг відповідно до національного законодавства цієї країни;

- розглянути питання про можливість визнання функціональної кваліфікації для українських адвокатів, яка може бути отримана на основі існуючої української кваліфікації або за допомогою спрощених навчальних курсів доступною для зацікавлених особи мовою;

- посилити співпрацю між адвокатськими та правничими товариствами ЄС, а також між останніми та НААУ, включно з її представництвами за кордоном, у тому числі шляхом регулярного обміну інформацією та найкращими практиками.

Заступник Голови НААУ, РАУ Валентин Гвозд'їв, який був присутній на засіданні Постійного Комітету

Ради, відзначив, що *затвердження Рекомендацій ССВЕ щодо українських адвокатів саме 24 червня, одразу на наступний день після отримання Україною статусу кандидата на вступ до ЄС, має величезне значення для розвитку української адвокатури і відкриває безліч нових можливостей для наших висококваліфікованих професіоналів за кордоном.*

Голова НААУ, РАУ Лідія Ізовітова зазначає: *«Цей документ дає старт відкриттю кордонів між Україною та країнами-членами Євросоюзу в аспекті доступу до ринку адвокатських послуг».*

За словами Голови НААУ, РАУ, щойно ухвалений документ став результатом багаторічної міжнародної діяльності НААУ, яка від моменту створення наполягала на запровадженні принципу взаємності у профільному законодавстві про адвокатуру країн ЄС і СOT.

Так, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», прийнятий у 2012 році відповідно до резолюції ПАРЕ та висновку Венеційської комісії, містить розділ про статус іноземних адвокатів. Тобто вже 10 років ринок адвокатських послуг в Україні є не просто декларативно відкритим, а й практично доступним і врегульованим для іноземних колег.

Відповідно, профільний національний закон відображає принцип взаємності, який є європейським стандартом. Крім того, такий принцип закріплений і в умовах членства України у Світовій організації торгівлі (СOT) і має бути втілений в законодавстві про адвокатуру інших країн-членів СOT.

Утім, до цього часу відповідні Рекомендації не були ухвалені, а доступ до європейської практики для українських адвокатів залишався ускладненим.

Питання визнання кваліфікації українських адвокатів в європейських країнах особливо загострилося в останні місяці, коли потреба в такому рішенні європейських регуляторів стала очевидною.

Лідія Ізовітова під час усіх міжнародних заходів останнім часом закликала не тільки до найскорішого ухвалення рекомендацій ССВЕ, а й до втілення принципу взаємності у практичних рішеннях європейських асоціацій адвокатів. Зокрема, Голова НААУ неодноразово зауважувала, що додатковими кроками, які могли би спростувати адаптацію українських адвокатів до вимог

європейських ринків, могли би стати гранти або можливості безкоштовного навчання мов і правничих дисциплін, курси з підвищення кваліфікації у праві саме європейських країн.

«ССВЕ зазначає, що визнання професійної кваліфікації може здійснюватися тільки відповідно до правил і винятків, передбачених у ГАТС, і регулюється на національному рівні. Підхід до українських адвокатів різниться від держави до держави. ССВЕ заявляє, що готова до будь-якої координаційної діяльності в цьому питанні, і посилається на низку рекомендацій для правничих та адвокатських товариств держав-членів ЄС, щоб заохотити кроки, які допоможуть українським адвокатам», — ідеться в Рекомендаціях ССВЕ.

Нормативною основою для цього документа стала і Рекомендація 2022/554 від 5 квітня 2022 року, в якій Єврокомісія закликала держави-члени вжити конкретних заходів щодо визнання кваліфікації людей, що рятуються від вторгнення Росії в Україну.

«ССВЕ може лише підтвердити свою прихильність наближенню основ національних правил, що підпадають під дію міжнародних договорів, і заявляє про готовність до будь-якої координаційної діяльності, яка може бути необхідною, особливо зважаючи на поточні непередбачені обставини», — зазначено в Рекомендаціях.

Зокрема, в документі йдеться про потребу мінімізації формальних вимог: приймати інші форми підтвердження фактів, ніж оригінали документів, відмовитися від певних вимог або завірених перекладів, зменшити або усунути витрати, такі як щорічні внески тощо. Також зазначається, що інформація про адвокатів України міститься в ЄРАУ, з якого іноземні адвокатури можуть отримувати інформацію про своїх українських колег для підтвердження їхньої кваліфікації.

Довідково:

Рада правничих та адвокатських товариств Європи (ССВЕ) представляє адвокатські та правничі товариства сорока шести країн, а через них — понад один мільйон європейських адвокатів.

Правничі та адвокатські товариства-члени ССВЕ призначили контактних осіб для первинної правової допомоги в більшості країн.

UNBA NEXTGEN ПРИЄДНАВСЯ ДО МІЖНАРОДНОЇ АСОЦІАЦІЇ МОЛОДИХ ЮРИСТІВ

Молодіжний комітет НААУ — UNBA NextGen відтепер є членом **Міжнародної асоціації молодих юристів (International Association of Young Lawyers, AIJA)**.

Учасники молодіжного комітету зможуть брати участь у заходах AIJA — безкоштовно в онлайн та зі знижкою в офлайн-заходах.

Інформація про всі заходи та інші можливості розміщуватиметься на сторінках NextGen у Facebook, Instagram.

Міжнародна асоціація молодих юристів — асоціація, яка співпрацює з адвокатами та юристами віком до 45 років. Із 1962 року AIJA надає міжнародні можливості молодим юристам для спілкування, навчання та розвитку.

Зараз AIJA налічує 4000 членів і прихильників у 90 різних країнах. Спільнота AIJA різноманітна, оскільки членами є юридичні фірми будь-якого розміру та різної культури.

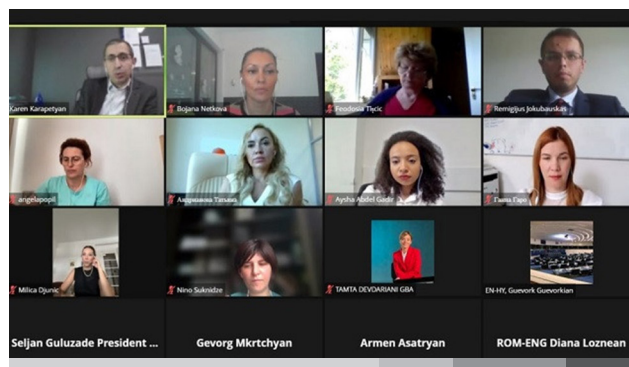

Членство в AIJA важливе для UNBA NextGen, оскільки одним із напрямів діяльності Комітету є міжнародне співробітництво з молодими юристами та адвокатами з різних країн.

ПРЕДСТАВНИКИ НААУ ВЗЯЛИ УЧАСТЬ У ПРЕЗЕНТАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ ПРОГРАМИ РАДИ ЄВРОПИ SUPPORTING WOMEN IN THE LEGAL PROFESSION IN THE EU EASTERN PARTNERSHIP COUNTRIES

20 червня представники Ради Європи — керівник проєкту підтримки жінок в юридичній професії **Карен Карапетян** та експерти **Бояна Неткова**, **Ремігіус Йокубаускас**, презентували концепцію програми Ради Європи «*Про підтримку жінок у правовій сфері*». У заході взяли участь Голова Комітету з питань гендерної політики НААУ **Тетяна Андріанова** та Координатор комітетів НААУ **Ганна Гаро**.

Концепція розроблена за результатами дослідження, до якого також долучилися представники НААУ в питанні реалізованої в адвокатурі стратегії

з гендерної політики. Мета дослідження проєкту — визначити потреби жінок-юристів та їхніх об'єднань щодо співпраці на національному, регіональному і міжнародному рівнях шляхом створення мережі діючих організацій.

Планується, що програма реалізовуватиметься в межах регіонального проєкту Ради Європи «Зміцнення професії юриста за європейськими стандарта-

ми» і фінансуватиметься програмою Європейського Союзу «Партнерство заради належного управління (PGG)». Проєкт реалізовуватиметься в п'яти країнах — Україні, Вірменії, Грузії, Республіці Молдова та Азербайджані (в окремих видах діяльності). Він орієнтований на зміцнення співпраці між адвокатськими об'єднаннями задля покращення функціонування відповідно до міжнародних стандартів.

ВАЛЕНТИН ГВОЗДІЙ ВЗЯВ УЧАСТЬ У ЗАСІДАННІ РАДИ ФЕДЕРАЦІЇ АСОЦІАЦІЙ АДВОКАТІВ КАНАДИ

Заступник Голови НААУ, РАУ Валентин Гвоздій повідомив про діяльність НААУ, а також охарактеризував ситуацію з дотриманням прав людини в Україні під час воєнного стану.

Зі свого боку, президент канадської організації адвокатів Ніколя Плурд запевнив, що адвокатська спільнота Канади підтримує українських колег та продовжуватиме стояти на позиції осуду невинуватої військової агресії проти України.

У цьому контексті було обговорено надання підтримки для проєкту онлайн-порталу взаємної допомоги адвокатів, який НААУ реалізує спільно з LexisNexis, а також способи перерахування благодійних коштів для адресної підтримки адвокатів у рамках діяльності Опікунської ради НААУ.

Валентин Гвоздій презентував звіт про міжнародну благодійну допомогу адвокатурі України, яку в перші місяці військової агресії перерахували міжнародні

інституційні партнери, юридичний бізнес та окремі особи з багатьох країн світу. Федерація юридичних товариств Канади є національним координаційним органом 14 провінційних і територіальних регуляторів канадської юридичної професії. Рада складається з представників усіх юридичних товариств цієї країни.

ДАЙДЖЕСТ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТІВ ТА СЕКЦІЙ НААУ ЗА ТРАВЕНЬ-ЧЕРВЕНЬ 2022 РОКУ

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ ПРАВ АДВОКАТІВ ТА ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

7 червня здійснювались слідчі дії Державним бюро розслідувань, на місце проведення яких прибули представники Комітету: Пеліхос Євген та Чередниченко Денис. Відповідно до статті 23 Закону України «Про

адвокатуру та адвокатську діяльність» рішенням Ради адвокатів України від 28.01.2022 № 6 були забезпечені права та гарантії професійної діяльності адвоката. Обшук відбувся з дотриманням вимог процесуального законодавства, порушень виявлено не було.

Деталі за посиланням: URL: cutt.ly/OKy8b47.

7 червня до Комітету надійшло повідомлення про те, що слідчим відділом Печерського УП ГУ НП

у м. Києві з хвилини на хвилину планується проведення обшуку за місцем проживання адвоката. Представники Комітету Кульшенко Руслан та Бойко Артем невідкладно вирушили на місце події. Прибувши за адресою, було забезпечено професійні права та гарантії діяльності адвоката, передбачені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Деталі за посиланням: URL: cutt.ly/hKy8BCq.

8 червня представникам Комітету було надано дозволи (спеціальні перепустки) на пересування по території міста Києва під час настання комендантської години, що допоможе безперешкодно пе-

ребувати на місці проведення слідчих (розшукових) дій, забезпечувати дотримання професійних гарантій та прав адвокатів.

КОМІТЕТ З ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА

На сайті Вищої школи адвокатури НААУ опубліковані публікації в рамках волонтерського руху «Адвокати ЗСУ»:

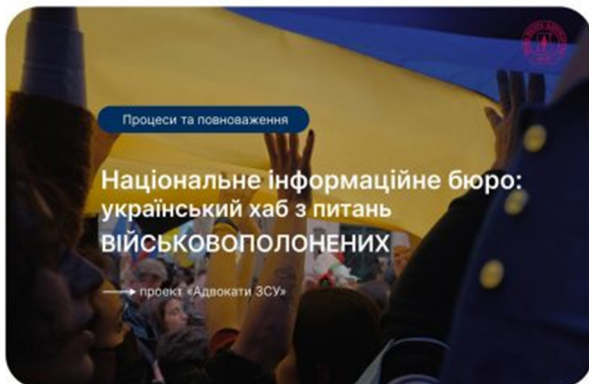
— «Українські військовополонені: соціальні гарантії, забезпечені Україною». Матеріал підготували —

Марія Островська, адвокат, голова Комітету, очільниця Центру надання методичної допомоги та координації волонтерського руху адвокатів з правового захисту військовослужбовців при НААУ та Наталія Фешик, адвокат, заступник голови Комітету.

Перегляд: URL: cutt.ly/iKg6JyX.

— «Національне інформаційне бюро: український хаб з питань військовополонених». Роз'яснення надала Марія Островська, адвокат, Голова Комітету, очільниця Центру надання методичної допомоги та координації

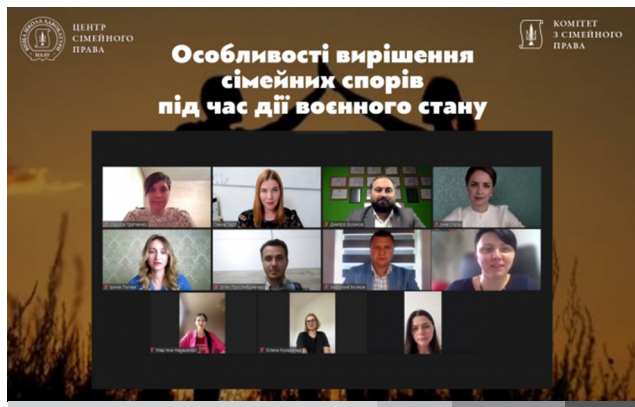
волонтерського руху адвокатів з правового захисту військовослужбовців при НААУ.

Перегляд: URL: cutt.ly/LKg6ZvW.

КОМІТЕТ З СІМЕЙНОГО ПРАВА

31 травня у межах співпраці Вищої школи адвокатури та комітетів НААУ відбувся круглий стіл «**Особливості вирішення сімейних спорів під час дії воєнного стану**».

Захід ініційований Комітетом, а серед спікерського складу були представники комітетів НААУ та центрів ВША НААУ.

Відкрила захід модератор **Ганна Гаро**, Голова Комітету, звернувши увагу учасників на таке: «Кожен з нас, як практикуючий сімейний адвокат, після трьох місяців дії воєнного стану вже розуміє, де та яка проблема існує і які запити клієнтів у сімейних справах є такими, що складно виконати. Тому сьогодні ми обговоримо, які виходи знаходимо на практиці».

Під час вступного слова **Лариса Гретченко**, керівник проєктів і програм Вищої школи адвокатури НААУ, повідомила, що серед питань, які надходять до ВША НААУ, ми бачимо такі виклики для адвокатів, як:

- реєстрація шлюбу та розлучення за дистанційної участі сторін;

- поділ майна подружжя в ситуації, якщо це майно зруйноване або залишилося на тимчасово окупованій території, тощо. Усе це потребує фахового обговорення, нових рішень і підходів до їх вирішення.

Деталі обговорення та запис заходу на сайті НААУ: URL: cutt.ly/hKeSLld.

Голова Комітету **Ганна Гаро** надала інтерв'ю інформаційному агентству Advokat Post, у якому поділилася

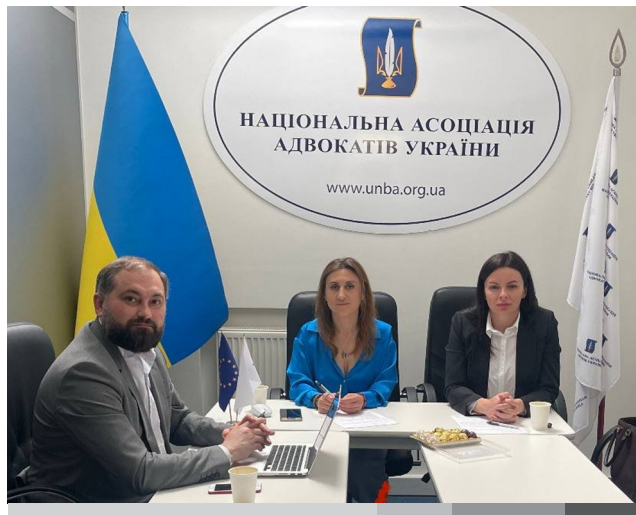

думками про сприйняття змін, нових реалій, пріоритети та планування в умовах воєнного стану.

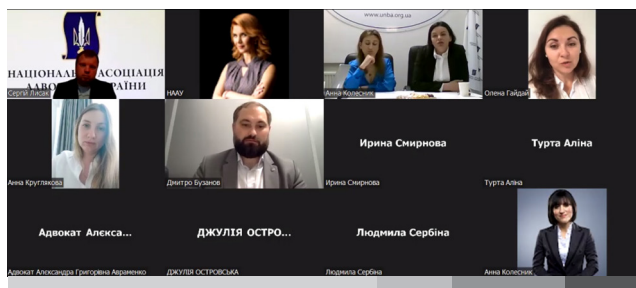
Переглянути інтерв'ю можна за посиланням: URL: cutt.ly/iKhqzlZO.

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

1 червня в НААУ за ініціативою Секції захисту прав дитини Комітету відбувся круглий стіл на тему «Захист прав дитини в умовах воєнного стану».

Відкриваючи захід, модератор, адвокат, Голова Комітету Ганна Колесник акцентувала увагу на тому, що під час війни порушуються основні права дитини: на життя, здоров'я, розвиток особистості тощо. Їх захист є першочерговою задачею не лише національних, а й міжнародних інституцій.

Загалом під час заходу члени Комітету розкрили особливості соціального захисту дітей, постраждалих унаслідок воєнних дій, захисту дітей, що стали жертвами торгівлі людьми, залишилися без батьківського піклування внаслідок війни, а також дітей-сиріт, дітей позбавлених батьківського піклування, під час воєнного стану.

Поговорили про проблему викрадення та незаконного утримання дітей російськими військовими та актуальність судового процесу щодо повернення дітей на територію України, який був розпочатий до воєнних дій і триває у період війни.

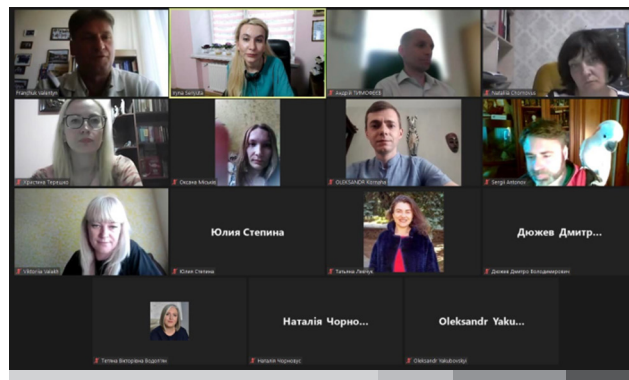
10 червня відбулося засідання Комітету, на якому обговорили актуальні питання діяльності, запланували проведення заходів, направлених на забезпечення захисту прав людей, що постраждали від збройної агресії з боку РФ.

15 червня Голова Комітету **Ганна Колесник** взяла участь у слуханнях Комітету ВРУ з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів на тему «Захист прав і свобод громадян України, які перебувають на території держав-членів ЄС та інших держав як тимчасово переміщені особи, внаслідок збройної агресії Російської Федерації».

КОМІТЕТ З МЕДИЧНОГО І ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРАВА ТА БІОЕТИКИ

10 червня відбулося чергове засідання Комітету, на якому було обговорено низку питань, зокрема відзначення 5-річчя від дня створення Комітету і проведення з цієї нагоди круглого столу на тему «**Воєнне медичне право**».

До участі був запрошений зовнішній експерт — доктор медичних наук, проф., завідувач курсу судової медицини Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського, який виступив з доповіддю на тему: «**Недоліки професійної медичної діяльності в сучасній Україні: судово-медичний експертний погляд**». Доповідь породила жваві дискусії судового експерта з адвокатами і високу зацікавленість тематикою.

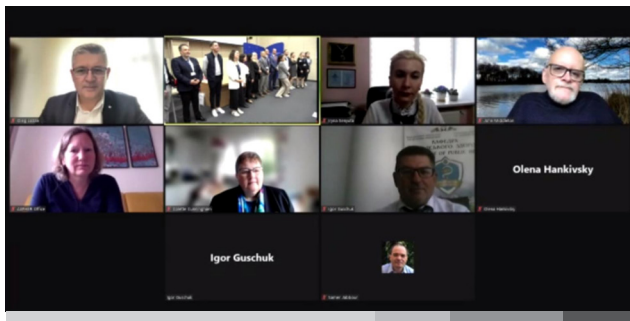

Члени Комітету запланували нові напрями для роботи, що відображатимуть актуальні питання в умовах воєнного стану.

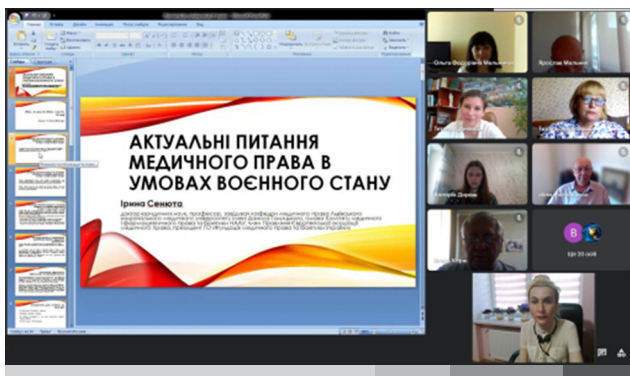
Активності членів Комітету за напрямками діяльності Комітету

20 травня **Ірина Сенюта** брала участь у міжнародному заході «**Війна в Україні і громадське здоров'я**» та виступила з темою «*Право громадського здоров'я і війна в Україні*» (онлайн, м. Гданськ, Республіка Польща).

1 червня **Вікторія Валах** брала участь у Міжнародній конференції «**Педіатрія в умовах війни**», організованій НМУ імені О. О. Богомольця, та виступила з доповіддю на тему: «*Право дитини на медичну допомогу в умовах воєнного стану*» (онлайн, м. Київ).

9 червня **Ірина Сенюта** взяла участь у міжнародній науково-практичній конференції «**Національне та міжнародне право: історія, сучасність та перспективи розвитку**» та виступила з доповіддю «*Актуальні питання медичного права в умовах воєнного стану*» (онлайн, м. Вінниця). Захід організований Вінницьким державним педагогічним університетом імені М. Коцюбинського в партнерстві з Касаційним адміністративним судом, Вінницьким міським судом,

Вінницьким науково-дослідним експертно-криміналістичним центром МВС та іншими.

Ірина Сенюта надала інтерв'ю інформаційному агентству Advokat Post щодо власного досвіду проживання війни та породжені нею можливості для адвоката. Із повним текстом можна ознайомитись за посиланням: URL: cutt.ly/bKgUEG5.

Публікації членів Комітету:

1. Ірина Сенюта «Юридичне забезпечення прав осіб з психологічними розладами в місцях несвободи». 2022. URL: www.academia.edu/76796860.

2. Оксана Вітязь «Надання медичної допомоги в умовах воєнного стану». Вісник НААУ. № 3-5 (81). 2022. с. 115. URL: cutt.ly/jKgPpvV.

3. Ірина Сенюта «Особливості динаміки медичних правовідносин в умовах воєнного стану: окремі аспекти». Медичне право. № 1 (29). 2022. URL: cutt.ly/WKgPgge.

4. Ірина Сенюта «Новельні підходи до криміналізації діянь у сфері охорони здоров'я крізь призму проекту нового кримінального кодексу України: окремі аспекти. URL: cutt.ly/wKgPxLE.

5. Ірина Сенюта «Актуальні проблеми судово-медичної експертизи в медичних справах». URL: www.academia.edu/80787309.

КОМІТЕТ З КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ

9 червня член Комітету з кримінального права та процесу **Карелов Костянтин Юрійович** дав

інтерв'ю журналістам, яке наживо показали в Національному марафоні. Костянтин приймає активну участь у бойових діях на Харківському напрямку.

У Верховній Раді України зареєстровано два проекти Закону про внесення змін до КПК щодо вдосконалення досудового розслідування в умовах воєнного стану (реєстр. № 7370 від 11.05.2022 та № 7370-1 від 22.05.2022).

13 червня Комітет з кримінального права та процесу провів аналіз пропонованих змін до КПК та висловив свої зауваження. Досягнуто висновку, що продовження строку тримання особи під вартою на 120 днів, у випадку неможливості розгляду судом питання про продовження строку тримання під вартою, є завищеним. За 2 місяці може бути вирішено питання про зміну територіальної підсудності. Також висловлені позиції щодо повноважень прокурорів та слідчих суддів під час особливого режиму досудового провадження в умовах воєнного стану. Законопроекти визначають, що про рішення, прийняті прокурором, за першої можливості повідомляється прокурор вищого рівня, а також суд із наданням копій відповідних документів не пізніше 10 днів. У цьому питанні Комітет уточнює, що має повідомлятися керівник органу прокуратури вищого рівня. Додатково мають бути скориговані повноваження слідчого судді, суду за результатами розгляду повідомлень.

Деталі за посиланням: [URL:cutt.ly/9Ky7kfV](https://cutt.ly/9Ky7kfV).

У Верховній Раді України зареєстровано проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України (реєстр. № 7290 від 15.04.2022).

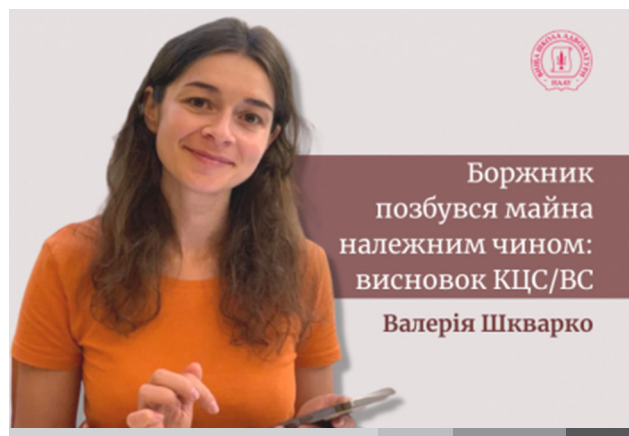
Метою прийняття законопроекту є приведення положень Кримінального кодексу України у відповід-

ність до норм міжнародного права та забезпечення кримінального переслідування за міжнародні злочини. На запит Комітету ВРУ з питань правоохоронної діяльності в НААУ проаналізували та підготували позицію. У ньому пропонується внесення змін до статей Кримінального кодексу України щодо забезпечення належного запобігання юридичній та фактичній безкарності за злочини, передбачені проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Крім цього, пропонується усунути колізію окремих статей Особливої частини ККУ. Натомість планується доповнити ККУ новими складами правопорушень, які охоплюють усі різновиди воєнних злочинів, передбачених статтею 8 Римського статуту, а також інші серйозні порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року про захист жертв війни та Додаткових протоколів до них.

У зв'язку з цим НААУ підтримує цю законодавчу ініціативу та рекомендує якнайшвидше її прийняти.

КОМІТЕТ З ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

На сайті Вищої школи адвокатури НААУ розміщена стаття «**Боржник позбувся майна належним чином: висновок КЦС/ВС**».

Матеріал підготувала **Валерія Шкварко** — адвокат, член Ради Комітету.

Перегляд: [URL:cutt.ly/XKeDuR5](https://cutt.ly/XKeDuR5).

КОМІТЕТ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

У межах вебінару з підвищення кваліфікації на базі ВША адвокат, патентний повірений, Голова Комітету

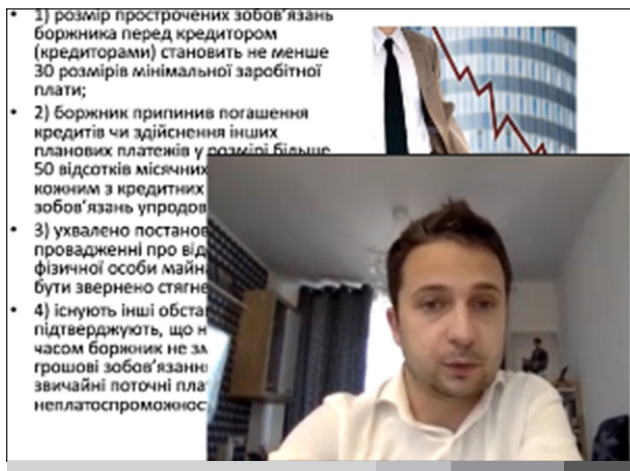

Микола Потоцький розповів про особливості захисту прав ІВ під час воєнного стану.

Перегляд статті на сайті видання «Закон і Бізнес»: URL:zib.com.ua/ua/pda/151590.html.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ БАНКРУТСТВА

9 та 16 червня Секретар Комітету **Юрій Григоренко** провів вебінари для адвокатів міста Києва на теми:

— «Як стягнути борг з ТОВки, коли в неї нічого нема? Солідарна та субсидіарна відповідальність у справах про банкрутство під час війни»;

— «Банкрутство фізичних осіб. Кому і для чого воно потрібно?».

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МИТНОГО ТА ПОДАТКОВОГО ПРАВА

10 червня в НААУ за ініціативою Комітету відбувся вебінар на тему «Податкові стимули для бізнесу в умовах воєнного стану».

Голова Комітету **Яків Воронін** розповів слухачам про:

— податкову відповідальність та обставини непереборної сили;

— порядок проведення документальних, камеральних і фактичних перевірок в умовах воєнного стану;

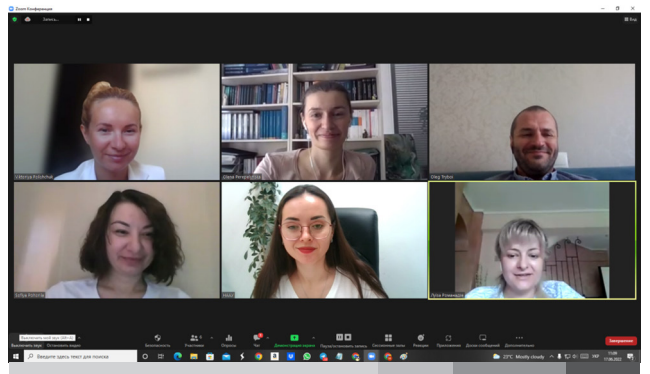
— нещодавно прийняті в податковій сфері Закони України: «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни», «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану», «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану»;

— зміни у сплаті та звітності з ПДВ;

— особливості сплати ЄСВ для самозайнятих осіб.

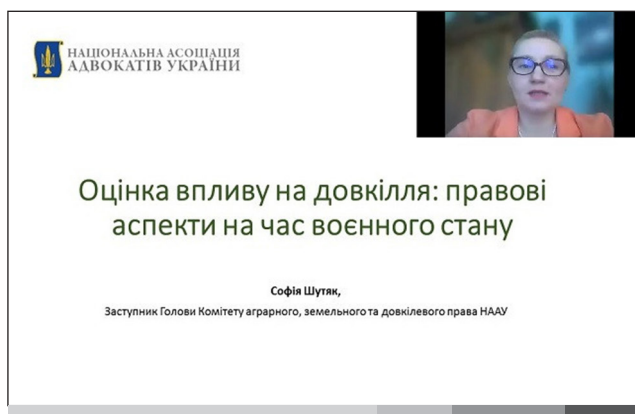
КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ

17 червня відбулося засідання Комітету. Під час засідання було заплановано: проведення заходів щодо популяризації медіації серед адвокатської спільноти, робота над удосконаленням Правил адвокатської етики щодо застосування медіації тощо.

КОМІТЕТ З АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО ТА ДОВКІЛЕВОГО ПРАВА

6 червня відбувся вебінар «Оцінка впливу на довкілля: практичні аспекти на час воєнного стану», ініційований Комітетом. Спікер заходу, заступник Голови Комітету **Софія Шутяк** розповіла учасникам:

— що таке оцінка впливу на довкілля, коли та ким вона проводиться;

— етапи проведення і висновок з ОВД;

— оскарження висновків з ОВД та спори, що виникають унаслідок неправильно проведеної оцінки.

Адвокат вказала, що *під час воєнного стану оцінка впливу на довкілля проводиться*, проте з урахуванням заходів безпеки. Вільний доступ до Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля закритий. На звернення суб'єкта господарювання чи уповноваженого органу доступ до реєстру відновлюється. Для здійснення участі в ОВД зацікавленим сторонам потрібно зробити запит для отримання необхідної інформації, зокрема звіту з ОВД.

Перегляд запису заходу: [URL:cutt.ly/xKeFIXU](https://cutt.ly/xKeFIXU).

КОМІТЕТ З МЕДІА ТА РЕКЛАМНОГО ПРАВА

На сайті Вищої школи адвокатури НААУ опублікована стаття «**Порівняльна реклама: дозвіл, відповідальність і використання**».

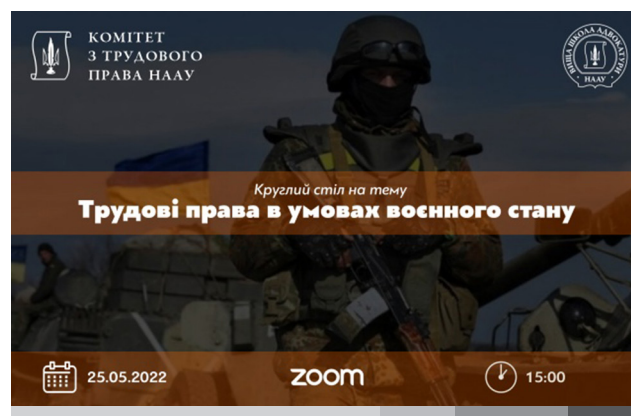

Матеріал підготувала **Ольга Демідова** — адвокат, член Ради Комітету, керівник юридичного відділу медіахолдингу «НВ».

Перегляд: [URL:cutt.ly/2KeFMUk](https://cutt.ly/2KeFMUk).

КОМІТЕТ З ТРУДОВОГО ПРАВА

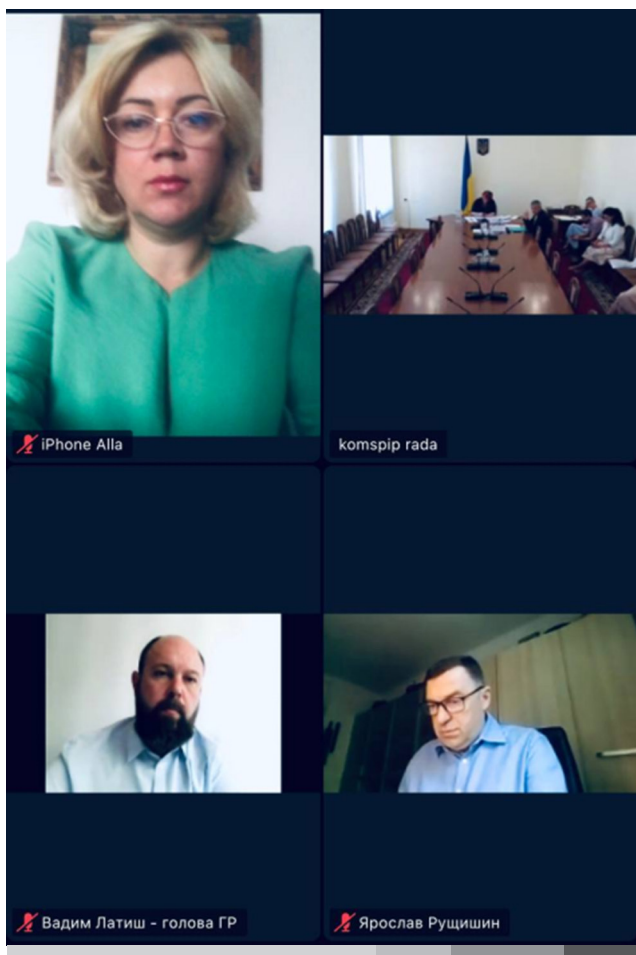
25 травня за ініціативи Комітету з трудового права в НААУ відбувся круглий стіл «Трудові права в умовах воєнного стану». Захід відбувся в рамках співпраці комітетів НААУ та Вищої школи адвокатури НААУ з метою обговорення найбільш поширених проблемних питань і викликів, пов'язаних із застосуванням законодавства про працю в умовах воєнного стану.

Під час заходу спікери обговорили:

- резолюцію Міжнародної організації праці щодо агресії Російської Федерації проти України;
- як діяти роботодавцю в разі окупації регіону, релокації бізнесу та виїзду працівників за кордон;
- що потрібно знати роботодавцю в умовах мобілізації населення;
- зміни у трудовому законодавстві щодо організації та оптимізації трудових відносин в умовах воєнного стану;
- Гарантії трудових прав у період воєнного стану.

8 червня член Ради Комітету **Алла Андрушко** взяла участь у круглому столі «**Законодавче регулювання суспільних відносин щодо застосування праці іноземців в Україні**». Організатором заходу виступив Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів Верховної Ради України. Обговорення стосувалося питання дозволів на застосування праці іноземців в Україні, укладення

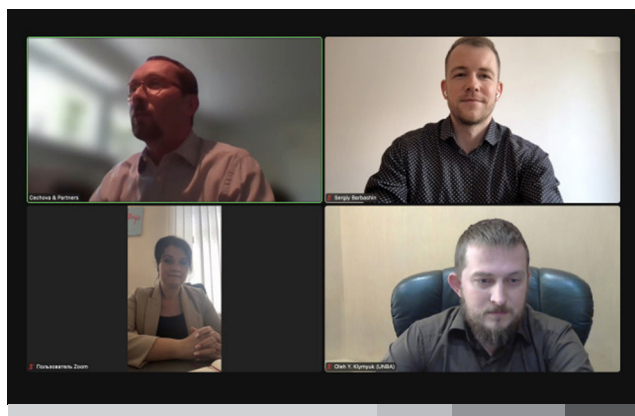

трудового договору, гарантії оплати та охорони праці тощо. За результатами Круглого столу було напрацьовано пропозиції до проекту Закону про внесення змін до деяких законів України щодо застосування праці іноземців та осіб без громадянства в Україні (реєстр. № 5795 від 16.07.2021).

МОЛОДІЖНИЙ КОМІТЕТ НААУ — UNBA NEXTGEN

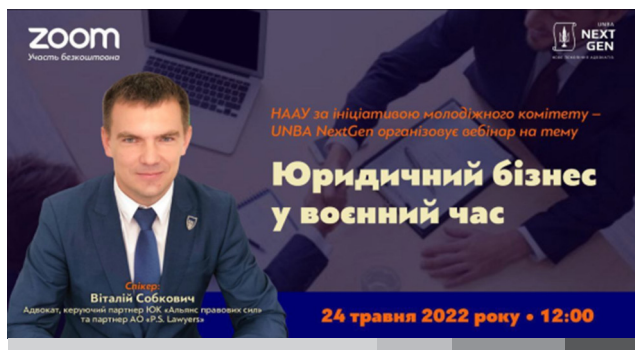
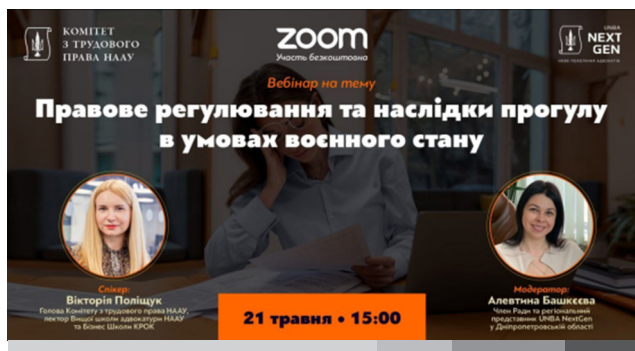
2 червня відбулася робоча зустріч молодіжного комітету з представником Міжнародної асоціації молодих юристів (AIJA) **Томашом Рибаром**. Від UNBA NextGen взяли участь Голова Комітету **Сергій Барбашин**, заступник Голови **Жанна Грушко** та член Ради **Олег Клим'юк**.

На зустрічі Сергій Барбашин розповів про мету, діяльність та досягнення молодіжного комітету, на що отримав позитивний відгук від представника AIJA. Крім того, учасники обговорили майбутню

співпрацю та членство UNBA NextGen у Міжнародній асоціації.

Молодіжний комітет продовжує проведення вебінарів на актуальні теми та проблеми в період воєнного стану. Представниками проведені заходи на такі теми:

- Правове регулювання та наслідки прогулу в умовах воєнного стану.
- Юридичний бізнес у воєнний час.
- Актуальні питання мобілізації під час війни 2.0.
- Створення благодійної організації під час воєнного стану.

— Правила перетинання кордону громадянами України під час воєнного стану 2.0.

Крім того, UNBA NextGen спільно з Радами адвокатів регіонів та комітетами НААУ проводить акредитовані вебінари.

Відеозаписи всіх заходів можна переглянути на Youtube-каналі Комітету: <https://cutt.ly/2HmToEc>.

Також у межах рубрики #порадиадвокатівNextGen учасниця UNBA NextGen **Кристина Овсепян** відповіла на запитання: «Як діяти громадянам, які звернулися до суду до початку війни і зараз позбавлені можливості розгляду їхньої справи?».

Перегляд відповіді: [URL:cutt.ly/1KeBKSt](https://cutt.ly/1KeBKSt).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

У червні Комітет здійснив правовий аналіз проєкту Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо окремих питань оптимізації функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування

в умовах воєнного стану (реєстр. № 7303). На думку НААУ, запровадження додаткової, крім дисциплінарної, відповідальності для посадових осіб місцевого самоврядування та комунальних юридичних осіб, а особливо кримінальної відповідальності за вчинення тяжкого злочину є надмірним і не сприятиме досягненню поставлених цілей.

У зв'язку з цим НААУ рекомендувала допрацювати проєкт Закону № 7303 з урахуванням поданих Комітету з питань правоохоронної діяльності ВРУ зауважень і пропозицій.

КОМІТЕТ З ЕНЕРГЕТИЧНОГО ПРАВА

13 червня Голова Комітету з енергетичного права **Олександр Трохимець** дав інтерв'ю виданню «Юридична практика» та розповів, що робить військовий юрист і чим він відрізняється від цивільного колеги. Сам Олександр зараз проходить військову службу, є лейтенантом юстиції та юрисконсультантом ЗСУ.

Посилання на публікацію: [URL:cutt.ly/kKy5tCE](https://cutt.ly/kKy5tCE).

ЦЕНТР НАДАННЯ МЕТОДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ТА КООРДИНАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ АДВОКАТІВ З ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

1 червня відбулося засідання Центру. Під час засідання Голова Центру **Марія Островська** окреслила пріоритетні напрями взаємодії з державними установами та волонтерськими проєктами, пов'язаними з наданням правової допомоги захисникам країни та членам їх сімей. Адвокат розповіла про результати залучення правників до захисту прав та законних

інтересів військовослужбовців, а також звернула увагу на важливість дотримання принципів адвокатської діяльності в рамках консультацій pro bono.

На засіданні також були присутні представники Центру: **Сергій Вилков, Вадим Красник, Олексій Маловацький, Олександр Черних та Євген Солодко.**

Деталі обговорення на сайті НААУ: [URL:cutt.ly/RKeOon2](https://cutt.ly/RKeOon2).

На засіданні, що відбулося **10 червня**, Голова Центру **Марія Островська** звітувала про напрацювання за тиждень, серед яких значилося завершення підготовки аналітичних матеріалів:

- щодо системи національного спротиву, до яких належить ТРО та рух опору.

Як повідомила очільниця Центру, саме ці питання викликають найбільшу зацікавленість серед адвокатів і військовослужбовців, що потребують правничої допомоги;

- щодо юридичних механізмів захисту прав і законних інтересів українських військовополонених.

Детальніше на сайті НААУ: [URL:goo.su/UDEexG](https://goo.su/UDEexG).

СПІВПРАЦЯ КОМІТЕТІВ

3 червня відбулася конференція «**Захист прав і свобод тимчасово переміщених громадян України, які перебувають на території держав-членів ЄС та інших країн**», організаторами якої були: Всеукраїнська громадська організація «Правозахисна спілка інвалідів», Національна асоціація адвокатів України, Український хаб громадянського суспільства в Європарламенті в Брюсселі та ГО «Promote Ukraine».

Під час вступного слова заступник Голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій** подякував закордонним партнерам за всебічну підтримку наших громадян, які виїхали за кордон, рятуючись від широкомасштабної військової агресії Росії проти України: «*З перших днів війни НААУ та її представництва за кордоном розгорнули широку кампанію з надання безоплатної правової допомоги, захисту прав і свобод наших громадян. Така комунікація здійснюється органами адвокатського самоврядування країн світу, міжнародними партнерами, благодійними і волонтерськими організаціями. Крім того, НААУ постійно співпрацює з Міністерством закордонних справ України, посольствами України в країнах Європи. Представництва НААУ співпрацюють з місцевими асоціаціями адвокатів з питань визначення та облаштування місць для надання безоплатної правової допомоги. Зокрема, у питаннях перетину кордону, отриманні статусу біженця тощо.*»

У заході також взяли участь Голова Комітету з питань захисту прав осіб з інвалідністю **Олександр Вознюк** та члени Ради Комітету **Іванна Костракевич** і **Дмитро Жарий**, Голова Комітету захисту прав людини НААУ **Ганна Колесник**.

На конференції учасники розглянули питання, які виникають у тимчасово захищених осіб у різних країнах, а також відмінності між вимогами та правилами перебування. Завдяки державам — членам ЄС громадяни нашої держави мають право на медичну допомогу, доступ до освіти для дітей і підлітків, щомісячну грошову допомогу та доступ до ринку праці (спрощений режим працевлаштування).

КОЛІЗІЙНІ ПИТАННЯ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ ЗА КОРДОНОМ

Ярослав Мельник, адвокат, член Ради Комітету з трудового права НААУ, старший науковий співробітник Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, д. ю. н.

Реалізація трудових прав громадянами України за кордоном підпадає під сферу дії інституту організації праці, оскільки кожна виконувана робота повинна належним чином бути забезпечена певними умовами. Проте організація праці має свої особливості в тій чи іншій країні. Це пов'язано з тим, що правопорядок у цих країнах може належати до різних правових систем: від континентальної до англо-американської чи то змішаної (скандинавської) тощо.

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА ПРАВА НА ПРАЦЮ

В умовах воєнного стану чимало громадян України перебувають за її межами як особи, що шукають тимчасового захисту від війни, або ж як біженці. Такі особи з отриманням тимчасового захисту (а не як біженці) набувають одне з фундаментальних соціальних прав — право на працю. Одне з благ, у якому воно проявляється, полягає в можливості заробляти собі на життя працюю, яку особа обирає на власний розсуд та на яку вона добровільно погоджується. Для прикладу, одним із прав осіб, які отримали тимчасовий захист у країнах ЄС, є доступ до роботи (на відміну від отримання статусу біженця, відсутня вимога очікування 6 місяців), що нерозривно пов'язане з доступом до медичного обслуговування, правом на відповідну інформацію про тимчасовий захист¹ тощо. Тому ці та інші питання стосуються аспектів організації праці за кордоном, а точніше — їх особливостей.

Маючи можливість бути працевлаштованим на території іншого правопорядку, громадяни України надалі вступають у трудові відносини з роботодавцем, діяльність якого зазвичай підпорядковується іноземному правопорядку. Це пов'язано з тим, що цей суб'єкт

зазвичай перебуває у статусі юридичної особи, використовує найману працю шляхом укладення договорів (контрактів). Відтак цей суб'єкт зобов'язаний забезпечити організацію праці на тому рівні, аби реалізувати право на працю відповідно до вимог правопорядку країни, де виконується робота, з урахуванням міжнародного публічного та приватного права.

Варто звернути увагу на те, що «право на працю» та «організація праці» не є одними феноменами, а радше постають як зміст і форма трудових правовідносин, що ускладнені іноземним елементом.

«Іноземний елемент» — це ознака правовідносин, яка характеризує приналежність об'єкта, суб'єкта або юридичного факту до іноземного правопорядку (ст. 1 Закону України «Про міжнародне приватне право»).

В іноземних правопорядках (інших країнах) здійснення права на працю, як і організація праці, мають свої умови реалізації, що пов'язані з належністю тієї чи іншої вищезгаданої ознаки до іноземного правопорядку. Саме в них повинні бути встановлені питання щодо реалізації права на працю та питання щодо її організації.

¹ Див.: Роз'яснення щодо тимчасового захисту та отримання статусу біженця. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. 17.03.2022 19:16. URL: ombudsman.gov.ua/news_details/rozyasnennya-shchodo-timchasovogo-zahistu-ta-otrimannya-statusu-bizhencya.

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ

Термін «організація праці» на підприємстві — це насамперед система виробничих взаємозв'язків працівників із засобами виробництва та між собою, що утворює певний порядок здійснення трудового процесу. Основною ознакою організації праці вважається певний порядок трудового процесу, на відміну від безпорядку як ознаки відсутності організації праці².

Попри це, аби вести мову для оцінки кваліфікації правовідносин ускладнених іноземних елементів у трудовому праві з погляду «колізійного» їх врегулювання, доцільно вказати на міжнародні джерела права, які регулюють право на працю в загальному порядку.

Так, серед таких є: Загальна декларація прав людини; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права; Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації; Міжнародна конвенція про захист прав усіх працюючих-мігрантів та членів їх сімей (*нпум. ред.*: United Nations Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families); Конвенція про захист права на організацію та процедури визначення умов зайнятості на державній службі (№ 151); Конвенція про захист прав представників працівників на підприємстві та можливості, що їм надаються (№ 135) тощо.

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДУ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПИТАНЬ З ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ В МПРП

Правове регулювання трудових прав громадян України за кордоном у правовий спосіб можливе двома шляхами — за допомогою правопорядку норм права України (національного правопорядку), а також за допомогою права іноземного правопорядку.

У доктрині Міжнародного приватного права³ врегулювання правовідносин, що ускладнені іноземним елементом, є методом як інструментом до вирішення питання з визначення права (правапорядку), у тому числі і щодо трудових правовідносин. Такі методи окреслюють два шляхи — матеріально-правовий і колізійний.

Матеріально-правовий використовується правозастосувачем завдяки вибору уніфікованої норми права,

яка витікає як спільно-визнане та прийняте між правопорядками правило поведінки з приводу врегулювання конкретного юридичного питання (тобто між державами існує одне бачення з приводу наявності чи то відсутності права, процедури його реалізації тощо).

Колізійний метод урегулювання правовідносин обумовлюється відсутністю уніфікованих норм між правопорядками. Тому для кожного виду правовідносин, у тому числі і для трудових, виникає можливість вибору права країни, яка спроможна, чи то повинна, врегулювати ці відносини.

Колізійний метод можливий в силу дії на території того чи іншого правопорядку колізійних норм права. Ці норми складаються з об'єму та прив'язки. «Об'єм» норми права вказує на характер правовідносин (за аналогом вчення з теорії права, вона є ніби як структурним елементом норми права та має ознаки гіпотези норми права), а «прив'язка» вказує на наявність конкретних прав та обов'язків, що за аналогом теоретичної структури норми права має ознаки диспозиції. Стосовно «санкцій», як третього елементу норми права, то вони радше відсутні у традиційному розумінні в будові колізійної норми, тому що завданням колізійної норми є відсилка до іншого правопорядку з пошуком права, що підлягає застосуванню.

Вважається, що основними правовими проблемами міжнародних трудових правовідносин є: (1) «колізійна» проблема, коли закони двох і більше країн претендують на регулювання цих відносин і повинен бути зроблений вибір; (2) «матеріально-правова» проблема, яка полягає в тому, що через особливість таких відносин у низці випадків виникає потреба створення спеціальних матеріально-правових трудових норм, які враховували б міжнародний фактичний склад. Тому що норми загального характеру з різних причин стають неприйнятними⁴.

Традиційно в доктрині МПРП є декілька типів колізійних прив'язок, які окреслюють правове регулювання трудових правовідносин, що ускладнилися іноземним елементом, основними колізійними прив'язками яких є «*Lex loci laboris*» («закон місця виконання роботи»; «спільного місцезнаходження

² Мазурець Т. А. Наукова організація праці на робочому місці. Головне управління Держпраці в Дніпропетровській області. URL: dp.dsp.gov.ua/novyny/naukova-orhanizatsiia-pratsi-na-robochomu-misti/.

³ Далі за текстом — МПРП.

⁴ Міжнародне приватне право. Навч. посіб. / За ред. С. Г. Кузьменка. К.: Центр учбової літератури. 2010. С.188 — 191.

сторін», «спільного громадянства»). Існують і додаткові колізійні прив'язки — «закон держави, з якої відряджено працівника» («*lex loci delegationis*») тощо. Для прикладу, прив'язка до «*Lex loci laboris*» («закон місця виконання роботи») є найбільш поширеною у правових системах. Вважається, що це основна колізійна прив'язка в законах із МПРП Австрії (ст. 20), Албанії (ст. 20), Іспанії (ст. 10 (6)), Угорщини (ст. 51(1)), Швейцарії, в Законі Албанії про користування цивільними правами іноземцями та застосування іноземного права 1964 року. Як основна та в різних формулюваннях вона використовується в судовій практиці деяких держав. Зазначена прив'язка закріплена в Європейській конвенції 1980 року⁵ про право, яке застосовується до договірних зобов'язань. Вона часто включається й до міжнародних угод за участю України⁶. Так, у п. 19-21 Європейської конвенції 1980 року про право, яке застосовується до договірних зобов'язань, може використовуватися «принцип найбільш тісного зв'язку», «закон проживання фізичної особи» тощо⁷.

НОРМАТИВНА ЧАСТИНА ВРЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ

У континентальній системі основним джерелом права є закон, у англосаксонській — судовий та адміністративний прецедент; у змішаній (скандинавській) — матеріальне право може змінюватися завдяки судовому прецеденту, процесуальне — не може. Це означає, що при врегулюванні правовідносин, пов'язаних з організацією праці, слід звертати увагу на джерела права.

Право України належить до континентальної системи права, а точніше до східноєвропейської (за професором Ю. М. Оборотовим), у якій поєднана система континентального права, де джерелом права є закон та прецедентна система. Стосовно останнього, то судовий прецедент в Україні може стосуватися як матеріального, так і процесуального права.

Основними нормами, які регулюють «право на працю», є:

(а) ст. 8-1 Кодексу законів про працю в Україні, яка відсилає до права іншої країни (правопорядку). Це норма матеріального права за національним правопорядком, що містить колізійну відсилку. Зокрема, у ній ідеться про те, що «<...> якщо міжнародним договором або міжнародною угодою, в яких бере участь Україна, встановлено інші правила, ніж ті, що їх містить законодавство України про працю, то застосовуються правила міжнародного договору або міжнародної угоди <...>».

Колізійним законом — Законом України «Про міжнародне приватне право», додатково визначені колізійні питання врегулювання права на працю. Зокрема, у:

(б) ст. 52 Закону України «Про міжнародне приватне право» («Право, що застосовується до трудових відносин») зазначено, що «<...> до трудових відносин застосовується право держави, у якій виконується робота, якщо інше не передбачено законом або міжнародним договором України <...>»;

(в) ст. 53 Закону України «Про міжнародне приватне право» («Трудові відносини громадян України, які працюють за кордоном») регламентовано, що «... трудові відносини громадян України, які працюють за кордоном, регулюються правом України в разі, якщо: (1) громадяни України працюють у закордонних дипломатичних установах України; (2) громадяни України уклали з роботодавцями — фізичними або юридичними особами України трудові договори про виконання роботи за кордоном, у тому числі в їх відокремлених підрозділах, якщо це не суперечить законодавству держави, на території якої виконується робота; (3) це передбачено законом або міжнародним договором України <...>».

Основними нормами, які регулюють «діяльність роботодавця щодо організації праці», в Україні є: ст. 27 Закону України «Про охорону праці» від 14.10.1992 № 2694-XII, якою визначено, що «<...> нормативно-правові акти з охорони праці — це правила, норми, регламенти, положення, інструкції та інші документи, обов'язкові для виконання <...>». Як бачимо, на відміну від ст. 8-1 КЗпП України та ст. 52, 53 Закону

⁵ Регламент (ЄС) № 593/2008 Європейського Парламенту та Ради «Про право, яке підлягає до застосування щодо договірних зобов'язань («Рим І»)» Верховна Рада України. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_905#Text; Фединак Г.С., Фединак Л.С. Міжнародне приватне право: Навч. посіб. 2-е вид., допов. К., Юрінком Інтер, 2000. 416 с. URL: www.pravo.vuzlib.net/book_z1035_page_81.html.

⁶ Див.: Фединак Г. С., Фединак Л. С. Міжнародне приватне право. Там само.

⁷ Див.: Регламент (ЄС) № 593/2008. Там само.

України «Про міжнародне приватне право», норма ст. 27 Закону України «Про охорону праці» не є колізійною. Вона не визначає відсилки до іншого правопорядку.

Попри це важливо відмітити те, що у зміст «організації праці» вкладають такі елементи: (а) поділ і кооперування праці, що передбачає розподіл працівників за систематизованими трудовими функціями, машинами, механізмами, робочими місцями, а також відповідне групування і комбінування працівників у виробничі колективи; (б) нормування праці, що передбачає ретельний розрахунок норми витрат праці на виробництво продукції та послуг, як основу для організації праці та визначення ефективності виробництва; (в) організація та обслуговування робочих місць, що включає їх раціональне планування і оснащення відповідно до антропометричних і фізіологічних даних та естетичних смаків людини; (г) покращення умов праці, що передбачає усунення шкідливостей виробництва, надлишкових фізичних, психологічних і емоційних навантажень, естетику виробництва, формування системи гігієни, охорони та безпеки праці; (д) ефективне використання робочого часу, оптимізація режимів праці та відпочинку; (е) планування та облік праці; (ж) мотивація праці; (з) зміцнення дисципліни праці⁸ тощо.

У доктрині МПРП доволі концептуально звертається увага на низку факторів, які визначають (коригують) питання організації праці в МПРП на міжнародному рівні. Так, за Статутом МОП з урахуванням Філадельфійської декларації про цілі і завдання МОП (1944) головними завданнями є:

(а) регламентація робочого часу; (б) регламентація найму робочої сили; (в) боротьба з безробіттям та забезпечення повної зайнятості; (г) встановлення гарантій належної заробітної плати; (д) захист трудящих від професійних хвороб, нещасних випадків на виробництві; (е) заохочення співробітництва між підприємцями та трудящими; (ж) забезпечення миру через досягнення соціальної справедливості. Безумовно, всі ці питання мають певне відношення і до МПРП⁹.

Ураховуючи, що питання організації праці стосуються роботодавців як юридичних осіб і договірних

умов праці, яка здійснюватиметься на умовах контракту (договору), то очевидно, що тут слід враховувати низку питань, які стосуються «автономії волі», «зобов'язального (договірного) статуту» тощо.

Для прикладу, прив'язка — «закон автономії волі» (деколи вона вживається як принцип МПРП — Я. М.) використовується багатьма державами «сім'ї континентального права». Вона означає, що *сторони, укладаючи трудовий контракт, можуть самостійно обрати правопорядок, якому підпорядкують свої трудові відносини*. На законодавство, обране сторонами для регулювання трудових відносин, може бути чітко вказано в контракті або ж впливати з його змісту чи проформи (зразка, типової форми), чи з указівки, суд якої держави може розглядати спір. Водночас більшість європейських держав не застерігають про обрання конкретного правопорядку для регулювання умов контракту. Тож у них дозволяється обирати чи змінювати обране законодавство в будь-який час до укладення чи після укладення контракту та підпорядковувати різні умови контракту законодавству різних правових систем¹⁰.

Зрештою варто мати на увазі, що коли йдеться про договір, то слід враховувати особливості, які так чи інакше впливають на організацію праці. А саме: в МПРП укріпилася позиція стосовно того, що *зобов'язальний (договірний) статут* — це право, яке має застосовуватися до зобов'язань, що випливають з угод. Він визначається прив'язкою відповідної колізійної норми. Основна складність полягає у визначенні меж застосування обраного за допомогою колізійної норми права, тобто у встановленні чіткого кола тих питань, пов'язаних із договором, які регулюватимуться застосовним правом¹¹.

Так, ст. 44 Закону України «Про міжнародне приватне право» містить колізійні прив'язки для видів договорів (ч. 1 п. 1-23) стосовно визначення країни, що має найбільш тісний зв'язок з договором, яке здійснюється залежно від виду того чи іншого договору. Зокрема, інакше, ніж за загальним правилом доктрини характерного виконання, вирішується питання вибору права, що застосовується до договорів, один

⁸ Мазурець Т. А. Наукова організація праці на робочому місці. Там само.

⁹ Чубарєв В. Л. Міжнародне приватне право: Навчальний посібник. К.: Атіка, 2008. 608 с. URL: [student lib.net/index.php?page=0-17-50&bookpage=386](http://student-lib.net/index.php?page=0-17-50&bookpage=386); <http://student-lib.net/index.php?page=0-17-50&bookpage=387>.

¹⁰ Див.: Фединак Г. С., Фединак Л. С. Міжнародне приватне право. Там само.

¹¹ Міжнародне приватне право. Практикум / За ред. Р. А. Майданика, Н. С. Кузнєцової. Т. В. Бондар, Е. М. Грамацького. К.: Логос, 2010. С. 141.

із яких є «про спільну діяльність» або «виконання робіт» — право держави, в якій така діяльність провадиться або створюються передбачені договором результати¹².

ВИСНОВКИ

Ураховуючи викладене, слід зазначити, що колізійні питання щодо реалізації права на працю та організації праці залежать від правильного встановлення характеру трудових правовідносин, що ускладнені

іноземним елементом; від урахування режимів у міжнародному приватному праві (звуження прав, розширення прав правопорядками); від використаних у договорі (контракті) умов автономії волі з урахуванням конвенційного механізму дотримання прав людини та трудових прав безпосередньо; залежить і питання статусу суб'єкта міжнародного приватного права, а також питання, що підпадають під колізійно-правове регулювання правовідносин цього виду (застосування прив'язок)¹³.

¹² Міжнародне приватне право: підручн. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / За ред. проф. В. П. Жушмана та доц. І. А. Шуміло. Х.: Право, 2011. С. 169.

¹³ Література: 1. Міжнародне приватне право. Практикум: навч. посіб. / Т. В. Боднар [та ін.]; відп. ред.: Р. А. Майданик д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України [та ін.]; Київ: нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К.: Логос, 2010. 316 с. 2. Про міжнародне приватне право: Закон України від 22.06.2005. Верховна Рада України. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#top. 3. Кодекс законів про працю України: Закон № 322-VIII від 10.12.1971. Верховна Рада України. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text. 4. Грузінова Л. П., Короткін В. Г. Трудове право України: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: МАУП, 2003. Ч. 4. 2003. 152 с. 5. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII. Верховна Рада України. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text. 6. Мазурець Т. А. Наукова організація праці на робочому місці. Головне управління Держпраці в Дніпропетровській області. URL: dp.dsp.gov.ua/novyny/naukova-orhanizatsiia-pratsi-na-robochomu-misti/. 7. Роз'яснення щодо тимчасового захисту та отримання статусу біженця. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. 17.03.2022 19:16. URL: ombudsman.gov.ua/news_details/rozyasnennya-shchodo-timchasovogo-zahistu-ta-otrimannya-statusu-bizhencya. 8. Фединяк Г. С., Фединяк Л. С. Міжнародне приватне право: Навч. посіб. 2-е вид., допов. К., Юрінком Інтер, 2000. 416 с. URL: www.pravo.vuzlib.net/book_z1035_page_81.html. 9. Міжнародне приватне право: підручн. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / За ред. проф. В. П. Жушмана та доц. І. А. Шуміло. Х.: Право, 2011. С. 169. 10. Регламент (ЄС) № 593/2008 Європейського Парламенту та Ради «Про право, яке підлягає до застосування щодо договірних зобов'язань («Рим I»)» Верховна Рада України. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_905#Text. 11. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948. Верховна Рада України. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text. 12. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Верховна Рада України. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text. 13. Международная конвенция о защите прав всех трудящихся-мигрантов и членов их семей. Верховна Рада України. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_203#Text. 14. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. Верховна Рада України. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text. 15. Конвенція про захист права на організацію та процедури визначення умов зайнятості на державній службі (№ 151). Верховна Рада України. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_187#Text. 16. Конвенція про захист прав представників працівників на підприємстві та можливості, що їм надаються (№ 135). Верховна Рада України. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_186#Text.

ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ. ЇЇ ВПЛИВ НА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ УКРАЇНЦІВ У ЄС

Наталія Кайда, адвокат, член Ради Комітету з трудового права НААУ, лектор ВША НААУ, д. ю. н., науковий співробітник КНУ ім. Т. Шевченка, тренер Української школи урядування (НАДС)

Міжнародна організація праці (МОП) — одна з найстаріших і найбільших міжнародних організацій, яка створена у 1919 році для сприяння соціальному прогресу, встановлення і підтримання соціальної злагоди. Із 1946 року Міжнародна організація праці діє як спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй.

Сьогодні МОП налічує більше 187 країн-членів, що сприяє дотриманню прав людини, гармонійному соціально-економічному розвитку народів світу через запровадження і контроль за дотриманням міжнародних стандартів праці, технічне співробітництво.

У преамбулі Конституції МОП (квітень 1919 року) відображено основні **чотири мотиви її створення**:

— гуманістичний полягає в неприйнятності існування експлуатації, соціальної несправедливості, важких умов праці та життя робітників;

— внутрішньополітичний — без поліпшення умов життя і праці боротьба працівників за свої права може набрати революційних форм, що порушить мир і гармонію у світі;

— економічний — соціальні реформи впливають на конкурентоспроможність національних економік, що обумовлює можливості поліпшення становища трудящих в їхніх країнах;

— зовнішньополітичний — загального і тривалого миру можна досягти тільки на основі соціальної справедливості.

Для досягнення поставлених цілей МОП виконує такі **основні завдання**:

— розроблення міжнародної політики та програм вирішення соціально-трудова проблем;

— створення і прийняття міжнародних трудових норм у вигляді конвенцій і рекомендацій задля здійснення цієї політики;

— технічне співробітництво — допомога країнам-учасникам у вирішенні соціально-трудова проблем;

— захист прав людини та боротьба з бідністю за покращення життєвого рівня трудящих, розвиток соціального забезпечення;

— розроблення програм покращення умов праці та виробничого середовища, техніки безпеки і гігієни праці, охорони та відновлення довкілля;

— розроблення заходів щодо захисту найвразливіших груп працівників (жінок, молоді, людей похилого віку, працівників-мігрантів) тощо.

Зазначені вище завдання були й залишаються головними в діяльності МОП, а також є одночасно і методами її роботи, зокрема щодо розроблення міжнародних трудових норм.

Сьогодні на підтримку України МОП заявила про те, що російська агресія проти України є грубо несумісною з цілями і завданнями організації та принципами, які визначають її членство.

МОП закликала РФ негайно та беззастережно припинити агресію, вивести свої війська з України, припинити страждання, яких вона завдає народу України, а також утримуватися надалі від будь-яких незаконних загроз або застосування сили проти будь-якої держави-члена та стати на шлях мирного врегулювання відповідно до Статуту ООН і міжнародного права.

Здійснивши оцінку впливу кризи в Україні на сферу праці, МОП звертає увагу на масові втрати робочих місць в Україні. Унаслідок економічних потрясінь, супроводжуваних масштабними внутрішніми переміщеннями населення та потоками біженців, відбуваються величезні втрати робочих місць і доходів населення.

В аналітичній записці МОП висвітлює свої результати оцінки і зазначає, що в поточній ситуації активної фази конфлікту порівняно з ситуацією до конфлікту втрачено 4,8 мільйона робочих місць, що становить 30 % робочих місць, які існували в Україні до початку конфлікту.

Чисельність біженців і вимушено переміщених осіб, які виїхали з України в сусідні країни, становить приблизно 5,23 мільйона. За оцінками МОП, до початку агресії із загальної чисельності біженців працювало близько 1,2 мільйона осіб. Дві третини з них мають вищу (третинну) освіту, а 49 % зайняті у професіях, які вимагають високої кваліфікації. Більшість біженців становлять жінки з дітьми.

Російська агресія в Україні спричинила руйнівну гуманітарну кризу, надавши поштовху найшвидшому вимушеному переміщенню населення з часів Другої світової війни.

Після 24 лютого 2022 року відбувся від'їзд більше ніж 5,23 мільйона біженців, які рятувалися від бойових дій у сусідніх країнах, а саме: у Польщі, Румунії, Молдові, Угорщині та Словаччині. Значна кількість біженців — понад 1,48 мільйона осіб — виїхали в інші країни. Водночас через конфлікт приблизно 7,7 мільйона осіб стали внутрішньо переміщеними (станом на 17 квітня). Загалом за оцінками впливу бойових дій, можливо, зазнало до 70 % населення України. Крім того, 208 тис. громадян країн, які не є членами ЄС, зокрема багато працівників-мігрантів та студентів, утекли з України в сусідні країни.

Серед біженців переважно жінки, діти та особи віком старше 60 років. За оцінками МОП, із загальної кількості біженців приблизно 2,75 мільйона — це особи працездатного віку. Із них 43,5 %, або 1,2 мільйона, до початку конфлікту працювали, а під час конфлікту звільнилися або втратили роботу.

Понад 87 % із раніше зайнятих біженців працювали на умовах повного робочого часу. Переважна більшість (88 %) були найманими працівниками підприємств, а решта 12 % — самозайнятими. Дві тре-

тини мають вищий (третинний) рівень освіти. Майже половина (49 %) були зайняті висококваліфікованою працею, і лише 15 % були представлені в заняттях із низьким рівнем кваліфікації.

Із найбільш гострою проблемою інтеграції біженців на ринку праці — навіть із погляду просто їхньої кількості — стикається Польща: за оцінками, наразі в країні проживає 410 тис. раніше зайнятих біженців, зокрема 200 тис. висококваліфікованих, 146 тис. середньокваліфікованих і 64 тис. малокваліфікованих біженців, які працювали в Україні до початку конфлікту. Приблизно 140 тис. українців, які втратили роботу під час бойових дій, перебувають у Румунії.

Іншим способом аналізу викликів, що виникли на ринку праці, є додавання кількості біженців, які працювали до конфлікту, до докризового рівня зайнятості у країнах, що приймають.

Із метою надання підтримки українським біженцям 39 країн станом на 8 квітня 2022 року здійснили загалом 519 заходів, більшість з яких — у таких сферах, як освіта, охорона здоров'я або доступ до інших основних послуг.

Приблизно 30 % цих заходів припадає на соціальні виплати в грошовій та натуральній формах. Наразі Україна має двосторонні угоди про соціальне забезпечення на підтримку прав на соціальне забезпечення (переважно це пенсії за віком) з багатьма сусідніми державами, зокрема з Польщею, Угорщиною, Молдовою, Румунією, Естонією, Литвою, Чехією та Словаччиною.

На рівні Європейського Союзу надання статусу «тимчасового захисту» українцям, які виїхали з країни після початку російської агресії, покликано надати переміщеним особам можливість користуватися гармонізованими правами на всій території ЄС. Ці права включають проживання, доступ до ринку праці та житла, медичну допомогу і доступ до освіти для дітей.

Надзвичайно важливою є термінова та масштабна підтримка з боку тристоронніх учасників МОП.

МОП надає екстрену підтримку, яка включає розміщення біженців і проведення кампаній із запобігання торгівлі людьми, забезпечення продовольством і питною водою осіб, які живуть у деяких із міст, постраждалих від конфлікту, а також перепідготовку інспекторів праці для надання працівникам першої психологічної допомоги.

Україні та сусіднім країнам потрібна міжнародна солідарність. ООН та інші міжнародні організації,

що надають допомогу, вже створили механізми, які забезпечують глобальну солідарність із тими, хто її потребує. Глобальна солідарність має життєво важливе значення не тільки для України та українських біженців, а й для країн, що розвиваються, яким знадобиться додаткова фінансова допомога країн із високим рівнем доходу, щоб вони могли ефективно нейтралізувати торговельно-економічний шок, спричинений конфліктом.

МОП долучається до надання всієї можливої допомоги Україні. Зокрема, звертається до країн-учасниць із закликом до дій на захист та забезпечення трудових прав і безпечного середовища для всіх, хто виїхав з України.

Рекомендація МОП 2017 року про зайнятість і гідну працю в цілях забезпечення миру та потенціалу протидії (№ 205) зі свого боку утворює міжнародну нормативну базу як посібник для вирішення проблем у сфері праці в умовах реагування на кризи.

Водночас МОП вважає, що зусилля з повномасштабного відображення цілей гідної праці в заходах реагування на конфлікт в Україні повинні ґрунтуватися на поетапному багатовекторному підході, який ураховує просторову диференціацію конфлікту, з особливою увагою до сприяння гідній праці, забезпечення доступу до ринку праці та інтеграції, розбудови спроможності та інституційного розвитку.

ЯКУ ФОРМУ НАВЧАННЯ БАТЬКИ МОЖУТЬ ОБРАТИ ДЛЯ СВОЄЇ ДИТИНИ?

Ольга Семенюк,

адвокат, членкиня Ради Комітету з сімейного права НААУ

В Україні для школярів настали канікули, а для батьків — складний час, щоб зрозуміти, як у подальшому навчати своїх дітей. Ця проблема виникла через низку обставин: поширення ковіду, воєнний стан у країні, вимушене переселення або виїзд за кордон. Проте не кожен з батьків знає про існуючі форми навчання.

Стаття 9 Закону України «Про освіту» передбачає декілька форм навчання. Так, основними формами здобуття освіти є **інституційна** (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева); **індивідуальна** (екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж, на робочому місці (на виробництві)); **дуальна**.

Пропоную розібратися з тим, що передбачає кожна з форм навчання.

Очна (денна, вечірня) форма здобуття освіти — це спосіб організації навчання здобувачів освіти, що передбачає їх безпосередню участь в освітньому процесі.

Заочна форма здобуття освіти — це спосіб організації навчання здобувачів освіти шляхом поєднання очної форми освіти під час короточасних сесій і самостійного оволодіння освітньою програмою у проміжку між ними.

Дистанційна форма здобуття освіти — це індивідуалізований процес здобуття освіти, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

Мережева форма здобуття освіти — це спосіб організації навчання здобувачів освіти, завдяки якому оволодіння освітньою програмою відбувається

за участю різних суб'єктів освітньої діяльності, що взаємодіють між собою на договірних засадах.

Екстернатна форма здобуття освіти (екстернат) — це спосіб організації навчання здобувачів освіти, за яким освітня програма повністю засвоюється здобувачем самостійно, а оцінювання результатів навчання та присудження освітньої кваліфікації здійснюються відповідно до законодавства.

Сімейна (домашня) форма здобуття освіти — це спосіб організації освітнього процесу дітей самостійно їхніми батьками для здобуття формальної (дошкільної, повної загальної середньої) та/або неформальної освіти. Відповідальність за здобуття освіти дітьми на рівні не нижче стандартів освіти несуть батьки. Оцінювання результатів навчання та присудження освітніх кваліфікацій здійснюються відповідно до законодавства.

Педагогічний патронаж — це спосіб організації освітнього процесу педагогічними працівниками, що передбачає забезпечення ними засвоєння освітньої програми здобувачем освіти, який за психофізичним станом або з інших причин, визначених законодавством, зокрема з метою забезпечення доступності здобуття освіти, потребує такої форми.

Дуальна форма здобуття освіти — це спосіб здобуття освіти, що передбачає поєднання навчання осіб у закладах освіти (в інших суб'єктів освітньої діяльності) з навчанням на робочих місцях на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації зазвичай на основі договору.

Раніше на домашньому навчанні могли навчатися діти, які, наприклад, мали якісь фізичні вади. Усі ж інші школярі були зобов'язані відвідувати школу незалежно від того, чи дійсно вони цього хотіли.

На цей час можливість обрати зручну форму навчання є виходом з ситуації, коли учні хочуть отримати знання, але з якихось причин відвідування школи унеможлиблюється. Це зовсім не стосується дітей з фізичними вадами, як це було раніше. Зараз батьки, незалежно від місця проживання учня(ниці), його або її стану здоров'я, індивідуальних якостей, може обрати для дитини зручну форму навчання. Можливо, комусь шкільна програма здається дуже простою і дитина хоче вивчати більш поглиблену інформацію, а комусь може здатися, що в школі вчителі неякісно виконують свою роботу. Тож причин може бути багато. Але не кожен знає, як можна перевестися на іншу форму навчання.

В Україні зазначені питання регулюють Положення про індивідуальну форму здобуття повної загальної середньої освіти, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2016 № 8 у редакції наказу від 10.02.2021 № 160, та Порядок зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 16.04.2018 № 367.

Якщо ж батьки обирають для своєї дитини приватну школу, то порядок зарахування, відрахування та переведення здобувачів освіти до приватних і корпоративних закладів освіти на індивідуальну форму здобуття освіти визначається засновником(ами).

Зарахування до закладу освіти на індивідуальну форму здобуття освіти проводиться **зазвичай** до початку навчального року.

Переведення здобувачів освіти на індивідуальну форму здобуття освіти **може відбуватися протягом навчального року, але не пізніше ніж за 3 місяці до проведення річного оцінювання результатів навчання** здобувачів чи державної підсумкової атестації (далі — атестація). Таке обмеження не застосовується для переведення на педагогічний патронаж.

Для осіб, які здобували чи здобувають освіту за кордоном, а також для осіб, які проживали чи проживають на тимчасово окупованій території України або в населених пунктах, території здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони,

відсічі і стримування збройної агресії РФ у Донецькій та Луганській областях на період здійснення зазначених заходів або на території населених пунктів на лінії зіткнення, території, на якій встановлено режим надзвичайної ситуації або режим надзвичайного стану, зарахування (переведення) на екстернат здійснюється протягом усього календарного року.

Зарахування осіб до закладу освіти для здобуття освіти за індивідуальною формою може здійснюватися **незалежно від наявності вільних місць у класі**.

Тож учня(ницю) адміністрація школи зобов'язана зарахувати незалежно від завантаженості школи або негативного ставлення керівника школи до такої форми навчання.

Також керівник закладу освіти, в якому організовано індивідуальну форму здобуття освіти, забезпечує реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти шляхом:

- розроблення індивідуальних навчальних планів та індивідуальних програм розвитку (у разі потреби);
 - організації та проведення консультацій (у разі потреби) та оцінювання результатів навчання здобувачів освіти (далі — оцінювання);
 - надання доступу здобувачам освіти до безоплатного користування підручниками, навчальними посібниками та іншою літературою бібліотечного фонду, навчальною, науковою, виробничою, культурною, спортивною інфраструктурою закладу освіти тощо.
- Керівник закладу освіти здійснює контроль за виконанням педагогічними працівниками та здобувачами освіти індивідуальних навчальних планів, індивідуальних програм розвитку.

При організації індивідуальної форми здобуття освіти оцінювання, у тому числі атестація, здійснюється відповідно до законодавства у сфері загальної середньої освіти та особливостей, визначених цим Положенням.

Що стосується оцінювання здобувача освіти, то таке оцінювання може відбуватися разом з іншими здобувачами освіти відповідного класу за розкладом, визначеним закладом освіти, або окремо від них.

Заклади освіти **забезпечують ознайомлення здобувачів освіти з переліком питань, за якими здійснюється оцінювання**.

Засоби оцінювання визначає педагогічний працівник з урахуванням змісту індивідуального навчального плану (за його наявності).

Завдання для оцінювання складає заклад освіти з урахуванням очікуваних результатів навчання (відповідно до освітньої програми та навчальних програм з окремих навчальних предметів (інтегрованих курсів), а також особливостей засвоєння освітньої програми, визначених індивідуальним навчальним планом (за його наявності).

Результати оцінювання фіксуються в окремому журналі або у класному журналі, що містить розділ/додаток для обліку навчальних занять та оцінювання при організації індивідуальної форми здобуття освіти.

Результати оцінювання та рекомендації батькам, іншим законним представникам щодо організації подальшого навчання зазначаються у свідоцтві досягнень.

За результатами річного оцінювання та/або атестації здобувача освіти педагогічна рада закладу освіти може прийняти одне з таких рішень:

1) про продовження здобуття освіти за індивідуальною формою — у разі встановлення рівня результатів навчання здобувача освіти не нижче середнього;

2) про переведення здобувача освіти на інституційну форму здобуття освіти — у разі встановлення початкового рівня результатів навчання або непроходження здобувачем освіти річного оцінювання та/або атестації без поважних причин з одного або кількох навчальних предметів (інтегрованих курсів) (переведення здійснюється на одну з інституційних форм здобуття освіти, обрану повнолітнім здобувачем освіти або одним з батьків, інших законних представників).

ОСОБЛИВОСТІ ПОХОВАННЯ ПОМЕРЛОЇ ОСОБИ ТА СПАДКУВАННЯ ЇЇ МАЙНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ольга Розгон, доц., к. ю. н.

У зв'язку із введенням воєнного стану¹ в Україні з 24.02.2022, відповідно до Указу Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», змінилася й діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, що спричиняє й різні наслідки запровадження такого стану. Але і в умовах воєнного стану слід здійснити, якщо можливо, достойний похорон. Тому актуально наразі проаналізувати питання організації поховань осіб, які померли вдома з природних причин або загинули внаслідок ворожої агресії, виявлені померлими за невизначених обставин, порядок вивезення тіл померлих до відповідних закладів судово-медичної експертизи, моргів та оформлення належних документів для поховання померлих, а також питання спадкування майна після смерті осіб, які померли в цей період із зазначених вище причин.

ПОХОВАННЯ ПОМЕРЛОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про поховання та похоронну справу» від 10.07.2003 № 1102² поховання — діяльність відповідних органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у межах повноважень, визначених цим Законом, а також суб'єктів господарювання, спрямована на:

- забезпечення належного ставлення до тіла (останків, праху) померлого;
- забезпечення права громадян на захоронення їхнього тіла відповідно до їх волевиявлення, якщо таке є;

— створення та експлуатацію об'єктів, призначених для поховання, утримання і збереження місць поховань;

— організацію і проведення поховань померлих та/або загиблих;

— надання ритуальних послуг, реалізацію предметів ритуальної належності.

Організація діяльності в галузі поховання померлих здійснюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері житлово-комунального господарства, іншими центральними органами виконавчої влади, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого

¹ Воєнний стан — це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень (ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389).

² Далі за текстом — Закон № 1102.

самоврядування та їх виконавчими органами (ст. 8 Закону № 1102).

Органи місцевого самоврядування та їх виконавчі органи в межах своєї компетенції створюють ритуальні служби.

Ритуальні служби — спеціалізовані комунальні підприємства, що створюються органами місцевого самоврядування в порядку, встановленому законом, з метою здійснення організації поховання померлих і надання ритуальних послуг, передбачених необхідним мінімальним переліком окремих видів ритуальних послуг та реалізації предметів ритуальної належності, передбаченим п. 2 ч. 2 ст. 8 Закону № 1102 (затверджує необхідний мінімальний перелік вимог щодо порядку організації поховання і ритуального обслуговування населення).

Ритуальні служби можуть також надавати ритуальні послуги, не передбачені необхідним мінімальним переліком окремих видів ритуальних послуг та реалізації предметів ритуальної належності, виготовляти предмети ритуальної належності. Тарифи щодо оплати таких послуг і предметів ритуальної належності встановлюються в межах, визначених законодавством, виконавчим органом сільської, селищної, міської ради (ст. 9 Закону № 1102).

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану та в умовах бойових дій, що ускладнюють та/або унеможливають доступ до кладовищ, із метою недопущення погіршення санітарно-епідемічної ситуації, виникнення небезпечних інфекційних захворювань на території України *ритуальні служби або в разі їх відсутності — органи місцевого самоврядування забезпечують* здійснення поховання тіл померлих шляхом спалювання у крематорії чи закопування в могилі за умови дотримання вимог Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України, Генеральної прокуратури України від 09.03.2022 № 177/450/46³.

Згідно з наказом Міністерства розвитку громад та територій України «Про деякі питання похован-

ня померлих в умовах воєнного стану в Україні» від 09.03.2022 № 58⁴ ритуальним службам або в разі їх відсутності — органам місцевого самоврядування потрібно *забезпечити зберігання урн із прахом померлих до моменту їх передання виконавцям волевиявлення померлих або особам, які зобов'язалися поховати померлих*.

Поховання померлого покладається на виконавця волевиявлення померлого. Якщо у волевиявленні померлого немає вказівки на виконання волевиявлення чи в разі відмови виконавця від виконання волевиявлення померлого поховання померлого здійснюється чоловіком (дружиною), батьками (усиновителями), дітьми, сестрою, братом, дідом або бабою, онуком (правнуком), іншою особою, яка зобов'язалася поховати померлого.

Виконавцю волевиявлення померлого або особі, яка зобов'язалася поховати померлого, в установленому законодавством порядку в день звернення видаються:

— *лікарське свідоцтво про смерть* — закладом охорони здоров'я;

— *свідоцтво про смерть і довідка про смерть* — відділом державної реєстрації актів цивільного стану, виконавчим органом сільських, селищних, міських (крім міст обласного значення) рад, консульською установою чи дипломатичним представництвом України.

Зазначені документи можуть надаватися за дорученням виконавця волевиявлення померлого чи особи, яка зобов'язалася поховати померлого, іншій юридичній або фізичній особі (ст. 11 Закону № 1102).

Зауважимо, що розрізняють:

— *насильницьку смерть* — смерть від механічних ушкоджень (дія тупих предметів, у тому числі транспортна травма, падіння з висоти, дія гострих предметів, вогнепальної зброї), асфіксії, дії крайніх температур, електричного струму, променевої енергії, низького та високого атмосферного тиску, отруєнь тощо;

— *смерть за місцем проживання* — смерть, яка настала у приміщенні (усіх його складових частинах), яке перебуває у власності або користуванні особи (за винятком санаторно-курортних закладів та готелів)

³ Далі — наказ № 177/450/46.

⁴ Далі — наказ № 58.

і пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також на присадибній земельній ділянці, прилеглій до приватного будинку;

— *підозру на насильницьку смерть* — сукупність обставин, які дають підстави вважати, що смерть людини могла настати внаслідок механічних ушкоджень (дія тупих предметів, у тому числі транспортна травма, падіння з висоти, дія гострих предметів, вогнепальної зброї), асфіксії, дії крайніх температур, електричного струму, променевої енергії, низького та високого атмосферного тиску, отруєнь тощо, зокрема раптова смерть, за нез'ясованих обставин, за наявності тілесних ушкоджень тощо (п. 2 розд. 2 наказу № 177/450/46).

ПОРЯДОК ДІЙ РОДИЧІВ ПОМЕРЛОЇ ОСОБИ АБО ІНШИХ ОСІБ, ЯКІ ВИЯВИЛИ ПОМЕРЛОГО

1. Якщо людина померла за місцем постійного проживання та через природні причини (невиліковні хвороби, що були встановлені в цієї людини раніше, або загальний стан здоров'я, пов'язаний з похилим віком), для документального оформлення факту смерті та здійснення поховання необхідно здійснити такі дії:

— повідомити сімейного лікаря, з яким померлою особою за життя було укладено декларацію, про настання смерті такої особи. Лікар установлює факт смерті за результатами особистого огляду тіла померлого, за телефоном екстреного виклику 102 негайно повідомляє органи Національної поліції України про встановлення ним факту смерті людини. Працівники органів Національної поліції України виїжджають на місце події для встановлення факту ненасильницької смерті. Після підтвердження зазначеного факту лікар закладу охорони здоров'я видає лікарське свідоцтво про смерть;

— у разі неможливості огляду тіла померлої особи сімейним лікарем необхідно звернутися до служби екстреної медичної допомоги за телефоном 103 із повідомленням про смерть особи та очікувати прибуття бригади екстреної медичної допомоги. Лікар зі складу бригади екстреної медичної допомоги встановлює факт смерті та викликає за телефоном 102 працівників органів Національної поліції України. Після отримання повідомлення від бригади екстреної медичної допомоги про смерть особи на місце смерті особи або місце виявлення тіла прибувають працівники органів Наці-

ональної поліції для огляду тіла та вирішення питання щодо доцільності направлення (спрямування) тіла померлого до моргу для проведення судово-медичної експертизи.

Не направляються для проведення *судово-медичної експертизи* тіла людей у разі:

— якщо вони померли за місцем їх проживання, за наявності диспансерного спостереження за хворим, за відсутності ознак насильницької смерті чи підозри на таку;

— виявлення померлих людей віком понад 60 років, які померли за місцем їх проживання, за відсутності ознак насильницької смерті чи підозри на таку.

Після отримання лікарського свідоцтва про смерть (фельдшерської довідки, свідоцтва про перинатальну смерть) для перевезення тіла померлої особи до моргу і здійснення підготовки для поховання слід звернутися до ритуального агентства.

Лікарське свідоцтво про смерть видається лікарем закладу охорони здоров'я, що розташований у місті або селищі міського типу, населеному пункті сільської місцевості, в якому працює не менше двох лікарів.

Фельдшерська довідка про смерть видається фельдшером закладу охорони здоров'я, що розташований у сільському населеному пункті, в разі відсутності лікаря (хвороба, відпустка тощо).

Лікарське свідоцтво про перинатальну смерть видається закладами охорони здоров'я в разі смерті дитини віком 0 — 6 діб і мертвнонародження.

2. У разі якщо людина померла за обставин, які потребують *проведення судово-медичної експертизи*, необхідно за телефоном екстреного виклику 102 негайно повідомити органи Національної поліції України.

До таких обставин належать:

— ознаки насильницької смерті (падіння з висоти, дія гострих предметів, вогнепальної зброї тощо), асфіксії, дії крайніх температур, електричного струму, низького та високого атмосферного тиску, отруєнь тощо або підозри на таку;

— смерть осіб, що настала поза місцем їх проживання;

— смерть людей, особу яких не встановлено;

— смерть людей віком до 60 років, які померли за місцем проживання, за відсутності диспансерного спостереження за хворим.

За постановою слідчого або прокурора тіло померлого направляється для проведення *судово-медичної*

експертизи та оформлення лікарського свідоцтва про смерть. Видають тіло померлого з моргу установи судово-медичної експертизи для здійснення подальших ритуальних дій та поховання з письмового дозволу прокурора, який надається прокурором негайно після проведення судово-медичного розтину⁵.

У випадках визначення *ознак насильницької смерті в закладі охорони здоров'я*:

1) за умов перебування хворого або пораненого перед смертю на лікуванні *лікарське свідоцтво* про смерть видається без розтину на підставі огляду трупа та наявної медичної документації;

2) при настанні смерті у приймальному відділенні закладу охорони здоров'я за умов явних *ознак вогнепальної, вибухової, опікової, хімічної, радіаційної або іншої травми як результату бойових дій*, незалежно від того, є постраждалий військовим чи цивільним, *лікарське свідоцтво про смерть* видається лікарем закладу охорони здоров'я на підставі зовнішнього огляду;

3) *невдача лікарського свідоцтва про смерть* відповідно до підпунктів 1 та 2 цього пункту може бути зумовлена лише прямою письмовою вказівкою з боку органів військової адміністрації, Національної поліції України, Служби безпеки України або інших уповноважених органів.

У разі смерті людини *поза межами закладів охорони здоров'я лікарське свідоцтво про смерть* видається закладом охорони здоров'я за територіальним принципом із наданням інформації про видачу такого свідоцтва до органу та підрозділу Національної поліції України, на території обслуговування якого знаходиться заклад охорони здоров'я (п. 8 розд. 2 наказу №177/450/46).

ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ СМЕРТІ ПОМЕРЛОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Згідно з ч. 3 ст. 49 Цивільного кодексу України⁶ державній реєстрації підлягають народження фізичної особи та її походження, громадянство, шлюб, розірвання шлюбу у випадках, передбачених законом, зміна імені, *смерть*.

Державна реєстрація смерті здійснюється у відділах реєстрації актів цивільного стану за останнім місцем проживання померлого, за місцем настання смерті чи виявлення тіла померлого або за місцем поховання. Смерть особи, яка померла в дорозі (у потязі, на судні, у літаку тощо), може бути зареєстрована в найближчому органі РАЦС.

Державна реєстрація смерті проводиться за заявою родичів померлого, представників органу опіки та піклування, працівників житлово-експлуатаційних організацій, адміністрації закладу охорони здоров'я, де настанала смерть.

Особа, яка звернулася щодо реєстрації смерті до відділу державної реєстрації актів цивільного стану, повинна пред'явити паспорт померлої особи та один із документів із такого переліку:

— *лікарське свідоцтво про смерть* (форма № 106/о), форма згідно з наказом Міністерства охорони здоров'я України від 08.08.2006 № 545;

— *фельдшерська довідка про смерть* (форма № 106-1/о), форма згідно з наказом Міністерства охорони здоров'я України від 08.08.2006 № 545;

— *лікарське свідоцтво про перинатальну смерть*.

Заява про державну реєстрацію смерті повинна бути подана не пізніше трьох діб із дня смерті чи виявлення тіла померлого, а в разі неможливості отримання лікарського свідоцтва про смерть, фельдшерської довідки про смерть чи висновку судово-медичної експертизи, прокурора — не пізніше п'яти діб.

У випадку якщо смерть настанала на *тимчасово окупованій території або в районі бойових дій*, де отримати лікарське свідоцтво про смерть неможливо, рекомендується скласти колективний акт про настання смерті та звернутися до суду (за місцем знаходження заявника) про встановлення відповідного юридичного факту⁷.

СПАДКУВАННЯ МАЙНА ПОМЕРЛОЇ ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Спадщина відкривається внаслідок *смерті особи або оголошення її померлою*.

Фізична особа може бути *оголошена судом померлою*, якщо:

⁵ Роз'яснення щодо здійснення поховання в умовах воєнного стану. 24.03.2022. URL: ombudsman.gov.ua/news_details/rozyasnennya-shchodo-zdiysnennya-pohovannya-v-umovah-voyennogo-stanu.

⁶ Далі за текстом — ЦК.

⁷ Див. роз'яснення щодо здійснення поховання в умовах воєнного стану.

— у місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування протягом трьох років,
— а якщо вона зникла безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку, — протягом шести місяців,

— а за можливості вважати фізичну особу загиблою від певного нещасного випадку або інших обставин унаслідок надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру — протягом одного місяця після завершення роботи спеціальної комісії, утвореної внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (ст. 46 ЦК).

Фізична особа, яка зникла безвісти у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом, може бути оголошена судом померлою після спливу двох років від дня закінчення воєнних дій. З урахуванням конкретних обставин справи суд може оголосити фізичну особу померлою і до спливу цього строку, але не раніше спливу шести місяців.

Фізична особа оголошується померлою з дня набрання законної сили рішенням суду про це. Фізична особа, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави припустити її загибель від певного нещасного випадку чи у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом, може бути оголошена померлою з дня її вірогідної смерті.

Правові наслідки оголошення фізичної особи померлою прирівнюються до правових наслідків, які настають у разі смерті.

Спадкоємці фізичної особи, яка оголошена померлою, не мають права відчужувати протягом п'яти років нерухоме майно, що перейшло до них у зв'язку з відкриттям спадщини. Нотаріус, який видав спадкоємцеві свідоцтво про право на спадщину на нерухоме майно, накладає на нього заборону відчуження (ст. 47 ЦК).

Правові наслідки появи фізичної особи, яка була оголошена померлою

Якщо фізична особа, яка була оголошена померлою, з'явилася або якщо отримано відомості про місце її перебування, суд за місцем перебування цієї особи або суд, який ухвалив рішення про оголошення її померлою, за заявою цієї особи чи іншої зацікавленої особи скасовує рішення суду про оголошення фізичної особи померлою (ст. 48 ЦК).

ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Право на спадкування виникає у день відкриття спадщини.

Часом відкриття спадщини є день смерті особи або день, з якого вона оголошується померлою (ч. 3 ст. 46 ЦК).

Якщо протягом однієї доби померли особи, які могли б спадкувати одна після одної, спадщина відкривається одночасно й окремо щодо кожної з них.

Якщо кілька осіб, які могли б спадкувати одна після одної, померли під час спільної для них небезпеки (стихійного лиха, аварії, катастрофи тощо), припускається, що вони померли одночасно. У цьому випадку спадщина відкривається одночасно й окремо щодо кожної з цих осіб (ст. 1220 ЦК).

За ст. 1270 ЦК для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини.

На час воєнного стану перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття зупиняється (п. 3 постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 № 164).⁸

Свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення строку для прийняття спадщини (п. 3 постанови № 164).

Відповідно, в умовах воєнного стану нотаріус видає свідоцтво про право на спадщину після поновлення зупиненого строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття, якщо строк для прийняття спадщини не закінчився до 23.02.2022.

Якщо шестимісячний строк із дня відкриття спадщини закінчився до 23.02.2022 включно, то нотаріус може видати свідоцтво про право на спадщину.

МОЖЛИВІСТЬ ЗАВЕДЕННЯ СПАДКОВОЇ СПРАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

До закінчення 6 місяців із дня відкриття спадщини (період воєнного стану до цього строку не включається) спадкоємець має звернутися до нотаріуса із заявою про прийняття спадщини. У разі пропуску цього строку він вважається таким, що відмовився від прийняття спадщини.

Спадкоємець за заповітом або за законом може відмовитися від прийняття спадщини протягом

⁸ Далі за текстом — постанова № 164.

строку, встановленого ст. 1270 ЦК. Заява про відмову від прийняття спадщини подається нотаріусу або в сільських населених пунктах — уповноваженій на це посадовій особі відповідного органу місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини.

Якщо строк пропущений із поважних причин, спадкоємець має право звернутися до суду з позовом про встановлення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини.

Суду необхідно надати підтвердження причин пропуску строку. Суди оцінюють поважність причин пропуску строку, а також чи перешкоджали такі обставини зверненню до нотаріуса.

Поважними причинами пропуску строку для прийняття спадщини вважаються причини, пов'язані з об'єктивними, непереборними, істотними труднощами для спадкоємця щодо вчинення дій для прийняття спадщини, а саме:

- тривала хвороба спадкоємця;
- перебування спадкоємця тривалий час за межами України (факт проживання за межами України сам собою не свідчить про наявність об'єктивних, непереборних перешкод для звернення із заявою про прийняття спадщини, оскільки це не позбавляє можливості подати заяву про прийняття спадщини поштою. Крім того, вчинення нотаріальних дій за кордоном покладається на консульські установи України, а у випадках, передбачених чинним законодавством, — на дипломатичні представництва України. Мають бути відповідні докази, які підтвердять поважну причину неможливості з'явитися до цих установ (постанова Верховного Суду від 12.04.2021 у справі № 589/1863/13-ц⁹);
- відбування покарання в місцях позбавлення волі;
- необізнаність спадкоємця про наявність заповіту (постанова Верховного Суду від 26.06.2019 у справі № 565/1145/17¹⁰);
- велика відстань між місцем постійного проживання спадкоємців і місцем перебування спадкового майна;

— складні умови праці, які, зокрема, пов'язані з тривалими відрядженнями, в тому числі закордонними;

— перебування спадкоємця на строковій службі у складі Збройних Сил України (постанова Верховного Суду від 26.06.2019 у справі № 565/1145/17¹¹) тощо.

Повторне визначення судом додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини одним і тим же спадкоємцем законодавством не передбачене (п. 24 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30.05.2008 № 7¹²).

На позови спадкоємця про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини поширюються правила виключної підсудності, й вони пред'являються за місцем перебування майна або основної його частини, якщо такі позови виникають із приводу нерухомого майна.

Щодо всіх судів, які розташовані на окупованих територіях, існує розпорядження Голови Верховного Суду про зміну територіальної підсудності в судових справах. Однак з об'єктивних причин не з усіх судів вдалося вивести матеріали справ. Передання підсудності до іншого суду означає, що у справі, яка надходить до суду, має бути визначений новий склад суду для її розгляду від початку. Це все відбувається в тому випадку, якщо матеріали справи збереглися. Якщо ж матеріали справи не збереглися, то процесуальне законодавство дозволяє відновити справу за умови наявності рішення суду першої інстанції. Крім того, якщо матеріали справи не збереглися і судове рішення ще не ухвалене, то сторона має подати новий позов до суду, до якого була передана підсудність. Відповідно, розгляд судової справи відбувається від початку.

Стосовно всіх судів, розташованих на територіях, на яких велися активні бойові дії та які були звільнені від окупантів, поступово постає питання про відновлення їх роботи. Деякі приміщення судів зазнали незначних ушкоджень, проте зараз на територіях, на яких вони розташовані, ще небезпечно, а деякі були зруйновані, отже, насамперед потрібно шукати нові.

⁹ Постанова Верховного Суду від 12.04.2021 у справі № 589/1863/13-ц. URL: zakononline.com.ua/court-decisions/show/96243588.

¹⁰ Постанова Верховного Суду від 26.06.2019 у справі № 565/1145/17. URL: zakononline.com.ua/court-decisions/show/82669288.

¹¹ Постанова Верховного Суду від 26.06.2019 у справі № 565/1145/17. URL: zakononline.com.ua/court-decisions/show/82669288.

¹² Далі за текстом — постанова № 7.

Щодо поновлення строків на подання процесуальних документів у період воєнного стану, то останній є поважною причиною пропуску строків, але кожен суддя буде оцінювати цю причину індивідуально, у межах справи, яка розглядатиметься.

Наприклад, якщо суд розташований у м. Львові та безперервно працює, адвокат проживає в м. Тернополі та може безперешкодно надіслати документи, потрапити до суду, то в цій ситуації воєнний стан, безперечно, не буде поважною причиною пропуску строків. Інші обставини (у суді змінена підсудність, справи не були передані до відповідного суду, з адвокатом, який перебуває на окупованій території, немає зв'язку або ж адвокат вступив до лав Збройних Сил України, тероборони) розглядатимуть суди, і за наявності відповідних поважних причин строки поновлюватимуться¹³.

ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

У чинному нотаріальному законодавстві не надається визначення поняття *нотаріальної дії*, хоча цей термін широко використовується. Під нотаріальною дією розуміється посвідчення безспірних прав і фактів, що мають юридичне значення, а також вчинення інших дій, спрямованих на позасудову охорону прав та інтересів осіб, що належать до повноважень нотаріальних органів. Крім того, нотаріальна дія є окремою дією нотаріуса чи іншої уповноваженої особи, вчинення якої не є підприємницькою діяльністю, не має на меті отримання прибутку та здійснюється в інтересах особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії¹⁴.

Вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів, які працюють у державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси) (ст. 1 Закону України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425¹⁵).

Нотаріальна палата України веде Реєстр нотаріусів¹⁶, які працюють під час війни, та надає інформацію щодо контактів працюючих нотаріусів.

Також є перелік нотаріусів України, які працюють в умовах воєнного стану¹⁷.

В умовах воєнного або надзвичайного стану *спадкова справа заводиться* за зверненням заявника будь-яким нотаріусом України, незалежно від місця відкриття спадщини (п. 2.1. гл. 10 наказу Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України» від 22.02.2012 № 296/5)¹⁸.

В умовах воєнного або надзвичайного стану за відсутності доступу до *Спадкового реєстру* нотаріус заводить спадкову справу без використання цього реєстру та перевіряє наявність заведеної спадкової справи, спадкового договору, заповіту протягом п'яти робочих днів із дня відновлення такого доступу (п. 2.6 гл. 10 наказу № 296/5).

Нотаріальне посвідчення спадкових договорів здійснюється виключно нотаріусами, включеними до затвердженого Міністерством юстиції України переліку нотаріусів, якими в умовах воєнного стану вчиняються нотаріальні дії щодо цінного майна. Нотаріуси, включені до переліку із застереженням про заборону вчинення ними окремих нотаріальних дій, мають право вчиняти виключно нотаріальні дії щодо цінного майна, на які не поширюються такі застереження (п. 8 постанови № 164).

Спадкування здійснюється за *заповітом* або за *законом*. Черговість спадкування за законом визначена у ст. 1261 — 1265 ЦК.

ОСОБЛИВОСТІ ПОСВІДЧЕННЯ ЗАПОВІТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Міністерство юстиції, його територіальний орган у день отримання *заповіту* забезпечують його *передання нотаріусу / державній нотаріальній конторі* для подальшої реєстрації у Спадковому реєстрі.

Нотаріус / державна нотаріальна контора в день отримання *заповіту* зобов'язані забезпечити їх *реєстрацію (облік), внести відомості про них до Спадкового реєстру*, зберігати ці документи і передати їх

¹³ Ми всі згуртувалися і намагаємося швидко вирішити питання, що виникають у судовій системі у зв'язку з війною — Голова ВС. Верховний Суд. URL: supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1267529/?fbclid=IwAR2gdnNULAEgMwUlpXoFwDrU1elgpbuVknUXuZHXOLqHJZwn6xbvZFfg8L8.

¹⁴ Денисяк Н. М. Загальні правила вчинення нотаріальних дій. Юридичний науковий електронний журнал. 2016. № 5. URL: lsei.org.ua/5_2016/6.pdf.

¹⁵ Далі за текстом — Закон № 3425.

¹⁶ Реєстр нотаріусів. URL: notar.npu.ua.

¹⁷ Перелік нотаріусів України, які працюють в умовах воєнного стану. URL: npu.ua/news/notary.

¹⁸ Далі — наказ № 296/5.

на зберігання до відповідного державного нотаріального архіву протягом трьох місяців після припинення або скасування воєнного стану (п. 4 постанови № 164).

В умовах воєнного або надзвичайного стану за відсутності доступу до Спадкового реєстру *нотаріальне посвідчення заповіту*, внесення змін до нього та його скасування здійснюються без використання цього реєстру з подальшим внесенням до нього відповідних відомостей протягом п'яти робочих днів із дня відновлення такого доступу (п. 8 гл. 3 наказу № 296/5).

В умовах воєнного стану *заповіти* військовослужбовців Збройних Сил, інших утворених відповідно до законів військових формувань, а також працівників правоохоронних (спеціальних) органів, органів цивільного захисту, які залучаються до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі та стримування збройної агресії іноземної держави, *можуть посвідчуватися* командиром (начальником) цих формувань (органів) або іншою уповноваженою таким командиром (начальником) особою з подальшим надсиланням таких заповітів, довіреностей через Генеральний штаб Збройних Сил, Міністерство оборони, відповідний правоохоронний (спеціальний) або інший орган до Міністерства юстиції України чи його територіального органу для забезпечення їх реєстрації нотаріусами в Єдиному реєстрі довіреностей, Спадковому реєстрі (п. 4 постанови № 164).

ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

У разі виїзду громадянина України за кордон, у тому числі внаслідок неможливості перебування на території України, де ведуться активні бойові дії, за необхідності вчинення нотаріальних дій така особа може звернутися до консульських установ, а у випадках, передбачених чинним законодавством, — дипломатичних представництв України.

Консульські установи України вчиняють такі нотаріальні дії:

1) посвідчують правочини (договори, заповіти, довіреності тощо), крім іпотечних договорів, договорів про відчуження та заставу жилих будинків, квартир, дач, садових будинків, гаражів, земельних ділянок, іншого нерухомого майна, що знаходиться в Україні, а також договорів оренди, суборенди, емфітевзису

земельних ділянок сільськогосподарського призначення;

2) вживають заходів щодо охорони спадкового майна;

3) видають свідоцтва про право на спадщину;

4) видають свідоцтва про право власності на частку у спільному майні подружжя в разі смерті одного з подружжя;

5) засвідчують вірність копій документів і виписок із них;

6) засвідчують справжність підпису на документах;

7) засвідчують вірність перекладу документів з однієї мови на іншу;

8) посвідчують факт, що фізична особа є живою;

9) посвідчують факт перебування фізичної особи в певному місці;

10) посвідчують тотожність фізичної особи з особою, зображеною на фотокартці;

11) посвідчують час пред'явлення документів;

12) приймають у депозит грошові суми і цінні папери;

13) вчиняють виконавчі написи;

14) приймають на зберігання документи;

15) вчиняють морські протести;

16) видають дублікати посвідчених ними документів.

Законодавством України можуть бути передбачені й інші дії, що вчиняються консульськими установами України (п. 1.3 наказу Міністерства юстиції України «Про затвердження Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України» від 27.12.2004 № 142/5/310)¹⁹.

За вчинення нотаріальних дій у дипломатичних представництвах і консульських установах України справляється консульський збір у визначених законодавством розмірах.

За вчинення *нотаріальних дій за кордоном* за зверненнями осіб, постраждалих унаслідок Чорнобильської катастрофи, віднесених до категорій 1 і 2; осіб з інвалідністю I та II груп, дітей з інвалідністю або законних представників, які діють від імені таких осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю; дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа або законних представників, які діють від імені дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування,

¹⁹ Далі за текстом — наказ № 142/5/310.

консульський збір не справляється (ст. 38 Закону № 3425).

Спадкоємець, який бажає прийняти спадщину, але *на час відкриття спадщини не проживав постійно зі спадкодавцем*, має подати консулу заяву про прийняття спадщини (п. 3.113 наказу № 142/5/310).

Спадкоємці, які *пропустили строк для прийняття спадщини*, можуть за згодою всіх інших спадкоємців, які прийняли спадщину, подати консулу заяву про прийняття спадщини за місцем відкриття спадщини. Такі заяви спадкоємців мають бути викладені в письмовій формі та подані консулу до видачі свідоцтва про право на спадщину. Справжність підписів спадкоємців на їх заявах має бути нотаріально засвідчена. Відмова від прийняття спадщини може бути відкликана протягом строку, встановленого для її прийняття. Свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям, що прийняли спадщину, тобто тим, хто постійно проживав разом зі спадкодавцем на час відкриття спадщини чи подав заяву консулу про прийняття спадщини. При підготовці до видачі свідоцтва про право на спадщину за законом або заповітом консул через Міністерство закордонних справ України перевіряє за даними Єдиного реєстру заповітів та спадкових справ наявність спадкової справи, заповіту.

Довідки про *заповіти* (про наявність заповіту, його зміст тощо) видаються особам, щодо яких було складено заповіт, а також органам, переліченим в абз.3 п.п. 1.5 розд. 1 наказу № 142/5/310, і спадкоємцям за законом тільки після смерті заповідача, за умови подання свідоцтва (нотаріально засвідченої копії) про його смерть.

Дублікати документів, посвідчених або виданих консулом, можуть бути видані за письмовою *заявою спадкоємців осіб*, за дорученням яких або щодо яких учинялася нотаріальна дія, а також виконавця заповіту. Консулу, крім свідоцтва про смерть таких осіб, подаються документи, які підтверджують їх родинні стосунки (свідоцтво виконавця заповіту).

Дублікат заповіту може бути виданий вказаним у *заповіті спадкоємцям*, виконавцю заповіту після подання ними свідоцтва про смерть заповідача. У разі смерті спадкоємців, які були вказані в заповіті, дублікат може бути виданий їх спадкоємцям після подання ними свідоцтва про смерть заповідача і померлого спадкоємця.

До заяви про видачу дубліката *заповіту* або іншого документа спадкоємцям осіб, за дорученням яких

або щодо яких учинялася нотаріальна дія, а також до заяви виконавця заповіту консул додає копію (фотокопію) свідоцтва про смерть і копії (фотокопії) інших документів, зокрема тих, які підтверджують родинні стосунки спадкоємців (копія свідоцтва виконавця заповіту), тощо. На таких копіях (фотокопіях) консул робить напис «З оригіналом згідно», ставить дату і свій підпис, який скріплює печаткою (п. 2.18 наказу № 142/5/310).

Заповіт має бути складений так, щоб розпорядження заповідача не викликало незрозуміlostей або суперечок після відкриття спадщини.

За заповітом майно може бути заповідане тільки у власність. Проте заповідач може покласти на спадкоємця, до якого переходить житловий будинок, квартира або інше нерухоме чи рухоме майно, обов'язок надати іншій особі право користування цим майном або певною його частиною.

Заповідач може обумовити виникнення права на спадщину в особи, яка призначена у заповіті, наявністю певної умови як пов'язаної, так і не пов'язаної з її поведінкою (наявність інших спадкоємців, проживання в певному місці, народження дитини, здобуття освіти тощо).

Умова, визначена в заповіті, повинна існувати на час відкриття спадщини та є недійсною, якщо вона суперечить закону або моральним засадам суспільства (п. 3.8.5 наказу № 142/5/310).

Консул при посвідченні заповіту зобов'язаний роз'яснити заповідачу зміст ст. 1241 ЦК про право на обов'язкову частку у спадщині та зміст ст. 1307 ЦК щодо нікчемності заповіту на майно, яке є предметом спадкового договору. Про день і час оголошення змісту заповіту консул повідомляє членів сім'ї та родичів спадкодавця, якщо їхнє місце проживання відоме, або робить про це повідомлення у друкованих засобах масової інформації.

Порядок взаємовідносин нотаріусів з іноземними органами юстиції визначається законодавством України, міжнародними договорами.

Документи, які *складено за кордоном* за участю іноземних органів влади або які від них виходять, приймаються нотаріусами за умови їх легалізації органами Міністерства закордонних справ України. Без легалізації такі документи приймаються нотаріусами в тих випадках, коли це передбачено законодавством України, міжнародними договорами, в яких бере участь Україна (ст. 100 Закону № 3425).

Таким чином, робимо висновки:

— *ритуальні служби або в разі їх відсутності — органи місцевого самоврядування забезпечують здійснення поховання тіл померлих шляхом спалювання у крематорії або закопування в могилі, зберігання урн із прахом померлих до моменту їх передання виконавцям волевиявлення померлих або особам, які зобов'язалися поховати померлих;*

— якщо смерть настала на *тимчасово окупованій території або в районі бойових дій*, де отримати лікарське свідоцтво про смерть неможливо, рекомендується скласти колективний акт про настання смерті та звернутися до суду (за місцем знаходження

заявника) про встановлення відповідного юридичного факту;

— строк для прийняття спадщини чи відмови від неї встановлений у ЦК і становить 6 місяців. Він починається з часу відкриття спадщини, але в умовах воєнного стану перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття зупиняється. При цьому до закінчення 6 місяців із дня відкриття спадщини (період воєнного стану до цього строку не включається) спадкоємець має звернутися до нотаріуса із заявою про прийняття спадщини. У разі пропуску цього строку він вважається таким, що відмовився від прийняття спадщини.

ПОРУШУЮТЬ ТВОЇ ПРАВА?

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ
ПРАВ АДВОКАТІВ НААУ

телефонуй

(067) 692-44-43*

**гаряча лінія працює цілодобово*

ПРАКТИКА ЄСПЛ

ЩОДО ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Олена Дем'яненко,

адвокат, заступниця голови Запорізької обласної організації Союзу юристів України, членкиня Комітету з адвокатської практики та підвищення кваліфікації адвокатів Ради адвокатів Запорізької області

Кожна людина має право на звернення до Європейського суду з прав людини¹ із заявою про можливе порушення державою своїх зобов'язань у контексті війни. І права людини, і Європейська конвенція з прав людини² продовжують діяти під час збройного конфлікту, а держави зобов'язані не порушувати права людини.

Оскільки під час війни рівень порушення прав людини є вкрай високим, люди втрачають життя, місце проживання, житло, здоров'я, майно, порушується право на приватне та особисте життя, свободу пересування та інші основоположні права, які гарантовані в демократичному суспільстві, необхідні серйозний захист і юридичні механізми, які б реагували на такі порушення.

Держава відповідно до взятих на себе зобов'язань за ЄКПЛ повинна забезпечити ефективні юридичні механізми захисту прав людини, проводити ефективні розслідування всіх випадків порушення прав людини, але коли держава не може впоратися або порушує свої зобов'язання за ЄКПЛ, є необхідність звертатися по ЄСПЛ з відповідною заявою.

У зв'язку з повномасштабною війною з 24 лютого 2022 року та продовженням агресії РФ проти України, внаслідок чого здійснюються військові напади на цивільне населення, 1 березня 2022 року ЄСПЛ, розглянувши клопотання Уряду України в порядку Правила 39 Регламенту ЄСПЛ, надав РФ тимчасові вказівки утриматись від військових атак на цивільне населення та цивільні об'єкти, включаючи житлові приміщення, карети швидкої допомоги та інші об'єкти, такі як школи та лікарні, а також гарантувати безпеку медичних установ, персоналу та карет швидкої допомоги на території, яка перебуває під ударом або яка захоплена російськими військовими.

16 березня 2022 року рішенням Комітету Міністрів Ради Європи РФ була виключена зі складу цієї організації. Відповідно до ст. 58 ЄКПЛ сторона Конвенції,

яка перестає бути членом Ради Європи, денонсує Конвенцію зі спливом шестимісячного строку. Разом із тим це не звільняє заінтересовану Високу Договірну Сторону від її зобов'язань за цією Конвенцією стосовно будь-якого діяння, яке могло бути порушенням таких зобов'язань і могло бути здійснене нею до дати, від якої денонсація набирає чинності.

22 березня 2022 року ЄСПЛ прийняв резолюцію, у якій було роз'яснено про наслідки виходу РФ з Ради Європи у світлі подальшої участі в рамках ЄКПЛ та ЄСПЛ.

Відповідно до цієї резолюції Росія перестає бути учасницею Конвенції з 16 вересня 2022 року. Це означає, що ЄСПЛ буде приймати та розглядати заяви проти РФ щодо порушень, які мали місце до 16 вересня 2022 року.

Крім того, з 22 березня 2022 року Суд відновлює розгляд усіх справ проти РФ, який був призупинений з 16 березня 2022 року.

«Ухвалена резолюція не заважає розгляду будь-якого правового питання, пов'язаного з наслідками припинення членства Російської Федерації в Раді Європи, які можуть виникнути під час здійснення Судом своєї

¹ Далі за текстом — ЄСПЛ, Європейський суд.

² Далі за текстом — ЄКПЛ.

компетенції під час розгляду відповідно до Конвенції переданих йому справ», — йдеться в резолюції ЄСПЛ від 22.03.2022.

Виконання рішень ЄСПЛ проти РФ залишається невизначеним, однак наявність рішення ЄСПЛ, в якому буде констатовано порушення прав особи та встановлено розмір компенсації, буде серйозним аргументом на користь як особи, так і держави в інших судових провадженнях. На мою думку, до ЄСПЛ необхідно звертатися з відповідними заявами, і це є одним із дієвих засобів захисту прав порушених державою-агресором.

ЄСПЛ ухвалив близько 280 рішень, де встановив порушення Конвенції, які відбулися на фоні боротьби з тероризмом у 1990-х роках, зокрема у зв'язку з конфліктом між підрозділами служби безпеки Туреччини та РПК (незаконною партією). Суд виявив численні порушення Конвенції, що стосуються: смертей родичів заявників унаслідок надмірного застосування сили представниками служби безпеки; нездатності захистити право родичів заявників на життя; смерті та/або зникнення родичів заявників; жорстокого поводження; знищення майна та відсутності ефективних національних засобів правового захисту для скаргників.

Станом на квітень 2022 року ЄСПЛ ухвалив понад 290 рішень, у яких встановлено порушення Конвенції у зв'язку зі збройним конфліктом у Чеченській Республіці РФ. Близько 60 % заяв стосувалися насильницьких зникнень; інші справи стосувалися вбивств і поранень цивільного населення, руйнування житла та майна, невідповідного застосування сили, використання протипіхотних мін, незаконного затримання, катувань і нелюдських умов тримання під вартою. Заявники найчастіше посилалися на статті: 2 (право на життя), 3 (заборона катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження), 5 (право на свободу та особисту недоторканність), 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя), 13 (право на ефективний засіб правового захисту) і 14 (заборона дискримінації) Конвенції та ст. 1 (захист права власності) Першого протоколу до Конвенції³.

У цій публікації представлені витяги з рішень Європейського суду та короткі описи рішень, які були розглянуті судом щодо порушень, які відбувались під час збройних конфліктів у різних країнах. Через брак місця при доборі довелося обмежувати обсяг витягів.

Утім, сподіваємось, усе ж дає уявлення про найважливіші аргументи та конкретний контекст ухвалених рішень. Наведений перелік рішень із цього питання не є вичерпним. Повні тексти всіх рішень, витяги з яких наводяться, зберігаються в HUDOC — базі даних Європейського суду³.

Перейдемо безпосередньо до практики ЄСПЛ щодо збройних конфліктів.

ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

Лісний та інші проти України та Росії (Lisnyy and Others v. Ukraine and Russia)

5 липня 2016 року (рішення про прийнятність)

Справа стосувалася скарг трьох громадян України про обстріл їхніх будинків під час воєнних дій на сході України, які почалися у квітні 2014 року.

Суд оголосив заяви неприйнятними як явно необґрунтовані. Незважаючи на те, що Суд за певних виняткових обставин, які заявники не могли контролювати, як у цій справі за умов триваючого конфлікту, обрав більш м'який підхід до доказів, які слід подати на підтримку індивідуальних заяв, він постановив, що заявники в цій справі недостатньо обґрунтували свої скарги, подавши як докази лише свої паспорти. У цій справі Суд також повторив, що зазвичай, якщо заявник не надає жодних доказів на підтримку своєї справи, як-от свідоцтво про право власності чи довідку про проживання, скарги приречені на невдачу.

Хараламбу та інші проти Туреччини та Емін та інші проти Кіпру

3 квітня 2012 року (рішення про прийнятність)

Перша група заяв стосується скарг, поданих родичами греків-кіпріотів, які зникли безвісти під час турецького вторгнення у 1974 році. Друга група заяв стосується скарг, які були подані родичами турків-кіпріотів, які зникли безвісти за обставин міжобщинного насильства у 1963-1964 роках. Тіла родичів заявників були знайдені завдяки програмі Комітету ООН щодо ексгумації осіб, зниклих безвісти. Дані судово-медичної експертизи свідчать про ознаки численних вогнепальних або інших травм. Заявники скаржилися на те, що відповідні органи влади не змогли провести ефективно розслідування за фактом зникнення та вбивства їхніх родичів.

³ HUDOC. URL: hudoc.echr.coe.int/eng.

Суд визнав заяви неприйнятними. Хоча він визнав, що турецький і кіпрський уряди відповідно до ст. 2 Конвенції були зобов'язані провести розслідування щодо виявлених тіл зниклих безвісти осіб, що мали ознаки насильницької смерті, Суд встановив, що визначати розслідування загибелі неефективним було передчасно. Той факт, що жодного конкретного прогресу не спостерігалось, сам собою не вказує на відсутність доброї волі з боку влади.

Банковіч та інші проти Бельгії та 16 інших Договірних держав

19 грудня 2001 року (Велика палата — рішення щодо прийнятності)

Заява була подана 6 заявниками, що живуть у Белграді, Сербія, проти 17 держав — членів НАТО (Організація Північноатлантичного договору), які є також державами — учасницями Конвенції. Заявники скаржилися на бомбардування з боку НАТО в межах кампанії повітряних ударів під час конфлікту в Косово штаб-квартири сербського радіо і телебачення в Белграді, що заподіяло пошкодження будівлі і призвело до загибелі кількох людей.

Суд визнав заяву непринятною. Було встановлено, що тоді як міжнародне право не виключає здійснення державою будь-якої юрисдикції екстериторіально, юрисдикції зазвичай визначаються і обмежуються суверенними територіальними правами інших відповідних держав. Інші основи юрисдикції були винятковими і вимагали спеціального обґрунтування з урахуванням конкретних обставин кожної справи. Конвенція була багатостороннім договором, який діє по суті в регіональному контексті і, зокрема, в правовому просторі договірних держав. У такому випадку Союзна Республіка Югославія не підпадає під дію цього правового простору. Суд не був переконаний, що існує будь-який юрисдикційний зв'язок між жертвами і державами-відповідачами.

Бехрамі та Бехрамі проти Франції та Сарамаці проти Франції, Німеччини та Норвегії

31 травня 2007 року (Велика палата — рішення щодо прийнятності)

Перша справа стосувалася детонації касетної бомби в березні 2000 року — її було випущено під час бомбардування НАТО в 1999 році тодішньої Союзної Республіки Югославії — її знайшли діти під час гри, в результаті загинув один хлопчик і серйозно був по-

ранений інший. Заявники скаржилися, посилаючись на ст. 2 (право на життя) Конвенції, що смерть одного хлопчика і травми іншого були обумовлені нездатністю французьких військ міжнародних сил безпеки в Косово (СДК) виявити та/або знешкодити бомби.

Друга справа стосувалася затримання СДК чоловіка з Косово албанського походження, який підозрювався у членстві в збройних групах, що діяли в районі кордону між Косово і Колишньою Югославською Республікою Македонія і, як вважалося, являли собою загрозу для безпеки СДК. Він скаржився, що його тримання під вартою в період з липня 2001 року до січня 2002 року порушувало, зокрема, ст. 5 (право на свободу та особисту недоторканність) Конвенції.

Суд визнав заяви неприйнятними. Він установив, що контроль над розмінуванням у Косово підпадає під мандат Тимчасової адміністрації ООН у Косово (МООНК), а видача наказів про затримання підпадає під мандат безпеки СДК, і таким чином — ООН, урахуовуючи, що Рада Безпеки ООН прийняла резолюцію 1244 про створення МООНК і СДК. ООН мала окремий юридичний статус, відмінний від статусу її держав-членів, і не була Договірною Стороною Конвенції. Оскільки МООНК і СДК покладалися на ефективність підтримки з боку держав-членів, Конвенція не може тлумачитися таким чином, який стане підставою для розгляду Судом дій або бездіяльності Договірних Сторін. Такий підхід суперечив би виконанню ключової місії ООН зі збереження миру. Суд дійшов висновку, що не було потреби розглядати питання про його компетенцію для розгляду скарги проти Франції щодо екстериторіальних дій або бездіяльності.

Фундація «Матері Сребрениці» та інші проти Нідерландів (Stichting Mothers of Srebrenica and Others v. the Netherlands)

11 червня 2013 року (рішення про прийнятність)

Ця справа стосувалася скарги родичів жертв різанини в Сребрениці 1995 року, а також НУО, що представляє справи родичів потерпілих, на рішення судів Нідерландів оголосити їх позов до Організації Об'єднаних Націй (ООН) неприйнятним на тій підставі, що ООН має імунітет від юрисдикції національних судів. Спираючись насамперед на ст. 6 (право на справедливий суд) Конвенції, заявники стверджували, зокрема, що їхнє право на доступ до суду було порушено таким рішенням.

Суд визнав заяву як НУО, так і окремих заявників неприйнятною. Було встановлено, що сама НУО не підлягала впливу порушеного питання, щодо якого подавалась скарга, і, таким чином, не могла претендувати на статус «жертви» порушення Конвенції. Що стосується окремих заявників, Суд відхилив скаргу як явно необґрунтовану, оскільки надання імунітету ООН слугувало законною метою. Суд постановив, зокрема, що проведення військових дій відповідно до глави VII Статуту ООН у межах національної юрисдикції означатиме дозвіл державам втручатися в ключові місії ООН щодо забезпечення міжнародного миру і безпеки; що цивільний позов не має переваги над імунітетом з єдиної причини, що він ґрунтується на твердженні про особливо тяжкі порушення міжнародного права, навіть геноцид; і що в таких умовах відсутність альтернативного доступу до юрисдикції не зобов'язує національні суди втрутитися.

Мустафіч-Мужіч та інші проти Нідерландів (Mustafić-Mujić and Others v. the Netherlands)

30 серпня 2016 року (рішення про прийнятність)

Заявники, родичі чоловіків, убитих під час різанини в Сребрениці в липні 1995 року, звинувачували трьох нідерландських військовослужбовців, які були членами миротворчих сил ООН. Вони скаржилися на те, що влада Нідерландів помилково відмовилася розслідувати та притягнути до відповідальності військовослужбовців за те, що вони нібито відправили їхніх родичів на неминучу смерть, наказавши їм залишити безпечний табір миротворців ООН після того, як боснійсько-сербські сили захопили Сребреницю та її околиці.

Суд визнав заяву неприйнятною, вважаючи, що влада Нідерландів провела достатнього обсягу розслідування випадку і приділила належну увагу клопотанню заявників щодо притягнення до кримінальної відповідальності. Щодо розслідування Суд постановив, що національні та міжнародні органи влади провели ретельні й неодноразові розслідування. Щодо характеру та ступеня причетності трьох військовослужбовців не залишалось жодної невизначеності, тому неможливо було дійти висновку, що розслідування було неефективне чи неадекватне. Щодо рішення не притягувати до кримінальної відповідальності, прийнятого через відсутність імовірності, що результатом такого притягнення до відповідальності стало

б засудження, Суд відхилив скарги заявників на те, що це рішення упереджене, непослідовне, надмірне чи не підтверджене фактами.

ЩОДО ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

(презюмується, що юрисдикція здійснюється в межах території держави)

Поняття «юрисдикція» Суд тлумачить автономно. Він поєднує норми міжнародного публічного права та засади Конвенції в такій інтерпретації, щоб нівелювати можливість утворення правового вакууму, в якому права певної особи чи групи осіб неможливо було б захистити.

Катан та інші проти Молдови та Росії

19 жовтня 2012 року

(заяви № 43370/04, 8252/05 та 18454/06)

Пункти 104 — 107 <...> дії Договірних Сторін, учинені, або які призводять до наслідків, поза їхньою територією можуть становити здійснення юрисдикції у розумінні ст. 1 лише у виняткових випадках.

Дотепер Суд визнав низку виняткових обставин, які можуть призвести до здійснення юрисдикції Договірної Сторони поза її власними територіальними кордонами. У кожному випадку питання наявності виняткових обставин, які вимагають та виправдовують висновок Суду про те, що держава здійснювала юрисдикцію екстериторіально, повинно вирішуватися на підставі конкретних фактів справи (цитоване вище рішення у справі *Al Skeini*, параграф 132).

Один виняток із принципу, що юрисдикція за ст. 1 обмежується власною територією держави, має місце тоді, коли внаслідок законних чи незаконних воєнних дій Договірна Держава здійснює ефективний контроль над територією поза межами її національної території. Обов'язок забезпечити на такій території права та свободи, викладені в Конвенції, впливає з факту такого контролю, незалежно від того, чи здійснюється він безпосередньо, через власні збройні сили Договірної Держави, або через підпорядковану місцеву адміністрацію (див., наприклад, справи «*Лоїзиду проти Туреччини*» (попередні заперечення), № 15318/89, рішення від 23.03.1995, п. 62, Series A no. 310, «*Кіпр проти Туреччини*» [ВП], № 25781/94, п. 76, «*Ілашку та інші проти Молдови та Росії*», № 48787/99, пп. 310 — 319, рішення від 08.07.2004, та «*Катан та інші проти Республіки Молдова та Росії*», № 43370/04, 8252/05 та 18454/06,

пп. 102 — 107, рішення від 19.10.2012). Коли факт такого домінування над територією встановлено, немає необхідності визначати, чи здійснює Договірна Держава ефективний контроль над політикою та діяльністю підпорядкованої місцевої адміністрації. Той факт, що місцева адміністрація зберігає своє існування як результат військової чи іншої підтримки з боку Договірної Держави, тягне за собою відповідальність цієї держави за її політику та діяльність. Контролююча держава має відповідальність за ст. 1 гарантувати на території під своїм контролем повний набір матеріальних прав, викладених у Конвенції та тих додаткових протоколах, які вона ратифікувала. Ця держава буде відповідальною за будь-які порушення цих прав.

Питання того, чи здійснює Договірна Держава ефективний контроль над територією поза межами власної території, є питанням факту. При визначенні того, чи існує ефективний контроль, Суд насамперед розглядає ступінь військової присутності держави на цій території. Відповідальність держави у зв'язку з незаконними діями сепаратистів в іншій державі настає внаслідок надання підтримки дій сепаратистів з боку першої держави політичними, військовими та економічними засобами (див. Ілашку та інші проти Молдови та Росії, № 48787/99, рішення від 08.07.2004, §§ 382 — 385).

Саргсян проти Азербайджану (Sargsyan v. Azerbaijan) (Заява № 40167/06)

16 червня 2015 року

Пункти 129 — 131 <...> за змістом ст. 1 Конвенції існує презумпція, що юрисдикція здійснюється на всій території Договірної держави. Зобов'язання, взяті на себе Договірною державою за ст. 1, включають два аспекти, а саме: з одного боку — негативне зобов'язання утримуватися від втручання у здійснення гарантованих прав і свобод, а з іншого боку — позитивні зобов'язання вживати належних заходів для забезпечення дотримання таких прав і свобод на своїй території (див. рішення у справі «Ілашсу та інші проти Молдови та Росії», § 313).

Навіть за виняткових обставин, коли держава позбавлена можливості здійснювати владу на частині своєї території через військову окупацію збройними силами іншої держави, воєнні дії чи повстання, або внаслідок створення сепаратистського режиму на її території, вона не втрачає своєї юрисдикції за змістом ст. 1 Конвенції (див. рішення у справі «Ілашсу

та інші проти Молдови та Росії», § 333; див. також рішення у справі «Catan та інші проти Молдови та Росії» [ВП], № 43370/04, 8252/05 і 18454/06, § 109, ECHR 2012 (витяги)).

Однак у випадках, коли держава позбавлена можливості здійснювати владу на частині своєї території, її відповідальність за Конвенцією обмежується виконанням позитивних зобов'язань. Такі зобов'язання стосуються як заходів, необхідних для відновлення контролю (як вираження своєї юрисдикції) над відповідною територією, так і заходів із забезпечення поваги до особистих прав заявника. Таким чином, перша частина цих зобов'язань вимагає від держави відстояти або відновити свій суверенітет над територією та утриматися від будь-яких дій з підтримки сепаратистського режиму. Згідно з другою частиною зобов'язань держава повинна вжити судових, політичних або адміністративних заходів для забезпечення особистих прав заявника (див. там само, § 346).

ЩОДО ВИЧЕРПАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ

Саргсян проти Азербайджану (Sargsyan v. Azerbaijan) (Заява № 40167/06)

16 червня 2015 року

Пункти 118 — 120. Уряд виклав передбачену Конституцією та Цивільним кодексом загальну систему захисту права власності та відшкодування шкоди, завданої незаконними діями або бездіяльністю. Але він не пояснив, як ці положення застосовуватимуться в конкретному контексті, коли особи, що опинилися в ситуації заявника, — тобто вірменські біженці, які були вимушені покинути майно і житло у зв'язку з нагірно-карабахським конфліктом, — мають намір вимагати реституції майна або відшкодування за втрату можливості володіти ним. Уряд надав статистичні дані щодо цивільних справ, які були порушені за позовами етнічних вірмен і вирішені азербайджанськими судами. Повідомивши лише, що справи стосуються житлових спорів, Уряд не надав конкретної інформації щодо характеру розглянутих позовів та результатів їх розгляду. Що стосується двох судових рішень, винесених у 2007 році і згаданих Урядом як приклад, то Суд зазначає, що обидва ці рішення стосуються справ про спадкування і не мають стосунку до позовів, з якими звертаються особи, переміщені під час нагірно-карабахського конфлікту, у зв'язку з втратою ними доступу до свого майна

та/або житла і можливості володіти ними. Насправді, Уряд для прикладу не навів жодної справи, яка була б вирішена в азербайджанських судах на користь особи, що опинилася в ситуації заявника.

Отже, Суд вважає, що Уряд не виконав покладений на нього тягар доведення наявності в заявника засобу юридичного захисту, використання якого могло б забезпечити виправлення ситуації у зв'язку з його скаргами, поданими з посиланням на Конвенцію, та мало б достатні шанси на успіх. Отже, немає необхідності з'ясувати, чи справді, як це стверджує заявник, існує певна адміністративна практика азербайджанських органів влади, яка перешкоджає заявнику користуватися існуючими засобами юридичного захисту. Так само, оскільки не доведено існування ефективних засобів юридичного захисту, немає необхідності досліджувати, яким чином стверджувана відсутність ефективного контролю над територією, про яку йдеться, могла позначатися на використанні національних засобів юридичного захисту.

Санду та інші проти Росії та Молдови

3 грудня 2018 року (заява № 21034/05)

Пункти 40 — 46. Суд також дійшов висновку: «<...> Для того щоб бути ефективним, засіб захисту має бути здатним безпосередньо виправити оскаржуваний стан справ і повинен пропонувати розумні перспективи на успіх (див. Мозер, § 116). Навпаки, не існує обов'язку застосовувати засоби, які є неадекватними або неефективними (див. Актівар та інші проти Туреччини, 16.09.1996, § 67, Звіти про судові рішення та рішення 1996-IV). Однак існування простих сумнівів щодо перспектив успіху певного засобу, який, очевидно, не є марним, не є поважною причиною для того, щоб не вичерпати цей засіб відшкодування (див. Актівар та інші, § 71, і Мокану та інші проти Румунії, № 10865/09 та 2 інші, § 223, ЄСПЛ 2014 (витяги)).

Що стосується тягара доказування, уряд повинен доводити невичерпання засобів захисту, щоб переконати Суд у тому, що засіб захисту був ефективним та доступним у теорії та на практиці у відповідний час.

СТАТТЯ 2 КОНВЕНЦІЇ «ПРАВО НА ЖИТТЯ»

Стаття 2, наскільки це можливо, має тлумачитися у світлі міжнародно-правових норм, зокрема норм міжнародного гуманітарного права, які відіграють незамінну і загально визнану роль у зменшенні варварства і негуманності воєнних конфліктів. У зоні

міжнародного конфлікту держави-учасниці повинні захищати життя тих, хто не залучені чи вже не залучені у військові дії, що вимагає, зокрема, надання медичної допомоги пораненим. Стосовно тих, хто гине в бою або помирає від поранень, зобов'язання надати звітність передбачає, що їхні тіла мають бути належно поховані, а влада має зібрати та поширити інформацію про їх особу і їхню долю або ж дозволити зробити це таким організаціям, як Міжнародний комітет Червоного Хреста (*Varnava і інші проти Туреччини [ВП], § 185*). Отже, навіть у випадку міжнародного воєнного конфлікту закріплені в Конвенції гарантії продовжують застосовуватись, хоча й витлумачені у світлі міжнародного гуманітарного права (*Hassan проти Сполученого Королівства [ВП], § 104*).

Стосовно операцій з підтримання безпеки Суд вважає, що відповідальність держави не обмежується лише тими випадками, коли наявні вагомі докази того, що неправильно скеровані постріли представників держави спричинили загибель цивільної особи: ця відповідальність може виникати і тоді, коли представники держави, обираючи засоби і методи проведення спецоперації проти групи супротивників, не вжили всіх доступних їм запобіжних заходів, аби уникнути випадкового завдання смерті цивільним особам або ж принаймні зменшити цей ризик (Ahmet Özkan і інші проти Туреччини, § 297).

Турлуєва проти Росії

20 червня 2013 року

Справа відносно зникнення молодого чоловіка в жовтні 2009 року після того, як його востаннє бачили в приміщенні поліцейського полку в Грозному.

Суд встановив три порушення ст. 2 (право на життя) Конвенції з огляду на стверджувану смерть молодого чоловіка, нездатність держави захистити його життя, а також через нездатність провести ефективно розслідування його зникнення.

Суд підкреслив, що російська влада була достатньо обізнана щодо серйозності проблеми насильницьких зникнень на Північному Кавказі і наслідків, небезпечних для життя, і що вона останнім часом вжила низку заходів, щоб зробити розслідування цього виду злочинів більш ефективним. Тому Суд, зокрема, встановив, що влада повинна була вжити відповідних заходів з метою захисту життя сина заявника, щойно дізналася про його зникнення, проте не зробила цього.

Аль-Скейні та інші проти Сполученого Королівства (*Al-Skeini and Others v. the United Kingdom*)

7 липня 2011 року (Велика Палата)

Ця справа стосувалася загибелі шести близьких родичів заявників у Басрі у 2003 році, в той час як Велика Британія була окупаційною державою: троє загиблих були вбиті або смертельно поранені британськими солдатами; один був смертельно поранений/застрелений під час перестрілки між британським патрулем і невідомими озброєними особами; один був побитий британськими солдатами, а потім був загнаний в річку, де потонув; і один помер на британській військовій базі через 93 травми, виявлені на його тілі.

Суд постановив, що у виняткових випадках, що впливають із повноважень Сполученого Королівства з підтримання безпеки в південно-східній частині Іраку, з 1 травня 2003 року по 28 червня 2004 року Велика Британія мала юрисдикцію відповідно до ст. 1 (зобов'язання поважати права людини) Конвенції щодо цивільних осіб, загиблих у ході операцій британських солдатів у Басрі із забезпечення безпеки. Було встановлено, що не було проведено незалежне та ефективне розслідування загибелі родичів п'яти з шести заявників у **порушення ст. 2 (право на життя) Конвенції**.

Жалуд проти Нідерландів (*Jaloud v. the Netherlands*)

20 листопада 2014 року

Ця справа стосувалася розслідування владою Нідерландів обставин смерті іракської цивільної особи (сина заявниці), який помер від вогнепальних поранень в Іраку у квітні 2004 року під час інциденту за участю персоналу Королівської армії Нідерландів. Заявник скаржився на те, що розслідування за фактом розстрілу його сина не було ані достатньо незалежним, ані ефективним.

Суд установив, що скарга про розслідування інциденту, який стався в районі, що перебував під командуванням офіцера збройних сил Сполученого Королівства, підпадає під юрисдикцію Нідерландів відповідно до змісту ст. 1 (зобов'язання поважати права людини) Конвенції. Було, зокрема, зазначено, що Нідерланди зберегли повний контроль над своїми військовослужбовцями в Іраку.

Крім того, Суд постановив, що **відбулось порушення ст. 2 (право на життя) Конвенції** в її процесуально-

му аспекті з огляду на нездатність влади Нідерландів провести ефективне розслідування за фактом смерті сина заявника. Суд дійшов висновку, що розслідування характеризується серйозними недоліками, які зробили його неефективним. Зокрема, записи ключових заяв свідків не були представлені в судові органи; не було застосовано заходи з безпеки перед допитом офіцера армії Нідерландів, який обстріляв машину, в якій була жертва; розтин тіла жертви виявився недостатнім. Суд визнав, що військові і слідчі Нідерландів, які були залучені на території іноземної країни в період після військових дій, працювали у важких умовах. Проте недоліки в розслідуванні, які серйозно скомпрометували його ефективність, не можуть вважатися неминучими, навіть у цих умовах.

Андреу проти Туреччини (*Andreou v. Turkey*)

27 жовтня 2009 року

Справа стосувалася громадянки Великої Британії, яка була поранена турецькими військовослужбовцями під час напруженої ситуації в буферній зоні ООН на Кіпрі.

Суд постановив, що **було порушення ст. 2 (право на життя) Конвенції**. Застосування потенційно смертоносної сили проти заявника не було «виключно необхідним» і не було виправданим жодним із винятків, дозволених ст. 2 Конвенції.

Ханан проти Німеччини (*Hanan v. Germany*)

16 лютого 2021 року (Велика Палата)

Справа стосувалась розслідувань, які проводилися після загибелі двох синів заявника, громадянина Афганістану, який проживав в Афганістані, внаслідок повітряного нападу поблизу Кундуза в Афганістані, у вересні 2009 року, за наказом полковника німецького контингенту Міжнародних сил сприяння безпеці (ISAF) під командуванням НАТО, в результаті якого було вбито кілька людей. Заявник стверджував, що німецька держава не провела ефективного розслідування повітряного нападу. Він також скаржився на те, що він не мав ефективного національного засобу правового захисту, за допомогою якого можна було б оскаржити рішення Федерального Генерального прокурора Німеччини про припинення кримінального розслідування.

Суд постановив, що **не було порушення процесуального аспекту ст. 2 (право на життя) Конвенції**, встановивши, що розслідування, проведене

німецькою владою щодо смерті двох синів заявника, відповідало вимогам ефективного розслідування відповідно до ст. 2 Конвенції. Він зазначив, зокрема, той факт, що Німеччина зберегла за собою виняткову юрисдикцію над своїми військами, розгорнутими у складі Міжнародних сил сприяння безпеці щодо серйозних злочинів, які, крім того, вона була зобов'язана розслідувати відповідно до міжнародного та внутрішньодержавного права, є тими «особливими рисами», які в сукупності призвели до виникнення юрисдикційного зв'язку для цілей ст. 1 (зобов'язання поважати права людини) Конвенції щодо процесуального зобов'язання провести розслідування за ст. 2 Конвенції. Суд також зазначив, що цивільні органи прокуратури Німеччини відповідно до Угоди про статус сил МССБ (ISAF) не мали законних повноважень для проведення слідчих дій в Афганістані, а повинні були звернутися до міжнародної правової допомоги з цією метою. Однак Федеральний Генеральний прокурор міг спиратися на значний обсяг матеріалів, що стосуються обставин та наслідків повітряного нападу. Федеральний конституційний суд розглянув ефективність розслідування за конституційною скаргою заявника. Зазначивши, що Федеральний конституційний суд міг скасувати рішення про припинення кримінального розслідування, Суд дійшов висновку, що заявник мав у своєму розпорядженні засіб правового захисту, який дозволяв йому оскаржити ефективність розслідування. Нарешті, Суд зазначив, що розслідування повітряного нападу, проведене парламентською слідчою комісією, забезпечило високий рівень публічного розгляду справи.

СТАТТЯ 5 КОНВЕНЦІЇ «ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ»

Щодо тримання під вартою під час міжнародного збройного конфлікту, то гарантії, запроваджені ст. 5, повинні тлумачитися та застосовуватися з урахуванням контексту і положень міжнародного гуманітарного права («Хасан проти Сполученого Королівства [ВП]» (Hassan v. the United Kingdom [GC]), §§ 103 — 106).

Аль-Джедда проти Сполученого Королівства 7 липня 2011 року (Велика Палата)

Ця справа стосувалася утримання іракської цивільної особи протягом більше трьох років (2004/2007) у центрі тимчасового утримання в Басрі під вартою британських військових.

Суд дійшов висновку, що утримання заявника здійснювалось силами Сполученого Королівства і в той час він перебував під юрисдикцією Сполученого Королівства за ст. 1 (зобов'язання поважати права людини) Конвенції. Далі було **встановлено порушення п. 1 (право на свободу та особисту недоторканність) ст. 5 Конвенції**, зокрема, відносно того, що жодна з відповідних резолюцій ООН явно або фактично не вимагала від Сполученого Королівства помістити особу, яку влада вважала такою, що становить небезпеку для безпеки Іраку, в безстрокове утримання під вартою без пред'явлення звинувачень.

Хасан проти Сполученого Королівства (Hassan v. the United Kingdom)

16 вересня 2014 року (Велика Палата)

Ця справа стосувалася захоплення брата заявника британськими збройними силами і його тримання під вартою в таборі Букка в Іраку (недалеко від Умм-Каср). Заявник стверджував, зокрема, що його брат був арештований і затриманий британськими військами в Іраку і що його труп зі слідами тортур і страти було згодом знайдено за нез'ясованих обставин. Він також скаржився на те, що його арешт і тримання під вартою були довільними і незаконними з огляду на відсутність процесуальних гарантій. Він зрештою скаржився, що британська влада не змогла провести розслідування обставин затримання, жорстокого поводження і смерті його брата.

Справа стосувалася дій британських збройних сил в Іраку, екстериторіальної юрисдикції та застосування Європейської конвенції про захист прав людини в контексті міжнародного збройного конфлікту. Зокрема, це був перший випадок, за яким договірна держава звернулася до Суду із проханням визнати її зобов'язання відповідно до ст. 5 (право на свободу та особисту недоторканність) Конвенції незастосовними або будь-яким іншим чином інтерпретувати їх у світлі повноважень на затримання відповідно до міжнародного гуманітарного права.

У цій справі Суд постановив, що брат заявника не перебував у межах юрисдикції Сполученого Королівства з дати його арешту британськими військами у квітні 2003 року до його звільнення з автобуса, на якому його відвезли з табору Букка під військовим супроводом до точки висадки у травні 2003 року.

Крім того, Суд постановив, що **не було жодного порушення ст. 5 §§ 1, 2, 3 або 4 (право на свободу та особисту недоторканність) Конвенції** стосовно фактичного захоплення і утримання брата заявника. Було вирішено, зокрема, що міжнародне гуманітарне право і положення Європейської конвенції надають гарантії від свавільного затримання під час збройного конфлікту і що підстави допустимого позбавлення волі, викладені у ст. 5, повинні дотримуватися, наскільки це можливо, в межах затримання військовополонених і цивільних осіб, які становлять небезпеку, відповідно до Третьої і Четвертої Женевських конвенцій. Суд установив, що в цій справі відповідно до положень міжнародного права були законні підстави для захоплення і затримання брата заявника, який був виявлений збройними силами британської армії на даху будинку свого брата, де також було знайдено зброю і документи, які мали військове значення для розвідки. Крім того, після його доставлення до табору Букка було проведено перевірку брата заявника і встановлено, що він був цивільною особою, не становив загрози для безпеки, що давало причини для його звільнення. Захоплення і затримання брата заявника з огляду на це не було свавільним.

Суд зрештою визнав неприйнятною, через відсутність відповідних доказів, скаргу заявника відповідно до ст. 2 (право на життя) і 3 (заборона жорстокого чи такого, що принижує гідність, поводження) Конвенції щодо стверджуваного жорстокого поводження і смерті свого брата.

СТАТТЯ 6 КОНВЕНЦІЇ «ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД»

Марковіч та інші проти Італії

14 грудня 2006 року (Велика Палата)

Заява стосувалася позову про відшкодування шкоди, завданої десятьом заявникам — громадянам колишньої Сербії і Чорногорії, — який вони подали до італійських судів і який стосувався загибелі їхніх родичів у результаті повітряних ударів 23 квітня 1999 року НАТО по штаб-квартирі Радіо і телебачення Сербії (РТС) у м. Белград. Вони стверджували, посилаючись на ст. 6 (право на справедливий суд) в поєднанні зі ст. 1 (обов'язок поважати права людини) Конвенції, що їм було відмовлено в доступі до правосуддя.

Суд постановив, що після того як заявники подали цивільний позов до італійського суду, там, безпе-

ечно, виник «юрисдикційний зв'язок» для цілей ст. 1 Конвенції. Проте **Суд не встановив порушення ст. 6 (право на справедливий суд) Конвенції**, вважаючи, що вимоги заявників були достатньо вивчені у світлі італійських правових принципів, які можна застосувати до законодавства про цивільні правопорушення.

Хусейн та інші проти Бельгії (Hussein and Others v. Belgium)

6 березня 2021 року

Під час Першої війни в Перській затоці (1990-1991 рр.) заявники, десять громадян Йорданії, які проживали в Кувейті, були притягнуті органами влади Кувейту до відповідальності та депортовані до Йорданії. Вони подали цивільний позов до слідчого судді Брюсселя проти високопосадовців Кувейту з метою порушення кримінальної справи за фактом геноциду на підставі Закону від 16.06.1993 про боротьбу з серйозними порушеннями міжнародного гуманітарного права (так званий «закон про універсальну юрисдикцію») із змінами, внесеними Законом від 10.02.1999 та остаточно заміненими Законом від 05.09.2003. Вони також вимагали відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної внаслідок правопорушень, жертвами яких вони стали. Після розгляду справи в суді, що завершився постановою Касаційного суду від 18.01.2012, позов заявників був відхилений на тій підставі, що на момент набрання чинності Законом від 05.08.2003 не було проведено жодної слідчої дії і бельгійські суди в жодному разі не мали юрисдикції для розгляду та винесення рішення у кримінальній справі. Заявники стверджували, що бельгійські суди, оголошуючи провадження неприйнятним та відмовляючи в юрисдикції, надали недостатні підстави для своїх рішень та позбавили їх права доступу до суду.

Суд постановив, що в цій справі не було порушення п. 1 ст. 6 (право на справедливий суд) Конвенції. Він ухвалив, зокрема, що бельгійські суди надали конкретну та чітку відповідь на заяви заявників і не порушили свої зобов'язання щодо викладу підстав. Він не побачив нічого свавільного чи явно необґрунтованого у тлумаченні національними судами поняття «слідча дія». Справді, таке тлумачення відповідало меті Закону від 05.09.2003, що полягає у скороченні кількості судових розглядів у рамках універсальної юрисдикції, а також у створенні перехідного механізму для запобігання розгляду справ, що перебувають на стадії

розслідування. Суд далі зазначив, що на момент подання заявниками цивільного позову у 2001 році бельгійське законодавство визнавало абсолютну форму універсальної кримінальної юрисдикції. Згодом законодавчий орган поступово запроваджував критерії, що потребують зв'язку з Бельгією, та систему фільтрації для оцінки необхідності порушення кримінальної справи. Коли Закон від 05.09.2003 набув чинності 07.09.2003, розгляд, який заявники спочатку ініціювали у 2001 році, більше не відповідав новим критеріям, що регулюють юрисдикцію бельгійських судів, як це визначалось на майбутнє. Отже, справа на цій підставі не могла залишатись на розгляді. Суд таким чином вважав, що рішення бельгійських судів, ухвалені після набрання чинності Законом 2003 року про відмову в юрисдикції з розгляду заяви цивільного позивача у 2001 році, не було невідповідним переслідуванню законним цілям. Справді, причини, наведені бельгійською владою (належне відправлення правосуддя та питання про імунітети, порушене в ході судового розгляду відповідно до міжнародного права), можна розглядати як вагомі підстави, що становлять суспільний інтерес.

Маргуш проти Хорватії (Marguš v. Croatia)

27 травня 2014 року (Велика Палата)

Ця справа стосувалася засудження у 2007 році колишнього командира армії Хорватії за військові злочини, скоєні проти мирного населення в 1991 році. Заявник скаржився, зокрема, на порушення його права на безсторонній трибунал і права захищати себе особисто. Він також стверджував, що кримінальні злочини, за які він був засуджений, були тими самими, що під час провадження, припиненого в 1997 році відповідно до Закону про загальну амністію.

Суд ухвалив, що не було порушення п. 1 та підпункту (с) п. 3 ст. 6 (право на справедливий суд) Конвенції, зважаючи на те, що виведення заявника із зали суду не мало негативного впливу на його права на захист тією мірою, що була б несумісною із цим положенням. Суд також постановив, що ст. 4 Протоколу № 7 до Конвенції (право не бути притягненим до суду або покараним двічі) не застосовується до звинувачень у злочинах, що були предметом провадження проти заявника, припиненого в 1997 році відповідно до Закону про загальну амністію. Водночас він визнав неприйнятною скаргу за ст. 4 Протоколу № 7 до Конвенції щодо права

заявника не бути притягненим до суду та не бути покараним двічі за звинуваченнями, знятими прокурором у січні 1996 року. Суд, зокрема, встановив, що в міжнародному праві простежується тенденція вважати неприйнятним надання амністії у разі серйозних порушень прав людини. Він дійшов висновку, що, висунувши нові звинувачення проти заявника та засудивши його за воєнний злочин проти цивільного населення, влада Хорватії діяла відповідно до вимог ст. 2 (право на життя) і ст. 3 (заборона катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження) Конвенції, а також рекомендацій різних міжнародних органів.

СТАТТЯ 7 КОНВЕНЦІЇ «НІЯКОГО ПОКАРАННЯ БЕЗ ЗАКОНУ»

Мактуф і Дам'янович проти Боснії і Герцеговини 18 липня 2013 року (Велика Палата)

Обидва заявники в цій справі були засуджені судом Боснії і Герцеговини за військові злочини, скоєні стосовно цивільних осіб під час війни 1992 — 1995 років. Вони скаржилися, зокрема, що до них було застосовано заднім числом більш жорстке кримінальне законодавство, а саме Кримінальний кодекс Боснії і Герцеговини 2003 року, ніж законодавство на час вчинення ними злочинів, — в 1992 і 1993 роках, а саме — Кримінальний кодекс Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії 1976 року.

Суд постановив, що мало місце порушення ст. 7 (відсутність покарання без закону) Конвенції. З огляду на тип злочинів, щодо яких були засуджені заявники (військові злочини, на відміну від злочинів проти людяності), і ступеня тяжкості (жоден із заявників не був притягнутий до кримінальної відповідальності за позбавлення життя), Суд дійшов висновку, що заявники могли б отримали менший строк покарання при застосуванні кодексу 1976 року. Оскільки існує реальна можливість того, що застосування Кодексу 2003 року, що має зворотну силу, працює не на користь заявників в особливих обставинах цієї справи, Суд постановив, що не були надані ефективні гарантії проти застосування більш тяжкого покарання.

Міланкович проти Хорватії (Milanković v. Croatia)

20 січня 2022 року

Справа стосувалася засудження заявника за воєнні злочини, скоєні підрозділами поліції під його

командуванням, проти сербського цивільного населення та військовополонених на території Хорватії з середини серпня 1991 року до середини червня 1992 року. Заявник скаржився, що, визнаючи його винним у скоєнні цих злочинів, національні суди застосували протокол, який застосовується лише до міжнародних збройних конфліктів, тоді як події мали місце до набуття Хорватією незалежності і, отже, під час неміжнародного збройного конфлікту.

Суд постановив, що у справі заявника **не було порушення ст. 7** (немає покарання без закону) Конвенції. Він установив, зокрема, що засудження заявника за військові злочини на підставі його обов'язків командира мало на момент подій достатньо чітку правову основу в міжнародному праві, яка охоплює в тому числі неміжнародний збройний конфлікт, і що він повинен був знати, що його нездатність запобігти їх вчиненню поліцейськими підрозділами, що були під його командуванням, тягне за собою кримінальну відповідальність. Не має значення, ці злочини були скоєні до чи після набуття Хорватією незалежності.

СТАТТЯ 8 КОНВЕНЦІЇ «ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО І СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ»

Ментес та інші проти Туреччини

28 листопада 1997 року

Заявники — четверо турецьких громадян курдського походження з села, розташованого в провінції Бінг'оль на південному сході Туреччини. Вони скаржилися, що їхні будинки були спалені під час операції в червні 1993 року в контексті конфлікту на південному сході Туреччини між органами правопорядку і членами Робітничої партії Курдистану.

Суд, уважно розглянувши докази, зібрані Європейською комісією з прав людини, дійшов висновку, що факти, встановлені нею, довели поза розумним сумнівом твердження трьох заявників. Було **встановлено порушення ст. 8** (право на повагу до приватного і сімейного життя та житла) Конвенції щодо цих заявників.

РІШЕННЯ ЄСПЛ, З ЯКИМИ НЕОБХІДНО ОЗНАЙОМИТИСЯ В ПОВНОМУ ОБСЯЗІ

Кіпр проти Туреччини (Cyprus v. Turkey)

10 травня 2001 року (Велика Палата — основне рішення)

Справа стосувалася ситуації, що існувала в Північному Кіпрі з часу проведення там Туреччиною військових операцій у липні та серпні 1974 року та триваючого розподілу території Кіпру. Кіпр заявив про порушення Туреччиною Конвенції в контексті її адміністративної практики. Він стверджував, що Туреччина несе відповідальність за ці ствердження порушення, незважаючи на проголошення Турецької Республіки Північного Кіпру (ТРПК) у листопаді 1983 року, відмітивши засудження міжнародною спільнотою створення ТРПК. Туреччина, зі свого боку, вважала, що ТРПК була незалежною державою, а тому не могла відповідати згідно з Конвенцією за вказані дії чи бездіяльність.

Суд постановив, що факти, на які скаржилися в заяві, підпадали під юрисдикцію Туреччини. Суд виявив **чотирнадцять порушень Конвенції**, зокрема щодо таких питань:

— зниклі безвісти греки-кіпріоти та їхні родичі: **триваюче порушення ст. 2** (право на життя) Конвенції щодо нездатності органів влади Туреччини провести ефективне розслідування стосовно місцезнаходження та долі греків-кіпріотів, які зникли безвісти за небезпечних для життя обставин; **триваюче порушення ст. 5** (право на свободу та особисту недоторканність) Конвенції щодо нездатності органів влади Туреччини провести ефективне розслідування стосовно місцезнаходження та долі греків-кіпріотів, які зникли безвісти та щодо яких були суперечливі твердження про те, що на час зникнення їх було ув'язнено в Туреччині; **триваюче порушення ст. 3** (заборона катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження) Конвенції стосовно того, що мовчання органів влади Туреччини у відповідь на занепокоєння родичів досягло такого рівня тяжкості, що могло бути класифіковано лише як нелюдське поводження;

— житло та майно переміщених осіб: **триваюче порушення ст. 8** (право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції) Конвенції стосовно відмови в наданні дозволу на повернення переміщених греків-кіпріотів до їхнього житла на Північному Кіпрі; **триваюче порушення ст. 1** (захист права власності) **Першого протоколу до Конвенції** стосовно того факту, що грекам-кіпріотам, які були власниками майна на Північному Кіпрі, було відмовлено в доступі до нього, у можливості контролювати й використовувати його, а також у відшкодуванні шкоди за втручання в їхні майнові права; **порушення**

ст. 13 (право на ефективний засіб правового захисту) Конвенції стосовно нездатності надати грекам кіпріотського походження, які не проживають на Північному Кіпрі, засобів правового захисту для оскарження втручання у їхні права за ст. 8 Конвенції і статтею 1 Першого протоколу до Конвенції;

— умови проживання греків-кіпріотів у регіоні Карпас північної частини Кіпру: **порушення ст. 9** (свобода думки, совісті і релігії) Конвенції стосовно наслідків обмежень на свободу пересування, що обмежило доступ до місць поклоніння та участь в інших аспектах релігійного життя; **порушення ст. 10** (свобода вираження поглядів) Конвенції в тому, що підручники, призначені для використання в початкових школах, підлягали надмірній цензурі; **порушення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції** в тій частині, що їхнє право на мирне володіння своїм майном не було захищене в разі їхнього виїзду з цієї території назавжди та в тому, що в разі смерті права на спадкування родичів, які проживають у південній частині Кіпру, не визнавалися; **порушення ст. 2** (право на освіту) **Першого протоколу до Конвенції** в тому, що їм не були доступні належні середні школи; **порушення ст. 3 Конвенції**, що полягає в тому, що греки-кіпріоти, які проживають на території регіону Карпас Північного Кіпру, зазнавали дискримінації, яка становила поводження, що принижує гідність; **порушення ст. 8 Конвенції** стосовно їхнього права на повагу до приватного і сімейного життя, а також повагу до їхнього житла; **порушення ст. 13 Конвенції** внаслідок відсутності на практиці засобів правового захисту у зв'язку з втручанням в їхні права з боку органів влади за ст. 3, 8, 9 і 10 Конвенції та ст. 1 і 2 Першого протоколу до Конвенції;

— права турків-кіпріотів, які проживають у північній частині Кіпру: **порушення ст. 6** (право на справедливий суд) Конвенції щодо законодавчої практики, яка дозволяє військовим судам здійснювати провадження щодо цивільних осіб.

Крім цього, Суд постановив, що не було порушення Конвенції в частині, яка стосується низки скарг, зокрема поданих на підставі: ст. 4 (заборона рабства і примусової праці) Конвенції, ст. 11 (свобода зібрань та об'єднання) Конвенції, ст. 14 (заборона дискримінації) Конвенції, ст. 17 (заборона зловживання правами) Конвенції та ст. 18 (межі застосування обмежень прав) Конвенції, що було розглянуто

спільно з цими положеннями. Стосовно низки інших тверджень, Суд постановив, що немає потреби розглядати ці питання.

Грузія проти Росії (II) (Georgia v. Russia (II))

21 січня 2021 року (Велика Палата)

Справа стосувалася тверджень уряду Грузії про адміністративну практику з боку Російської Федерації, що спричинила різні порушення Конвенції, у зв'язку зі збройним конфліктом між Грузією і Російською Федерацією в серпні 2008 року.

Суд установив, що необхідно розрізняти військові операції, що проводилися в період активної фази бойових дій (з 8 по 12 серпня 2008 року), та інші події, що мали місце після припинення активної фази бойових дій, тобто після угоди про припинення вогню від 12 серпня 2008 року.

Суд узяв до уваги зауваження та численні інші документи, подані сторонами, а також звіти міжнародних урядових та неурядових організацій. Крім того, він заслухав свідчення 33 свідків. Після розгляду справи Суд дійшов висновку, що події, які відбулися під час активної фази бойових дій (з 8 по 12 серпня 2008 року), не підпадали під юрисдикцію Російської Федерації для цілей ст. 1 (зобов'язання поважати права людини) Конвенції та оголосив цю частину заяви неприйнятною. Однак він постановив, що Російська Федерація здійснювала «ефективний контроль» над Південною Осетією, Абхазією та «буферною зоною» в період з 12 серпня по 10 жовтня 2008 року, дати офіційного виведення російських військ. Після цього періоду силова російська присутність та залежність влади Південної Осетії та Абхазії від Російської Федерації свідчили про збереження нею «ефективного контролю» над Південною Осетією та Абхазією. Суд таким чином дійшов висновку, що події, які сталися після припинення бойових дій, тобто після угоди про припинення вогню від 12 серпня 2008 року, підпадали під юрисдикцію Російської Федерації для цілей ст. 1 Конвенції. У зв'язку з цим суд постановив, що:

— мала місце адміністративна практика, що суперечить ст. 2 (право на життя), 3 (заборона катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження), 8 (право на повагу до приватного та сімейного життя) Конвенції та ст. 1 (захист права власності) Першого протоколу до Конвенції;

— цивільні грузинські громадяни, затримані південно-осетинськими силами в Цхінвалі приблизно з 10 по 27 серпня 2008 року, підпадали під юрисдикцію Російської Федерації для цілей статті 1 Конвенції;

— мала місце адміністративна практика, що суперечить ст. 3 Конвенції щодо умов тримання під вартою близько 160 цивільних громадян Грузії, а також щодо принизливих дій, які завдали їм страждань і які повинні розглядатися як нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження;

— мала місце адміністративна практика, що суперечить ст. 5 (право на свободу та особисту недоторканність) Конвенції щодо свавільного затримання цивільних осіб Грузії у серпні 2008 року;

— грузинські військовополонені, затримані в Цхінвалі у період з 8 по 17 серпня 2008 року південно-осетинськими військами, підпали під юрисдикцію Російської Федерації для цілей ст. 1 Конвенції;

— мала місце адміністративна практика, що суперечить ст. 3 щодо катування грузинських військовополонених;

— громадяни Грузії, яким заборонили повернутися до Південної Осетії чи Абхазії, підпали під юрисдикцію Російської Федерації;

— мала місце адміністративна практика, що суперечить ст. 2 (свобода пересування) Протоколу № 4 до Конвенції щодо неможливості повернення громадян Грузії до своїх домівок;

— Російська Федерація мала процесуальне зобов'язання відповідно до ст. 2 Конвенції провести адекватне та ефективне розслідування не тільки подій, що сталися після припинення бойових дій (внаслідок угоди про припинення вогню від 12 серпня 2008 року), а й подій, що відбулися в період активної фази бойових дій (з 8 по 12 серпня 2008 року);

— мало місце порушення ст. 2 Конвенції в її процесуальному аспекті;

— не було необхідності окремо розглядати скаргу Грузії за ст. 13 (право на ефективний засіб правового захисту) Конвенції в поєднанні з іншими статтями;

— держава-відповідач не виконала своїх зобов'язань за ст. 38 (зобов'язання створити необхідні умови для розгляду справи) Конвенції. Крім того, Суд встановив, що питання про застосування ст. 41 (справедлива сатисфакція) Конвенції ще не готове для вирішення і, отже, має бути відкладене для прийняття рішення в повному обсязі пізніше.

РІШЕННЯ ЄСПЛ, РЕКОМЕНДОВАНІ ДО ОЗНАЙОМЛЕННЯ

— **«Ісаєва, Юсупова та Базаєва проти Росії» (Isayeva, Yusupova and Bazayeva v. Russia)** та «Ісаєва проти Росії» (Isayev v. Russia), рішення від 24 лютого 2005 року. Щодо непропорційного застосування сили під час військової кампанії в 1999-2000 роках;

— **«Хашієв і Акаєва проти Росії» (Khashiyev and Akayeva v. Russia)**, рішення від 24 лютого 2005 року; «Мусаєв та інші проти Росії» (Musayev and Others v. Russia), рішення від 26 липня 2007 року; «Естаміров та інші проти Росії» (Estamirov and Others v. Russia), рішення від 12 жовтня 2006 року; «Амуєва та інші проти Росії» (Amuyeva and Others v. Russia), рішення від 25 листопада 2010 року. Визнання військовослужбовців винними в позасудових страдах родичів заявників;

— **«Есмухамбетов та інші проти Росії» (Esmukhambetov and Others v. Russia)** від 29 березня 2011 року, стосувалася повітряного удару російських військ на село в Чечні у вересні 1999 року, коли було вбито п'ятеро осіб і знищено будинки та майно;

— **«Ташухаджієв проти Росії» (Tashukhadzhiyev v. Russia)** від 25 жовтня 2011 року, стосувалася зникнення молодого чоловіка в Чечні після того, як його затримала група військовослужбовців у 1996 році; у справі «Індербієва проти Росії» (Inderbiyev v. Russia) і у справі «Кадірова та інші проти Росії» (Kadirova and Others v. Russia) (27 березня 2012 року), які стосуються стверджуваних убивств і неефективного розслідування смерті чотирьох цивільних жінок під час операцій із гарантування безпеки, які проводили російські військовослужбовці в Чеченській Республіці у 2000 році;

— **«Умарова та інші проти Росії» (Umarova and Others v. Russia)** від 31 липня 2012 року, стосувалася зникнення чоловіка та батька п'яти дітей, а також неналежного розслідування подій, пов'язаних із цим зникненням;

— **«Варнава та інші проти Туреччини» (Varnava and Others v. Turkey)** від 18 вересня 2009 року (Велика Палата), щодо зникнення під час турецьких військових операцій на Північному Кіпрі в липні та серпні 1974 року дев'яти громадян Кіпру, після затримання їх збройними силами Туреччини;

— **«Гакаєва та інші проти Росії» (Gakayeva and Others v. Russia)** від 10 жовтня 2013 року, стосувалася стверджуваних викрадень людей російськими

військовослужбовцями в період між 2000 і 2005 роками, які відбувалися серед білого дня в різних громадських місцях у Чечні;

— **«Петимат Ісмаїлова та інші проти Росії» (Petimat Ismailova and Others v. Russia)** від 18 вересня 2014 року, мало місце зникнення 17 осіб у період між 2001 і 2006 роками після того, як їх арештували військовослужбовці вдома в Чечні;

— **«Султигов та інші проти Росії» (Sultygov and Others v. Russia)** від 9 жовтня 2014 року, щодо зникнення 17 чоловіків і однієї жінки в період між 2000 і 2006 роками після того, як їх арештували російські військовослужбовці в Чечні під час операцій із гарантування безпеки чи на військових контрольних постах;

— **«Ергі проти Туреччини»**, § 81, у якій сестра заявника була вбита під час засідки, влаштованої органами безпеки проти PKK. Військові не вжили запобіжних заходів, аби захистити життя цивільних осіб;

— **Ahmet Özkan і інші проти Туреччини**, §§ 306 — 308, військове вторгнення в село з метою спіймати терористів спричинило загибель двох дітей. Хоча рішення органів безпеки відкрити масований вогонь у відповідь на постріли, спрямовані в їхньому напрямку з села, були «виключною необхідністю» з погляду захисту життя, проте Туреччина не дотрималась свого обов'язку захистити життя, що витікає зі ст. 2, тому що органи безпеки після цього не перевірили, чи були втрати серед цивільного населення;

— **«Іссаєва і інші проти Росії»**, § 199, справа стосувалась здійсненого російською військовою авіацією бомбардування конвою зі смертельними наслідками під час війни у Чечні. Військова операція не була підготовлена і проведена з дотриманням усіх запобіжних заходів, необхідних задля збереження життя цивільного населення;

— **«Абуєва і інші проти Росії»**, § 203, і «Benzer і інші проти Туреччини», § 184, у якій Суд нагадав, що сліпе авіаційне бомбардування цивільного населення і їхніх сіл є неприпустимим у демократичному суспільстві і не може узгоджуватись із жодною з підстав застосування сили, перелічених у ст. 2 § 2 Конвенції, і що застосування сили у воєнних конфліктах регулюється звичаєвими нормами міжнародного гуманітарного права і міжнародними договорами;

— **«Şirin Yılmaz проти Туреччини»** — справа, у якій дружина заявника була вбита під час артилерійського обстрілу, Суд не міг поза будь-яким розумним

сумнівом зробити висновку, що органи безпеки вбили її умисно або через недбалість;

— **«Кокі проти Туреччини»**, § 132; **«Osmanoğlu проти Туреччини»**, § 75. Зникнення особи за потенційно смертельно небезпечних обставин змушує державу, на підставі позитивного зобов'язання, невід'ємного від ст. 2 Конвенції, вжити конкретних заходів для захисту життя зниклої особи;

— **«К.-Н.В. проти Німеччини»**, § 75. Стосовно рядових солдатів збройних сил Суд постановив, що вони не мали цілковито і сліпо слідувати наказам, які кричуще порушували не тільки самі принципи правопорядку їхньої країни, а й права людини в міжнародному вимірі, зокрема, право на життя, яке є найвищою цінністю в ієрархії прав людини;

— **«Chiragov і інші проти Вірменії»** (Велика Палата), § 207; **«Sargsyan проти Азербайджану»** (Велика Палата), § 260. Суд також вирішив, що неспроможність осіб, переміщених унаслідок воєнного конфлікту, повернутись до свого житла становить «втручання» в реалізацію їхніх прав за ст. 8;

— **«Орхан проти Туреччини» (Orhan v. Turkey)** від 18 червня 2002 року. Заявник, громадянин Туреччини курдського походження, скаржився, зокрема, на руйнування села на південному сході Туреччини, де він жив, силами державної безпеки, в травні 1994 року, а також на затримання і зникнення двох його братів і його сина, а також неефективність подальших розслідувань;

— **«Ер та інші проти Туреччини» (ErandOthersv. Turkey)** від 31 липня 2012 року. Справа стосувалась зникнення в липні 1995 року 44-річного батька та брата в турецькій родині, яке відбулося після військової операції в їхньому селі. Суд підтвердив, зокрема, що у справах про зникнення під час розгляду питання дотримання Судом шестимісячного строку (ст. 35 Конвенції — умови прийнятності) менш жорсткий підхід був виправданий не лише в контексті міжнародного збройного конфлікту, а й у національному контексті також. Крім того, Суд встановив, що заявників не можна критикувати за дев'ятирічне очікування, перш ніж подати скаргу про зникнення їхнього родича, оскільки протягом цього періоду проводилося розслідування (унаслідок якого було виявлено нові докази), та що вони зробили все можливе, щоб допомогти органам влади;

— **«Мер'єм Челік та інші проти Туреччини» (Meryem Çelik and Others v. Turkey)** від 16 квітня

2013 року. Під час збройної сутички між підрозділами служби безпеки та РПК, через що мешканці села незабаром були змушені втікати до Іраку, 13 осіб зникли безвісти та одну особу вбили під час нападу. Заявники скаржилися, зокрема, що відповідальність за незаконне затримання, зникнення та вбивство / ймовірну смерть їхніх родичів покладено на підрозділи служби безпеки Туреччини, а також що розслідування органами влади їхніх звинувачень було неефективним;

— **«Бензер та інші проти Туреччини» (Benzer and Others v. Turkey)** від 12 листопада 2013 року. Справа стосувалася звинувачень заявників у тому, що в березні 1994 року турецькі військові бомбардували з літака два села, убивши понад 30 їхніх близьких родичів, поранивши самих заявників і знищивши більшу частину їхнього майна та худоби. Уряд Туреччини заявив, що цю атаку здійснила РПК;

— **«Чірагов та інші проти Вірменії» (Chiragov and Others v. Armenia)** від 16 червня 2015 року (Велика Палата — рішення щодо суті справи). Ця справа стосувалася скарг шести азербайджанських біженців, які не могли повернутися до своїх домівок і майна в районі Лачина, що в Азербайджані, звідки вони були вимушені тікати в 1992 році через конфлікт у Нагірному Карабаху. Суд вирішив, що не було жодних підстав відмовляти заявникам у доступі до їхнього майна без надання їм компенсації. Той факт, що тривали мирні переговори, не звільняв Уряд Вірменії від його обов'язку вжити інших заходів. Також Суд зазначив, що потрібен механізм розгляду майнових скарг, який був би легкодоступним для заявників й інших осіб в їхній ситуації та давав би їм змогу відновити свої майнові права й отримати відшкодування шкоди;

— **«Абдулханов та інші проти Росії» (Abdulkhanov and Others v. Russia)** від 3 жовтня

2013 року щодо нападу російських військових на село в Чечні в лютому 2000 року, через що було вбито 18 родичів заявників. Уперше у справі щодо збройного конфлікту в Чечні російський уряд визнав наявність порушення ст. 2 (право на життя) Конвенції, стосовно як застосування летальної сили, так і зобов'язання органів влади розслідувати його обставини;

— **«Піцаєва та інші проти Росії» (Pitsayeva and Others v. Russia)** від 9 січня 2014 року стосувалося зникнень 36 чоловіків після того, як у Чечні їх викрала група озброєних чоловіків у спосіб, що нагадував таємну операцію, у період між 2000 і 2006 роками. У цій справі Суд підтвердив свій висновок із попередніх справ про те, що ситуація виникла через системну проблему з відсутністю розслідування таких злочинів, для яких не існувало ефективного засобу правового захисту на національному рівні;

— **«Абакарова проти Росії»** від 15 жовтня 2015 року стосувалося повітряного нападу російських військових на село в Чечні в лютому 2000 року, в результаті якого загинула сім'я заявниці, якій на той час була 8 років, і вона сама отримала поранення. Суд постановив у цій справі, що мало місце порушення матеріально-правового аспекту ст. 2 (право на життя) Конвенції щодо заявниці та її п'яти померлих родичів, порушення процесуального аспекту ст. 2 щодо непроведення ефективного розслідування застосування летальної сили державними агентами та порушення ст. 13 (право на ефективний засіб правового захисту) Конвенції в поєднанні зі ст. 2 Конвенції у зв'язку з недоліками кримінального розслідування, що, у свою чергу, підірвало ефективність будь-якого іншого засобу правового захисту, який міг би існувати.

Із вірою в перемогу!

Джерела:

1. Довідник із застосування статті 2 Конвенції — Право на життя, Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2018 рік.
2. Посібник зі статті 5 Конвенції—Право на свободу та особисту недоторканність, Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2020 рік.
3. Інформаційний бюлетень-збройні конфлікти, Європейський суд з прав людини, 2022 рік.

ОСОБЛИВОСТІ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПОЛЬЩІ: СПЕЦЗАКОН ПРО ПІДТРИМКУ ГРОМАДЯН З УКРАЇНИ

Ірина Василюк,

адвокат, к. іст. н., доцент, проректор Вищої школи адвокатури,
керівник Центру досліджень адвокатури і права НААУ

Від початку збройної агресії Росії проти України у 2014 році Україна відчувала особливу підтримку сусідньої Польщі. На всіх дипломатичних площадках двостороннього та міжнародного рівнів Польща наполягала на швидшому врегулюванні конфлікту на сході України, припиненні російської агресії та відновленні територіальної цілісності України.

Від початку повномасштабної російсько-української війни 24 лютого 2022 року Республіка Польща стала не тільки доброю сусідкою, а й справжньою сестрою, яка не залишила напризволяще українців і прийняла найбільше громадян з України. Ба більше, Польща — чи не єдина країна, яка прийняла спеціальний закон, що регулює законність перебування українців, які змушені були рятуватися від війни, у Польщі, а також питання надання їм допомоги.

Підписаний Президентом Республіки Польща Анжеєм Дудою 12 березня 2022 року Закон «Про допомогу громадянам України у зв'язку із збройним конфліктом на території їхньої держави» юридично захищає українців і дає відповіді на життєво необхідні питання їхнього перебування на території країни, зокрема, щодо: строку перебування на території Польщі, отримання ідентифікаційного номера, медичного обслуговування, освіти учнів і студентів у школах та ВНЗ, підтримки материнства тощо.

Після набрання Законом чинності стало зрозумілим, що деякі питання потребують уточнення. Так, перша редакція Закону передбачала допомогу для українців, які перетнули кордон безпосередньо України та Польщі. Однак через велику кількість українців, які дісталися до Польщі з інших країн, через тиждень була прийнята поправка до Закону, у якій викреслено слово «безпосередньо», що дозволило всім українцям, які прибули на територію Польщі, користуватися допомо-

гою, передбаченою цим законодавчим актом. Станом на 16 березня 2022 року до Польщі приїхали майже 1,9 мільйона людей з України. Максимальну кількість осіб прийняли найбільші польські міста — Люблін, Краків, Варшава, Вроцлав, Познань та менші прикордонні міста, зокрема Перемишль.

ЗАКОННІСТЬ ПЕРЕБУВАННЯ НА ТЕРИТОРІЇ ПОЛЬЩІ

Вищезгаданий Закон надає гарантії законного перебування як громадянам України, так і їхнім подружжям, які не мають українського громадянства, приїхали з України до Польщі від початку російського вторгнення, тобто після 24 лютого 2022 року. Перебування українських громадян у Польщі вважатиметься законним протягом 18 місяців. Також легальним буде перебування дітей, народжених у Польщі українками, які врятувалися від війни. Відповідно до Закону через 9 місяців громадяни України, перебування яких на території Польщі визнано законним, можуть подати заяву на отримання дозволу на тимчасове проживання строком на 3 роки.

На тих українців, які до війни легально проживали в Польщі, більшість положень Закону не поширюються, однак строки дії їхніх національних віз і дозволів на тимчасове проживання, строк дії яких закінчився під час війни, будуть продовжені до кінця року. Також до Закону була внесена поправка Сенату, згідно

з якою строки, що припадають після 24 лютого, серед іншого, строк дії дозволу на проживання або польських документів, що посвідчують особу громадян України, буде продовжено на 18 місяців.

Також вважатиметься легальним перебуванням громадянина України строком на 18 місяців у випадку, якщо під час війни він утратить можливість перебувати в Польщі на підставі шенгенської візи або в рамках безвізового руху. Протягом цих 18 місяців міграція особи з Польщі можлива, але не довше ніж на 1 місяць.

Особи, які в'їхали на територію Польщі без закордонного паспорта, або особи, які не мають у закордонному паспорті штампа про перетин державного кордону, повинні протягом 60 днів зареєструвати своє перебування в Польщі, подавши відповідну заяву до міської ради або гміни. Особи без паспорта отримують тимчасовий документ, що посвідчує особу.

Тим громадянам України, в яких строк легального перебування в Польщі на підставі національної візи або карти побиту (в тому числі продовжених через епідемію ковіду) закінчився після 24 лютого, — продовжується дозвіл на перебування до 31 грудня 2022 року, проте таке право вони мають за умови неперетину кордону з Польщею.

Також важливим є продовження строку перебування на території Польщі тим громадянам України, які приїхали до Польщі по безвізу до 24 лютого 2022 року. Після закінчення строку дії безвізу дозвіл на перебування в країні продовжується на 18 місяців.

8 та 14 квітня 2022 року Президент Польщі підписав кілька поправок до Закону, які спрощують процедури отримання українцями соціальної, матеріальної та нематеріальної допомоги.

СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ТА ЛЕГАЛЬНЕ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ

Для оформлення документів на території Польщі першочерговою вимогою для українців є отримання ідентифікаційного коду, тобто номера PESEL. Для його отримання громадяни України звертаються до міської ради чи ради гміни із відповідною заявою. У заяві зазначають персональні дані, дату приїзду, а також надають відбитки пальців.

Крім ідентифікаційного коду, одночасно громадянину України реєструється і довірений профіль (Profil Zaufany) — безкоштовний метод підтверджен-

ня особи в системах електронного адміністрування, завдяки якому можна в режимі онлайн вирішувати різноманітні офіційні справи з державними установами, автоматично обмінюватися даними тощо.

Громадяни України, які приїхали до Польщі починаючи з 24 лютого 2022 року, незалежно від наявності документів, можуть легально працевлаштуватися в Польщі. Роботодавці мають 14 днів, щоб повідомити про працевлаштування такої особи до повітового уряду праці. Відсутність такого повідомлення від роботодавця протягом 14 днів зробить працевлаштування нелегальним. Крім того, українці мають можливість користуватися вакансіями та допомогою у працевлаштуванні від повітових фондів праці, у тому числі проходити професійну перепідготовку чи додаткові курси.

Польща дає змогу вести бізнес індивідуальним підприємцям (ФОП) на тих самих умовах, що й громадяни Польщі чи власники карт поляка, карт сталого побиту / постійного резидента ЄС, за умови отримання номера PESEL. Можна також відкривати ТОВ без отримання окремого дозволу на роботу, однак повідомити про це фонд праці.

До соціальної допомоги відносимо також і можливість безкоштовної психологічної допомоги та продуктової допомоги. Працюючі батьки мають можливість претендувати на знижки за оплату дитсадків чи інших місць денного перебування дитини. Форма такої допомоги визначається міською владою. Крім того, Закон дозволив громадянам України надавати психологічну допомогу своїм співвітчизникам, які не володіють польською мовою.

Допомога для українських студентів передбачає право на соціальну стипендію й студентський кредит. Навчання школярів безкоштовне.

Важливою частиною Закону є медична допомога українцям. Передбачена безкоштовна медична допомога в рамках Національного фонду охорони здоров'я. Велика кількість громадян України приїхали на територію Польщі пораненими, у стані шоку і стресу. Для них передбачене безоплатне лікування, а для осіб з інвалідністю — безкоштовна реабілітація.

Крім того, українські лікарі, медсестри та акушери, а також фармацевти мають право працевлаштування за спеціальністю. Повідомити про своє працевлаштування вони зобов'язані Міністерство здоров'я Польщі.

МАТЕРІАЛЬНА ДОПОМОГА

Закон передбачає виплату кількох видів матеріальної допомоги.

— одноразова допомога в розмірі 300 злотих для однієї особи. Така допомога передбачена тим громадянам України, які приїхали на територію Республіки Польща після 24 лютого 2022 року;

— сім'ї з дітьми мають право на отримання допомоги за програмою «Добрий старт» (300 злотих на підготовку дитини до школи) та допоміжні виплати для малозабезпечених родин;

— допомога громадянам Польщі, які надали допомогу і житло українським громадянам. Спецзакон передбачає виплату допомоги особам, які прихистили в себе громадян України, що приїхали після 24 лютого 2022 року. Польські громадяни, які в міській раді чи гміні зареєстрували готовність прийняти громадян України, протягом 4 місяців отримують по 40 злотих на одну особу на день за допомогу українцям. Внесок на отримання коштів надають до міської ради чи ради гміни щомісяця або раз на два місяці;

— програма 500+ — це польська державна програма допомоги для дітей. Українські родини отримують таку ж допомогу для дітей, як і польські.

Таким чином, допомога польського уряду, а також простих громадян для України та українців під час війни є безцінною. Як показує практика, кожне місто чи гміна приймає окремі рішення на місцевому рівні щодо допомоги українцям, які перебувають на їхній території, відповідно до кількості осіб та їхніх потреб.

Заклади охорони здоров'я надають першу медичну допомогу, безоплатно оперують українських онкохворих; школи започаткували підготовчі класи для українських школярів, вищі навчальні заклади пропонують різноманітні програми і конкурси для українських студентів, а також грантові програми для підтримки українських науковців на конкурсній основі. Прості громадяни відкрили свої домівки і прихистили українських громадян, надають неоціненну допомогу волонтери... У цьому і полягає солідарність, добросусідська і взаємовиручка. Це основи демократії і християнства.

ДЖЕРЕЛА:

1. Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20220000583>

Назва органу

(наприклад, Головне управління ДПС
у Харківській області)

Адвоката П. І. Б.

Адреса:

Адреса для листування:

РНОКПП

Засоби зв'язку:

Заява

**про списання недоїмки, штрафних санкцій та пені з єдиного внеску
відповідно до п. 9-22 Прикінцевих та перехідних положень
Закону України «Про збір та облік єдиного внеску
на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»**

Я, П. І. Б., є особою, яка провадить незалежну професійну діяльність (адвокат) (серія та № посвідчення, коли і ким видано), перебуваю на обліку у Вашому управлінні.

У період з 01.03.2022 до _____ (дата формування заяви) у мене утворилася недоїмка зі сплати єдиного соціального внеску в сумі _____ грн.

Відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» недоїмка — сума єдиного внеску, своєчасно не нарахована та/або не сплачена у строки, встановлені цим Законом, обчислена податковим органом у випадках, передбачених цим Законом.

Прошу списати мені суму недоїмки в розмірі _____, нараховану за період з 01.03.2022 до _____ (дата формування заяви), а також штрафи та пеню, нараховані на цю суму недоїмки включно до дати подання цієї заяви, відповідно до п. 9-22 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», згідно з яким на період дії правового режиму воєнного, надзвичайного стану та протягом 3 місяців після припинення або скасування воєнного, надзвичайного стану платникам єдиного внеску не нараховується пеня, а нарахована пеня за ці періоди підлягає списанню.

Дата

(підпис)

П. І. Б.

Назва органу

(наприклад, Головне управління ДПС у Харківській області)

Адвоката П. І. Б.

Адреса:

Адреса для листування:

РНОКПП

Засоби зв'язку:

ПОВІДОМЛЕННЯ**про неможливість вивезення первинних документів, на підставі яких здійснюється облік доходів, витрат та інших показників, пов'язаних з визначенням об'єктів оподаткування та/або податкових зобов'язань**

Я, П. І. Б., є особою, яка провадить незалежну професійну діяльність (адвокат) (серія та № посвідчення, коли і ким видано), перебуваю на обліку у Вашому управлінні. Моя робоча адреса знаходиться у м. _____, а саме: вул. _____.

Відповідно до наказу Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 25.04.2022 № 75 (зі змінами) м. _____ входить до переліку територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають у тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні).

У зв'язку з тим, що в м. _____ проводяться воєнні (бойові) дії / перебуває в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) (обрати необхідне), вивести первинні документи за податковий (звітний) період (вказати період) неможливо, оскільки це пов'язано з ризиком для мого життя та здоров'я. Інші фізичні особи доступу до робочої адреси не мають. Наразі я перебуваю за адресою: _____, доступу до документів не маю.

Враховуючи наведене, я не можу вивести такі первинні документи: (вказати загальний перелік первинних документів (за можливості — із зазначенням реквізитів)) _____.

Відповідно до п. 69.28. підрозд. 10 розд. XX Податкового кодексу України встановлено, що до платників податків / податкових агентів, які провадили діяльність на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, та на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями Російської Федерації, і не можуть пред'явити первинні документи, на підставі яких здійснюється облік доходів, витрат та інших показників, пов'язаних з визначенням об'єктів оподаткування та/або податкових зобов'язань, як виняток із положень статті 44 цього Кодексу **застосовуються спеціальні правила для підтвердження даних, визначених у податковій звітності.**

Підставами неможливості пред'явлення первинних документів є втрата (знищення чи зіпсуття) первинних документів або знаходження їх на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, та на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями Російської Федерації, у разі якщо їх неможливо вивести або їх вивезення пов'язане з ризиком для життя чи здоров'я платника податків, фізичних осіб чи неможливе у зв'язку з адміністративними перешкодами, встановленими органами влади.

У разі втрати та/або неможливості вивезення первинних документів **платник податків / податковий агент подає до контролюючого органу в довільній формі повідомлення про неможливість**

вивезення первинних документів, підписане керівником підприємства та головним бухгалтером, в якому зазначаються: обставини, що призвели до втрати та/або неможливості вивезення первинних документів, податкові (звітні) періоди, а також загальний перелік первинних документів (за можливості — із зазначенням реквізитів).

Дані та показники податкової звітності платника податків / податкового агента за податкові (звітні) періоди, зазначені в повідомленні, не можуть бути піддані сумніву лише на підставі відсутності первинних документів. Подане повідомлення є також підставою для збереження витрат (включаючи витрати у зв'язку з придбанням цінних паперів / корпоративних прав) та/або від'ємного значення об'єкта оподаткування податком на прибуток (включаючи від'ємний фінансовий результат за операціями з цінними паперами / корпоративними правами), та/або податкового кредиту з податку на додану вартість, та/або суми від'ємного значення податку на додану вартість минулих податкових (звітних) періодів без наявності договірних, розрахункових, платіжних та інших первинних документів, обов'язковість ведення і зберігання яких передбачена правилами ведення бухгалтерського обліку та нарахування податку.

Після подання до контролюючого органу повідомлення про неможливість вивезення первинних документів у зв'язку з їх знаходженням на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, та на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями Російської Федерації, запроваджується мораторій на проведення документальних перевірок щодо зазначених у повідомленні податкових (звітних) періодів.

Про прийняте рішення прошу повідомити мене письмово за допомогою Електронного кабінету платника податків.

Дата

(підпис)

П. І. Б.

Назва органу

(наприклад, Головне управління ДПС
у Харківській області)

Адвоката П. І. Б.

Адреса:

Адреса для листування:

РНОКПП

Засоби зв'язку:

ПОВІДОМЛЕННЯ**про втрату первинних документів, на підставі яких здійснюється
облік доходів, витрат та інших показників, пов'язаних з визначенням
об'єктів оподаткування та/або податкових зобов'язань**

Я, П. І. Б., є особою, яка провадить незалежну професійну діяльність (адвокат) (серія та № посвідчення, коли і ким видано), перебуваю на обліку у Вашому управлінні. Моя робоча адреса знаходиться у м. _____, а саме: вул. _____.

Відповідно до наказу Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 25.04.2022 № 75 (зі змінами) м. _____ входить до переліку територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні).

Раніше я подавав(-ла) повідомлення про неможливість вивезення первинних документів, на підставі яких здійснюється облік доходів, витрат та інших показників, пов'язаних з визначенням об'єктів оподаткування та/або податкових зобов'язань (вказати реквізити документа), у зв'язку з тим, що в м. _____ проводяться воєнні (бойові) дії / перебуває в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) (обрати необхідне).

Станом на (дата) мені стало відомо, що перелічені первинні документи у повідомленні (реквізити документа) знищено/зіпсовано (обрати необхідне) у зв'язку з _____ (вказати обставини, за яких було знищено чи зіпсовано документи).

Таким чином, є знищеними/зіпсованими (обрати необхідне) такі первинні документи: (вказати загальний перелік первинних документів (за можливості — із зазначенням реквізитів)) _____.

Відповідно до п. 69.28. підрозд. 10 розд. XX Податкового кодексу України встановлено, що до платників податків / податкових агентів, які провадили діяльність на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, та на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями Російської Федерації, і не можуть пред'явити первинні документи, на підставі яких здійснюється облік доходів, витрат та інших показників, пов'язаних з визначенням об'єктів оподаткування та/або податкових зобов'язань, як виняток із положень статті 44 цього Кодексу **застосовуються спеціальні правила для підтвердження даних, визначених у податковій звітності.**

Підставами неможливості пред'явлення первинних документів є втрата (знищення чи зіпсуття) первинних документів або знаходження їх на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, та на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями Російської Федерації, у разі якщо їх неможливо

вивезти або їх вивезення пов'язане з ризиком для життя чи здоров'я платника податків, фізичних осіб чи неможливе у зв'язку з адміністративними перешкодами, встановленими органами влади.

У разі втрати та/або неможливості вивезення первинних документів **платник податків / податковий агент подає до контролюючого органу в довільній формі повідомлення про неможливість вивезення первинних документів**, підписане керівником підприємства та головним бухгалтером, в якому зазначаються: обставини, що призвели до втрати та/або неможливості вивезення первинних документів, податкові (звітні) періоди, а також загальний перелік первинних документів (за можливості — із зазначенням реквізитів).

Дані та показники податкової звітності платника податків / податкового агента за податкові (звітні) періоди, зазначені у повідомленні, не можуть бути піддані сумніву лише на підставі відсутності первинних документів. Подане повідомлення є також підставою для збереження витрат (включаючи витрати у зв'язку з придбанням цінних паперів / корпоративних прав) та/або від'ємного значення об'єкта оподаткування податком на прибуток (включаючи від'ємний фінансовий результат за операціями з цінними паперами / корпоративними правами), та/або податкового кредиту з податку на додану вартість, та/або суми від'ємного значення податку на додану вартість минулих податкових (звітних) періодів без наявності договірних, розрахункових, платіжних та інших первинних документів, обов'язковість ведення і зберігання яких передбачена правилами ведення бухгалтерського обліку та нарахування податку.

Після подання до контролюючого органу повідомлення про неможливість вивезення первинних документів у зв'язку з їх знаходженням на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, та на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями Російської Федерації, запроваджується мораторій на проведення документальних перевірок щодо зазначених у повідомленні податкових (звітних) періодів.

Якщо після подання повідомлення про неможливість вивезення первинних документів платнику податків / податковому агенту стане відомо про втрату таких документів, **такий платник податків / податковий агент зобов'язаний подати до контролюючого органу повідомлення про втрату первинних документів із зазначенням обставин такої втрати**.

Платники податків / податкові агенти, які подали повідомлення про втрату первинних документів відповідно до цього підпункту, не підлягають перевірці контролюючим органом щодо зазначених у повідомленні податкових (звітних) періодів, у тому числі після завершення дії воєнного стану.

Про прийняте рішення прошу повідомити мене письмово за допомогою Електронного кабінету платника податків.

Дата

(підпис)

П. І. Б.